

PIERWSZY (5431) *nm*

pierwszy, pirwszy, najpierwszy, najpirwszy, napierwszy, napirwszy (5381), **pierszy, pirszy, najpierszy, najpirszy, napierszy, napirszy** (50); (na(j))pi(e)rszy *Calep* (20); (na(j))pi(e)rwszy : (na(j))pi(e)rszy *Murm* (5:1), *FalZioł* (145:4), *SeklKat* (28:2), *BielKom* (4:1), *LubPs* (70:1), *BibRadz* (152:1), *BielKron* (502:1), *KwiatKsiąż* (24:1), *Mącz* (152:2), *GórnRozm* (16:1), *ActReg* (26:15).

pierwszy, najpierwszy, napierwszy (3774), **pirwszy, najpirwszy, napirwszy** (1657); (na(j))pierwszy *BierEz* (13), *PatKaz I*, *PatKaz II* (9), *PatKaz III* (7), *BielŻywGlab*, *MurzHist* (6), *MurzNT* (29), *MurzNTSekl*, *MrowPieś* (2), *GroicPorz* (50), *SeklPieś* (2), *KrowObr* (153), *Leop* (107), *OrzList*, *UstPraw* (23), *WyprKr* (7), *OrzRozm* (19), *GrzegRóżn* (6), *KochZg*, *OrzQuin* (28), *SienLek* (50), *LeopPrzep* (10), *GrzepGeom* (19), *BiałKat* (28), *KuczbKat* (48), *KochMon* (2), *BudBibKaw*, *Strum* (6), *CzechRozm* (146), *KarnNap* (7), *KochOdpr* (2), *Oczko* (28), *KochPs* (8), *MWilcHist* (7), *CzechEp* (164), *KlonŻal* (3), *KochBr*, *KochDz*, *KochMuza*, *KochPhaen* (12), *KochWz* (3), *ReszPrz* (10), *WerGość* (7), *WerKaz* (4), *WisznTr*, *BielSen* (4), *BielSjem* (4), *KochPam*, *KochPieś* (4), *KochSob*, *KochTarn* (2), *PudłFr* (4), *BielRozm* (3), *GórnRozm* (17), *KmitaPsal*, *KochProp* (2), *KochPropKKoch*, *KochWr* (4), *PapRUp* (4), *ZawJeft*, *ActReg* (41), *Calep* (20), *GostGosp* (12), *GrochKal* (4), *GórnTroas* (10), *KochCn*, *KochCz*, *KochPij*, *GrabowSet* (4), *KochFrag* (5), *OrzJan* (4), *OstrEpit*, *WysKaz* (15), *JanNKar* (3), *SarnStat* (506), *KołąkCath*, *KołąkSzczęśl*, *SiebRozmyśl* (7), *WitosłLut* (2), *GrabPospR* (6), *KmitaSpit* (2), *PowodPr* (21), *VotSzl* (8), *CiekPotr* (6), *CzahTr* (4), *GosłCast* (22), *PaxLiz* (2), *KlonFlis* (6), *SkorWinsz* (2), *SapEpit* (2), *KlonWor* (5), *RybWit* (2), *ZbylPrzyg* (2), *SzarzRyt* (5); (na(j))pirwszy *ListRzeż*, *PowUrb* (2), *OpecŻyw* (33), *OpecŻywSandP* (1), *OpecŻywSandR* (6), *ForCnR*, *HistJóz*, *BartBydg* (2), *TarDuch*, *GlabGad* (32), *KlerWes*, *WróbŻółtGlab* (2), *ComCrac* (10), *RejJóz* (13), *HistAl* (13), *KromRozm II* (23), *KromRozm III* (28), *BielKom* (5), *RejWiz* (34), *KochZuz*, *Leszcz Rzecz*, *RejFig* (2), *RejZwierz* (15), *Goski* (7), *Prot* (3), *SarnUzn* (17), *RejAp* (111), *GórnDworz* (51), *RejPos* (140), *GrzegŚm* (7), *RejZwierz* (71), *RejPosRozpr* (5), *RejPosWstaw* (22), *HistHel*, *MycPrz* (4), *StryjWjaz* (4), *PapRPan* (6), *KochJez* (2), *KochSz* (5), *Phil* (4), *PudłDydo* (4); (na(j))pierwszy : (na(j))pirwszy *LibLeg* (14:3), *ZapWar* (15:5), *MetrKor* (2:3), *Murm* (1:4), *FalZioł* (56:93), *BielŻyw* (2:15), *MiechGlab* (13:20), *KłosaAlg* (5:30), *WróbŻółt* (1:13), *RejPs* (11:3), *LibMal* (5:6), *RejRozpr* (2:1), *ConPiotr* (1:1), *SeklWyzn* (1:4), *SeklKat* (3:27), *RejKup* (5:10), *KromRozm I* (1:10), *Diar* (1:18), *DiarDop* (1:1), *GliczKsiąż* (6:14), *LubPs* (3:68), *BibRadz* (135:18), *BielKron* (247:256), *KwiatKsiąż* (23:2), *Mącz* (110:44), *HistRzym* (20:2), *BielSat* (1:3), *BielSpr* (25:33), *WujJud* (24:12+errata), *WujJudConf* (18:3), *BudBib* (75:10), *BiałKaz* (3:11), *BudNT* (24:8), *ModrzBaz* (1:69), *SkarJedn* (110:11), *SkarŻyw* (190:5), *ZapKościer* (45:1), *StryjKron* (61:37), *NiemObr* (56:26), *KochFr* (4:1), *ReszList* (8:5), *ArtKanc* (22:3), *LatHar* (101:3), *RybGęśli* (5:1), *WujNT* (353:32), *JanNKarKoch* (7:5), *KlonKr* (28:5), *SkarKaz* (68:2), *SkarKazSej* (32:1).

-é- (675), -e- (147 + źp); -é- *OrzQuin* (28), *Strum* (6), *KochPs* (8), *KochFr* (4), *KochBr*, *KochDz*, *KochMuza*, *KochPhaen* (12), *KochWz* (3), *KochPam*, *KochPieś* (4), *KochSob*, *KochTarn* (2), *PudłFr* (4), *KochProp* (2), *KochPropKKoch*, *ZawJeft*, *KochCn*, *KochCz*, *KochPij*, *KochFrag* (5), *OrzJan* (3), *JanNKar* (3), *JanNKarKoch* (7); -e- *MurzNTSekl*, *Mącz* (110), *OstrEpit*; -é- : -e- *MurzHist* (2:4),

MurzNT (15:12), *GrzepGeom* (18:1), *BiałKat* (27:1), *Oczko* (27:1), *KochWr* (3:1), *GórnTroas* (8:2), *SarnStat* (459:12), *SiebRozmyśl* (2:1), *GosłCast* (14:1).

pierwszy, pirwszy (5161), najpierwszy, najpirwszy, napierwszy, napirwszy (270); na(j)pi(e)rwszy *KochCn*, *KochPij*; pi(e)rwszy : na(j)pi(e)rwszy *OpecŻyw* (32:1), *PatKaz II* (6:3), *PatKaz III* (6:1), *FalZioł* (144:5), *KłosAlg* (34:1), *LibMal* (10:1), *RejJóz* (12:1), *SeklKat* (29:1), *MurzNT* (25:4), *Diar* (16:3), *KrowObr* (151:2), *RejWiz* (33:1), *Leop* (102:5), *RejZwierz* (13:2), *BibRadz* (148:5), *BielKron* (464:39), *KwiatKsiąż* (14:11), *Mącz* (115:39), *SienLek* (47:3), *LeovPrzep* (9:1), *RejAp* (107:4), *GórnDworz* (49:2), *HistRzym* (20:2), *RejPos* (128:12), *KuczbKat* (47:1), *RejZwierc* (69:2), *BielSpr* (53:5), *WujJud* (35:1), *RejPosRozpr* (4:1), *RejPosWstaw* (19:3), *BudBib* (84:1), *Strum* (5:1), *CzechRozm* (137:9), *PaprpPan* (5:1), *ModrzBaz* (66:4), *SkarJedn* (118:3), *Oczko* (27:1), *KochPs* (7:1), *SkarŻyw* (178:17), *ZapKościer* (45:1), *MWilKHist* (5:2), *StryjKron* (95:3), *CzechEp* (161:3), *KochJez* (1:1), *NiemObr* (78:4), *WerGośc* (6:1), *KochPieś* (3:1), *ArtKanc* (24:1), *Paprup* (3:1), *ActReg* (39:2), *GostGosp* (10:2), *GrochKal* (3:1), *Phil* (3:1), *GórnTroas* (9:1), *LatHar* (100:4), *WujNT* (364:21), *SarnStat* (503:3), *KlonKr* (28:5), *PowodPr* (19:2), *SkarKaz* (67:3), *CiekPotr* (5:1), *SkarKazSej* (31:2), *KlonFlis* (5:1).

ną- (201), nąj- (69); ną- *OpecŻyw*, *PatKaz III*, *FalZioł* (5), *KłosAlg*, *LibMal*, *RejJóz*, *SeklKat*, *KrowObr* (2), *RejWiz*, *RejZwierz* (2), *BielKron* (38), *LeovPrzep*, *RejAp* (4), *HistRzym* (2), *KuczbKat*, *RejZwierc* (2), *BielSpr* (5), *WujJudConf*, *RejPosRozpr*, *RejPosWstaw* (3), *BudBib*, *Strum*, *CzechRozm* (9), *PaprpPan*, *ModrzBaz* (4), *Oczko*, *KochPs*, *SkarŻyw* (17), *ZapKościer*, *MWilKHist* (2), *StryjKron* (3), *CzechEp* (3), *KochJez*, *NiemObr* (4), *WerGośc*, *KochPieś*, *Paprup*, *ActReg* (2), *GostGosp* (2), *GrochKal*, *Phil*, *KochCn*, *KochPij*, *LatHar* (4), *WujNT* (21), *SkarKaz* (3), *CiekPotr*, *SkarKazSej* (2), *KlonFlis*; nąj- *PatKaz II* (3), *Mącz* (39), *GórnDworz* (2), *ReszList*, *ArtKanc*, *GórnTroas*, *KlonKr* (5); ną- : nąj- *MurzNT* (2:2), *Diar* (2:1), *Leop* (4:1), *BibRadz* (2:3), *KwiatKsiąż* (7:4), *SienLek* (2:1), *RejPos* (10:2), *SkarJedn* (2:1), *SarnStat* (2:1), *PowodPr* (1:1); ~ ną- (173), na- (6), n(a)- (22); na- *KochZg*, *Strum*; -ną : na *MurzNT* (1:1), *BielKron* (38:1), *SkarJedn* (1:1), *SarnStat* (1:1); ~ nąj- (57), naj- (4), n(a)j- (8); naj- *MurzNT*; nąj- : naj- *Mącz* (37:2).

sg m N *piérwszy*, *nąpiérwszy* (954). $\diamond$ G *piérwszého*, *nąpiérwszého* (501); -ého (63), -ego (2), -(e)go (436), -ého : -ego *OpecŻyw* (5:2). $\diamond$ D *piérwszému*, *nąpiérwszému* (92); -ému (15), -emu (1) *MurzNT*; -(e)mu (76). $\diamond$ A *piérwszy*, *nąpiérwszy* (335), *piérwsz(e)go*, *nąpiérwsz(e)go* (31). $\diamond$ I *piérwszym*, *nąpiérwszym* (151), *piérwsz(e)m*, *nąpiérwsz(e)m* (9); -ym : -(e)m *FalZioł* (1:2). $\diamond$ L *piérwszym*, *nąpiérwszym* (296), *piérwsz(e)m* (22); -(e)m *ComCrac* (2), *Diar*, *WyprKr* (2), *BudNT* (2), *ModrzBaz* (2); -ym : -(e)m *ZapWar* (4:3), *FalZioł* (60:5), *UstPraw* (7:2), *BibRadz* (2:1), *GórnRozm* (1:2); ~ -ęm (1) *MurzNT*, -(e)m (21). $\diamond$ f N *piérwszã*, *nąpiérwszã* (496). $\diamond$ G *piérwszój*, *nąpiérwszój* (202), *piérwszy* (3), *piérwszój* (2) *MurzNT* -ej : -y *ZapKościer* (3:3); ~ -ój (31), -(e)j (171). $\diamond$ D *piérwszój*, *nąpiérwszój* (58), *piérwszój* (4) *MurzHist*, *MurzNT* (3); -ój (7), -(e)j (51). $\diamond$ A *piérwszą*, *nąpiérwszą* (228). $\diamond$ I *piérwszą*, *nąpiérwszą* (61). $\diamond$ L *piérwszój*, *nąpiérwszój* (148), *piérwszy* (2); -y *ZapKościer*; -ój : -y *Leop* (1:1); ~ -ój (16), -ej (2), -(e)j (130); -ój : -ej *SarnStat* (12:2). $\diamond$ n N *piérwszé*, *nąpiérwszé* (258); -é (31), -e (5), -(e) (222); -é : -e *OpecŻyw* (6:1), *BiałKat* (2:2), *JanNKarKoch* (6:1), *SarnStat* (6:1). $\diamond$ G *piérwszého*, *nąpiérwszého* (120); -ého (13), -ego (1) *BiałKat*, -(e)go (106).

◇ *D* piérwshému (38); -ému (4) *Oczko*, *SarnStat* (3), -emu (2) *BiałKat*, *KochPs*, -(e)mu (32). ◇ *A* piérwshé, nąpiérwshé (207); -é (27), -(e) (180). ◇ *I* piérwshym, nąpiérwshym (38), piérwsh(e)m (3) *Diar*, *ActReg*, *WysKaz*. ◇ *L* piérwshym, nąpiérwshym (126), piérwshém, nąpiérwshém (10); -ém *ZapWar*, *GórnRozm* (2); -ym : -ém *OpecŻyw* (4:1), *FalZioł* (1:2), *Mącz* (4:3), *Oczko* (1:1); ~ -ém (2) *Mącz*, *Oczko*, -em (1) *OpecŻyw*, -(e)m (7). ◇ *pl N m pers* piérwshy, nąpiérwshy (100), piérwsh (1); piérwshy : piérwsh *ActReg* (1:1). *subst* piérwshé, nąpiérwshé (231); -é (38), -e (2), -(e) (191); -e *JanNKarKoch*; -é : -e *Oczko* (1:1). ◇ *G* piérwshych, nąpiérwshych (283). ◇ *D* piérwshym (40), piérwsh(e)m (2); -(e)m *Diar*; -ym : -(e)m *ZapKościér* (1:1). ◇ *A m pers* piérwshé, nąpiérwshé (31); -é (4), -(e) (27). *subst* piérwshé, nąpiérwshé (141); -é (17), -e (4) *MurzNT* (3), *Oczko* (1), -(e) (120). ◇ *I m* piérwshymi (23), piérwshemi (23); -ymi *LubPs*, *GroicPorz*, *OrzQuin*, *BielSpr*, *WujJud*, *BudNT*, *CzechRozm* (2), *SkarŻyw*, *StryjKron*, *NiemObr* (3), *WujNT* (5), *WysKaz*; -emi *RejKup*, *MurzNT*, *BibRadz* (3), *RejAp*, *RejPos* (4), *GórnDworz*, *RejZwierc* (2), *ModrzBaz*, *ZapKościér*, *ArtKanc*, *LatHar*; -ymi : -emi *BielKron* (1:1), *SkarJedn* (1:4), *CzechEp* (2:1); ~ -(e)mi (22), -ęmi (1). *f* piérwshými (10), piérwshymi, nąpiérwshymi (4); -ými *ConPiotr*, *Diar*, *BielKron*, *RejPos*, *ModrzBaz* (2), *KochPhaen*, *WujNT*, *SarnStat*; -ymi *KwiatKsiąż*, *SkarŻyw*, *SkarKazSej*; -ými : -ymi *BibRadz* (1:1); ~ -ými (2), -(e)mi (8). *n* piérwsh(e)mi (3) *BibRadz*, *Mącz* (2), piérwshymi (2) *BielKron*, *SkarŻyw*. ◇ *L* piérwshych (142).

Sł stp: piérwshy, pirszy, pirwshy, pirzwszy, napiérwshy, napirwshy, napirzwszy, *Cn*: piérwshy, napiérwshy, *Linde XVI – XVIII w.*

I. Liczebnik porządkowy odpowiadający głównemu „jeden” (5365) :

1. Dotyczy kolejności w czasie (3079) :

a. Rozpoczyna ciąg kilku późniejszych lub poprzedza jeden następny, pod jakimś względem tożsamy fakt, osobę itp.; *primus Miech*, *HistAl*, *Leop*, *Mącz*, *PolAnt*, *Modrz*, *Calep*, *SarnStat* [w tym: *na(j)piérwshy* (113)] (2154) : *OpecŻyw* 39v, 41v, 99, 99v; *OpecŻywSandP ktv*; *OpecŻywSandR nlb* 2v, 4; *PatKaz II* 23, 25, 42v, 55; *MetrKor* 40/818; *LibLeg* 6/190, 11/48v, 62v, 156v; *Murm* 17, 54; *BartBydg* 227b; *FalZioł IV* 1d, 24c, V 9v, 34v, 50, 59v, 118; *BielŻyw* 1, 44, 135; *DRugi* rod z *Zawollkich Tatarow* pochodząci. *Ieft Vłanfi á* to od *Vlana* piérwshého naiezdniaka wyłpu *Tauriki MiechGlab* 70, *6v, **2, **5 [2 r.], **5v, **6 (11); *KlerWes A2*; *WróbŻółt Q4* [2 r.]; *WróbŻółtGlab [A5]*; *RejPs* 132v; *ComCrac* 11v, 13, 17v [3 r.]; *Napyerwřcha* kradzieř poczał v *damyana* zlothnyka myřtrza łwego *LibMal* 1550/153, 1547/136 [2 r.], 136v; *ConPiotr* 34; *RejJóz* 14, O7v, P4; *RejKup* r8, t8; *gdi* wchodził *Alexander* ná *gody*/ *napirwey* thák *rzekł*/ *Pirwřzego* *zwycięřtwá* *me*go *wziąłem* *częřć* y *koronę* *HistAl* B2v, F3, K; *wyřzedł* *decret* od *Céřarza* *Auguřta*/ *aby* był *popiřan* *wřzyřtek* *řwiat* *Ktory* to *popis* *napiérwřzy* *řię* s *řtál*/ *gdy* *Cyronius* *Syriá* řprawował *MurzNT Luc* 2/2, s. 31 [2 r.]; *KromRozm II* ř3v; *KromRozm III* C4, N6v, P7v; *Diar* 29, 57, 83, 84, 85, 97; *DiarDop* 118; *GliczKsiąż* Gv, Hv; *Przypominánie* *pirwřzego* *nyedowyřřthwá* *przodkow* *nářzych* s *przeřtrzeřenim*/ *ábychmy* *řie* *go* *theř* *wiárowáli* *LubPs* V4 *margin*, Z; *wedle* *zwyczáiu* *Miářtá* *Krákowá*/ *piérwřzy* *wyřłožony* *Sąd*/ *w* *piérwřzy* *Piáthek* *po* *trzech* *Kroloch*/ *tákže* *idřie* *záwřždy* *przes* *dwie* *Niedřieli* *GroicPorz* 1, e3v, bb2, cc; *ia* *thobie* *okažeř*/ *iř* *nie* *Piotr*/ *ále* *Paweł* *řwięty* *był* *napiérwřzym* *Biskupem* *w* *Rzymie* *KrowObr* 20v, 21, 21v, 22, 25, 41v (27); *To* *tu* *iuz* *mař* *pirwřzy* *znak* *niewolney* *miłóřci*/ *Kiedy* *řie* *iey* *iuz* *kto* *wda* *w*

wielkie powolności. *RejWiz* 40, A4v, 79, 87v, 120, 127, 166 [3 r.], 191v; A iefli przypadną ná cię złe rzeczy/ naydziełz go tám pierwżego/ y iákoby pomagájący będzie kopał doły pod nogámi twemi. *Leop Eccli* 12/17, *Gen* 30/41, 41/24, *Lev* 19/23, 25/11, *Deut* 12/11 (17); Gdy fláchćicá ofkárzã o złodzyeyłtwo/ o którym nigdy zła łlawá niebyłã/ á nigdy niebył o to pozwan: tákowy ná pierwżym obwinieniu ma fię odwieść. *UstPraw* I3, K2v; Pompeius Cefarz. TEn kiedy był w Libiey/ pirwżey bitwy wygrał *RejZwierz* 32, 21v; *WyprKr* 50, 126; Y połzczeńściło mi fię zá łáfkã Páńfkã/ zem nápełnił práfę iákoby z pierwżego zbieránia. *BibRadz Eccle* 33/17, I 3b marg, *Ex* 23/19, *Lev* 19 arg, *Num* 15/20 [2 r.], 21 (22); *OrzRozm* D2v; látá piętnaſtego od ſтворzenia ich vrodził fię im pirwży fyn Kain s lioftrã Kálmánã bliźniętã *BielKron* 2v; a tá [kometa] známionowała napierwże przyſcie Tátárow do nas/ ktorzy przed tym v nas nieflýcháni byli. *BielKron* 359v, 3 [2 r.], 4 [3 r.], 5v [2 r.], 6, 8 [2 r.] (109); A w xięgach ktore łã takowęy nauki/ tak fię około wielu obierać mamy/ yzebyłmy zãwzdy nalepfze zá napierwże mieli. *KwiatKsiãż* Lv, K3v, N3v; *Mqcz* 121b, 131b, 150d, 152b, 167a (35); *OrzQuin* X4; *Prot* A4; Tym ktorzy zółtã niemoc ćierpiã/ iefł lekárłtwo bárzo pewne/ napierwże łáyno źrzebieće/ z lipcem pić *SienLek* 90v, 123, 195; *LeovPrzep* H; Tu iuż mamy początek textu/ iáko łán S. opowiada pirwże ziąwienie ſwoie *RejAp* 3v, BB8, 16v, 46v, 56, 58 (32); ziąrno [...] ktore/ włáfnóć á moc tę/ ktorã od przodká ſwego pirwżego ziąrnã wzięło/ podáie temu ziąrnu/ ktore wypuſzcza s ſiebie *GórnDworz* D2, M8v, N, S5v [2 r.], S6v; *HistRzym* 63v, 133v; *RejPos* 16v, 17v, 21, 21v [2 r.], 21v [2 r.], 41 (16); *RejPosWiecz*² 90v marg; *RejPosWiecz*³ 97; *BiałKat* 346, 361; *KuczbKat* 50 [2 r.], 180, 240 [2 r.]; *RejZwierc* A5v, A6v, 30, 73v [5 r.], 77 (13); ony mieyfcã prożne nápełnił młodzięcni lekki zbroynemi/ ktore náuczono iáko fię máiã ſpráwować ná pirwżym potkániu *BielSpr* 41, 15, 22, 34, 34v, 41v, 64 [2 r.]; *WujJud* 10v, 117, 135v; trzymamy fię mocnie onego pierwżego rządu/ ktory od Apołtołow Koſćiołowi iefł podány *WujJudConf* 125v, 153, 164v; Napirwżym káznodzyeię w Ráyu był łam Pan Bog *RejPosRozpr* c, c2; *RejPosWstaw* 22v źp; *BudBib* *Gen* 41/20, *Lev* 2/12, *Num* 18/13, 1.Par 27/2, *Eccli* 44/10; *MycPrz* II B4v; *Strum* O; *BudNT* *Apoc* 8/7; Iż przy pierwżym miáłtã y koſćiołã zborzeniu/ ktore było za Bábilońkiego Nábuchodonorã/ mury tylko y ſćiány rozwałono *CzechRozm* 166, 49v, 79v, 81, 81v, 98v (13); LEch on zacny mężny Krol rodu Słowieńłkiego/ Był tu napirwżym pánem Kroleſtwã Polłkiego. *PapPan* Dd; ná wełelu w Kanie Gálileyłkiey [...] pierwże Cudo vczynił *KarnNap* F2v, A3v; *ModrzBaz* 11v, [16]v, 102, 103v, 118; *SkarJedn* 19, 33, 65, 92, 93 (26); *KochOdpr* C; krew puſćić/ [...] iefł rzecz powinna/ po pierwżém lekárłtwie to vczynić *Oczko* 24, A2v, 19v, 20 [3 r.], 20v; Zniwã ſwego pierwży łnop tobie ofiáruię/ Cny Myłżkowłki *KochPs* 2, 198; WSzytkim puſtelnikom przodek y powod był/ Páweł z Thebáidu pierwży puſtelnik. *SkarŻyw* 50; Napierwże pograniczne miáłto w ziemi oney było Hierycho *SkarŻyw* 502, 34, 50, 51 [2 r.], 91, 143 (51); *ZapKoſcier* 1581/18v, 22, 1587/71; O czym Ruſkie dzieie/ y Vincentius Cádłubkus pierwży Historyk Polłki ſwiádczy/ iż Litewłkie imie od 700. Lat iefł ſławne *StryjKron* 245, A3v [2 r.], 11, 16, 125 [2 r.], 165 (32); Czynić [...] będę/ iáko czynił Stefan pierwży mężennik Chriſtã Pánã z nieprzyiácioły ſwoimi *CzechEp* 10, 20, 84, 261, 374 [2 r.], 375 (18); *KochJez* A3v; *NiemObr* 3, 29, 156, 158 [3 r.], 159 (15); *KochSz* C2; *ReszPrz* 31, 70, 71; *WerGoſć* 248; *BielSjem* 16; Włzytki [dziewki] łpiéwãc náuczonné/ W tańcu tákże niezgánioné: Więc koleię zãczynály/ A pierwżey ták począć dáły. *KochSob* 56; *ArtKanc* N15v; y było to pierwey práwem obwárowano ná pierwżem Seymie Krolã

Sigmuntá Auguftá *GórnRozm* D2v, Cv [2 r.]; *Paprup* A4 [2 r.]; po odprawieniu Koronatiey pierwsza Selsia tegodnia była iuz Koronowanego Krola Zygmunta *ActReg* 1, 31, 125, 138, 160, 182; Tortivum – Winno zpierzżego prałowanią. *Calep* 1075a, 351b, 581a [2 r.], 848a, 848b, 871b; *GostGosp* 56; *GrochKal* 3, 13; *GórnTroas* 37; *GrabowSet* E3v; Pierwża tedy myśl twoiá niech będzie o Pánu Bogu twoim/ álbo o rzeczách Boskich. *LatHar* 2, ++1, ++4v, ++6v, 100, 109 (15); wczynił Pan Piotrá pierwżym Biskupem wżytkich Chrześcijánow *WujNT* 390, *przedm* 34 [2 r.], s. 35, 125 [2 r.], 159, 193 (65); dom włálny opuściwży/ w gościnieby przemiezkawał/ wiedząc że gdzie iedzie iest dom miezkánia iego/ do ktorego zgotowawży fie/ z pierwżymi wiátry pogodnymi závita. *WysKaz* 6; dobrá y prowentá onerámi y iurgelty fą ściśnioné: przetóz onych ná przyśłym piérwżym Séymie cognicyą mamy wczynić *SarnStat* 97; OCzywiłtych świádków ma bydż piérwżé wważenié: á *pluralitas* tych zwłáczzá/ którzyby *ex auditu* świádczyli *SarnStat* 579, 405, 567, 568, 600, 669 (15); Pierwża Drogá twoiá byłą o moy namilży Pánie Iezu Kryfte/ którás fzedł dla moiégo zbáwienia z onégo wieczerniká do onégo Ogrodźcá *SiebRozmyśl* B2v, H2; *WitosłLut* A6v; *KlonKr wstęp* A3 [2 r.], k. A, Cv; Abram pierwży Oćiec wiáry/ miał z roznych żon/ dwu roznych fynow *PowodPr* 13, 23, 27; Ná onym pierwżym kazániu fwoim do wczniow ná gorze/ nie tylo modlitwę rofkázuie/ ále y fpořob iey y fłowá y pożytki wkázác raczył. *SkarKaz* 608a, 1b, 278b, 314b, 607a; Snieg piérwży przypalony fpromieniá iálnégo Twarzy fłońcá nieftrzymá y táie od niego. *GosłCast* 57; pogánie/ funduiác fwoie kroleřtwá/ piérwże práwá o religiey y fłużbie Bożey ftáwili. *SkarKazSej* 678b, 668b, 678a [2 r.], 678b *marg*, 688a, 689b, 690b; *KlonFlis* F4; *SapEpit ktv*; *PudłDydo* B3; *SzarzRyt* D4v.

pierwszy do czego (2): pytał fię ftárży/ gdzie iest Márynus? iuzem go trzy dni niewidziál/ wżák on závždy do rzeczy zakonnych pierwży? *SkarŻyw* 184, 411.

pierwszy z kogo (1): wiedz krolu kogo fie mařz ftrzedz/ iest nas fprzyfięgłtych trzyftá co táiemnie twego gárdłá fzipieguiemy/ ábyfmy ie tobie wzyęli/ áto ia piérwży z nich *BielKron* 106.

pierwszy między kim (1): Cefárz Konřtántyn wielki/ pierwży/ y iáwny miedzy Cefarzmi Rzymřkimi Chrześciánin *SkarŻyw* 396.

pierwszy po kim, po czym [w tym: pierwszy post aliquem (4)] (81): *LibLeg* 11/98; *ComCrac* 17; W Egipćie lud napierwży ná świećie powiádáią być po potopie. *BielKron* 270, 140v; *OrzQuin* K3; *RejPos* 156v; Szczepan święty piérwży po Wniebowřtápieniu Páńřkim męczennik/ prořił zá óny/ kthórzy go kámionowáli. *BiałKat* 213v; *WujJudConf* 226; *StryjKron* 11; *Calep* 217b; *WujNT* 287, 580; *SarnStat* 613. Cf *W formułach uściřlających termin*.

pierwszy w czym [= spośród czego] (1): ćiebie piérwżégo w Rycérřkim ftanie/ ná to Pan Bóg miedzy námi w Ruři wzbudził *OrzQuin* E.

pierwszy gdzie (3): *BielKron* 299; Stánkár piérwży w Polřzce Kácérz nieprzemógł ftaréy Wiáry. *OrzQuin* I4 *marg*; *SkarŻyw* 361.

N sg f w funkcji orzecznika (3):

~ *Fraza*: »nie pierwsza to« = *nie pierwszy raz* [szyk zmienny] (3): fwim fýlam [lege: siłam]. A by Ludzie niedufály Swich fię wyřtępkach wznały. Bo to iuz niepiérwża na nie Zadny niezwie czo fię ftanie. *RejKup* e6v, n3v; *ActReg* 2. ~

A sg n w funkcji przysłówka: »pierwsze« = *po raz pierwszy* (1):

~ *Połączenie*: »pierwsze ... wtore« (1): *Vsłyżawły to Stároftá/ záprał fie go pierwże y wtore rzekąc: Ia o tym nic niewiem HistRzym 67v. ~*

W połączeniu z imieniem władcy lub dostojnika kościelnego [w tym: imię + liczebnik (134), liczebnik + imię (8)] (142): zá czáfow Conftantiná pirwłfego/ Cefárzá Rzymłkyego zebráło fye było do Nicei trzy ftá y ósmnałcye bífkupow. KromRozm III C4, I7 [2 r.], N7v, N8v, P2v, P6; Przáłny chleb dla offiáry ná Mfzey vłtháwł Alexánder pierwży fiódmy Papiéfz. KrowObr 197v, 28, 28v, 29, 29 marg, 37v (27); Ci fą Cefárzowie ktorzy od Papiéfzow byli w kłátwie. Henrykus czwarty Fráncuz. Henrykus piąty Fráncuz. Fryderyk pirwży Szwab. BielKron 183, A6v, 102v, 112, 114, 116v marg (45); RejAp 109v; WujJud 16v, 225v; PaprPan Dd2, Ee2v; ModrzBaz 106v; Ten to iefł Papiéfz Mikołáy pierwży/ ktory w niebytnóści ná Papiéfstwo obrány SkarJedn 217, 140, 171, 191, 196, 213, 244, 254; SkarŻyw 320, 422, 519; Sigmunt pirwży Iagiéłow Wnuk/ [...] ná Kroleństwo Polłkie [...] koronowány StryjKron 707, 10, 62, 100, 365; CzechEp 44, 333, 379; NiemObr 60, 63, 64, 65, 149, 167; WerGośc 215; WujNT 8, 288; SarnStat 141, 940, 961, 1045; POPIEL Pierwży/ Syn iego/ niewieściuch/ odrodek/ Do Krułzwice Stolicę przenioł KlonKr A2v, kt, A2 [3 r.], A2v [5 r.], A3 [7 r.], A4 [2 r.] (24); VotSzl B3.

W połączeniu z rzeczownikiem oznaczającym czas (287): BierEz Q4v; OpecŻyw 33v, 193; FalZioł IV 17c, V 17d, 30, 57; KłosAlg D2, D2v; RejPs 198; drzewá [...] od pirwżey godziny dzienney wyraftáły z ziemie HistAl K7; Diar 92; Leop 1.Par 12/15, Is 1/14, Dan 10/12; Y przezwał Bog świáthłóść dniem/ á ciemnołci nocą: Tedi ftał fię wieczor y zaránek dniá pierwżego. BibRadz Gen 1/5, Lev 23/7, 24, 1.Esdr 3/5, 3.Esdr 6/17, 4.Esdr 6/38; Goski ktv, A6v, A7, A8, A9; Pierwżego dniá Pan Bog Niebo y ziemię ftworzył BielKron A5v, 1, 17, 30, 38v, 58v (12); Mącz 464d; Pierwżego tedy roku w onych liédmi dniach/ Napirwey obiáwł fie Bog Adámowi SarnUzn C5; SienLek 27v, 33; LeovPrzep Hv [2 r.]; RejAp 28v, 113; GórnDworz M7; RejPos 40 [2 r.], 77, 79; Dla częgo też Apoftołowie pierwży dzień miedzy onymi siedmiá dni/ ná chwałę Bożą obrocili KuczKat 295; BudBib Gen 1/5, Num 7/12, 1.Par 27/2, 3, 3.Esdr 6/17, I 450a marg; Strum Lv; BudNT przedm c6v, Mar 16/9, Kk5v, Kk8 [2 r.]; CzechRozm 148v [2 r.]; ModrzBaz 98v; Oczko 13, 19v, 20, 34v, 38; SkarŻyw 1, 580, 583; NiemObr 86; KochPhaen 12; ReszPrz 21; ReszList 169; ArtKanc D9v, D11, D12v; GórnRozm A; Calep 450a; GostGosp 66, 102, 160; KochFrag 54; LatHar ++7, 305; WujNT Act 20/18, Philipp 1/5; każdy Pręłat/ Kánonik [...] iefli vmrze w piérwżé trzy księżyce Roku/ [...] fuccesorowi fwému niech zołtáwi zbożá letnié/ ku ošianiu folwárku. SarnStat 191, 415, 729 [2 r.], 731, 785, 808 (9); SkarKaz 418b; VotSzl Dv; SkarKazSej 707b. Cf »pierwszy czas«, »pierwsze dni«, »pierwsze lata«.

~ *W formułach uściślających termin [w tym konstrukcje typu: pierwsza środa po świętkach (33), pierwszy poniedziałek po św. Mateuszu (33), post dominicam misericordiam; w pierwszą niedzielę Adwentu (18), w pierwszy dzień przaśników (18); pierwszego roku panowania [czyjego] (9); pierwszego roku Cyrusa (6); pierwszego roku za kogo (2), za panowania [czyjego] (2), pod kim (1); w sobotę pierwszą przed gromnicami (2); pierwsze sto lat po kim (1), pierwszej niedziele w adwent; o pierwszej godzinie w noc (12); o pierwszej godzinie na dzień (2)] (135): ZapWar 1550 nr 2665; MetrKor 62v; MAria Magdalena ij Maria Iakobi [...] pirwłfég^o dnia po łobocie przyłły do grobu OpecŻyw 164v, [170] [2 r.]; TarDuch B8; FalZioł IV 24d, V 93v; BielŻyw 120; MiechGlab 47; LibMal 1551/160v; RejKup z2;*

MurzHist Iv; *MurzNT Matth* 26/17; *KromRozm II* x3; Sejm walny koronny do Warszawy złożon jest przez Krola Jego Miłość na niedzielę piąszą adwentową *Diar* 19; *GroicPorz* 1 [2 r.]; *KrowObr* 163; Pierwśłego thedy dnia Przańnic/ kiedy wielkonocnego Báránká offiárowáli/ rzekli do Iezufa zwolennicy *Leop Mar* 14/12, 2.*Par* 36/22, 1.*Esdr* 5/13, 6/3, 3.*Esdr* 6/17, 24 (9); *BibRadz Lev* 23/15, 16, *Dan* 7/1, 11/1, 3.*Esdr* 6/23[24], *Matth* 28/1; Gliníki [...] z iechał ná Ianá Zabrzezińskiego [...] o pierfzey godzinie w noc *BielKron* 405v, 47, 84, 110v; Prima Sabbati dicitur, Pierwśzy dzień po pokoyu/ To yeft po dniu świętym niedzielá. *Mqcz* 362c; *RejPos* 1, 1v *żp*, 37v, 37v *żp*, 69v, 69v *żp* (11); *RejPosWstaw* [41²]v *żp*; Roku pierwśzego zá pánowania fwego/ krol Cyrus rokazał budować kościoł Páńki w Ieruzalem *BudBib* 3.*Esdr* 6/23[24], *Dan* 1/21; *StryjWjaz* B4v; *CzechRozm* 132, 136v; W Medyolanie każąc pierwśzy dzień w poft/ w puł kazánia zámilkł/ y dáley mowić niemogł. *SkarŻyw* 463; *ActReg* 56; *LatHar* ++7, 306, 690, 705; Godziná pierwśza ná dzień v Zydow była/ ktora v nas ná pułzegárzu fzofta przed południem. *WujNT* 121, 14 *marg*, 20 *marg*, 86 *marg*, *Matth* 26/17, 28/1 (22); Stało fie to w Krákwie w Sobotę piérwśzą przed Gromnicámi *SarnStat* 899, 91, 414 [2 r.], 724, 725 [3 r.], 727 [4 r.] (45); nowy zakon/ ná tákowe poświęcenie obraca pierwśzy dzień po foboćie/ ktory w piłmie ś. ieft Páńkim názwany. *PowodPr* 50; Ná Pierwśzą Niedzielę Adwentu. *SkarKaz* 2 *żp*, 1, 38, 203, 273, 418b.

W formułach określających datę [w tym: dnia (dwudziestego) pierwszego miesiąca [którego] (61), dnia pierwszego miesiąca [którego] roku [którego] (15), dnia [którego] miesiąca pierwszego (10), dnia [którego] miesiąca [którego] roku [...] pierwszego (9)] (95): *FalZioł* V 45v, 46v, 47v; *GlabGad* A4; począwfy od święta Philipa y Iakuba piérwśzego dnia Maia, aż do drugie^{so} świętego Iakuba na koncu Lipcza, gwiazdy tam żadney nie widaia. *MiechGlab* *4, *4, 5, 47, 68, [90]; *LibLeg* 11/77; fześćfietnego pierwśzego roku żywotá Noego/ pierwśzego księżycá/ pierwśzego dnia opádły wody ná ziemi. *Leop Gen* 8/13, 8/5, 1.*Mach* 13/51; dnia czternašte^{so} miefiacá pierwśzego pod wieczor/ będziecie obchodzić Wielką noc Páńką. *BibRadz Lev* 23/5, *Gen* 8/5, 13 [2 r.], *Lev* 23/24, *Num* 1/18, 1.*Esdr* 3/6 (14); [Kolumbus puścił się z ludźmi na morze] pierwśzego dnia Miefiacá Wrześniá/ látá 1492. *BielKron* 440v, 35v, 36, 38v, 39, 47 (17); Prima dies mensis Iunij, Pierwśzi dzień miefiacá czerwcá. *Mqcz* 112d, 29a, 88c, 396c; *RejPos* 241; Czternaštego dnia pierwśzego miefiacá będzie v was Pełách święto *BudBib Ez* 45/21, *Num* 1/1, 18, 33/38, 2.*Par* 16/13, 29/17 [3 r.] (14); Ognie od piérwśzego dnia Máia/ aż do piérwśze^{so} dnia Wrześniá/ fkoró po zachodzie słońcá/ áby w żadnem domu niebyły czynione. *ModrzBaz* 83v; *SkarŻyw* 1, 67, 163 *marg*, 173, 187 (12); *ZapKościer* 1581/23 [2 r.], 1586/64; *StryjKron* 607; *WujNT* 447, 680 *marg*, 784; wftawiamy: áby káždy z olobná Woiewodá zwyczáie káždy z fwego Woiewódtwá fpifáli/ y tu do Krákwá ná dzień piérwśzy miefiacá Máia do nas połáli. *SarnStat* 56, 56, 129, 381, 384, 948, 957, 1026; *VotSzl Ev* [3 r.]; *KlonWor* 80. ~

W wyrażeniach przyimkowych oraz użyciach I sg oznaczających szybkość działania lub dziania się: natychmiast, od razu; primo aspectu a. congressu a. impetu, prima inspectione *Mqcz*; in principio *Vulg* (42): *FalZioł* V 71v; *MiechGlab* 60; *GroicPorz* dd3; *BibRadz* 2.*Reg* 17/9; *BielKron* 278v, 308, 309v; *KwiatKsiąż* N; Prima inspectione animadvertit, Piérwśzym weyźrzeniem obaczył. *Mqcz* 406a, 36c, 147d, 284d, 295d, 321d (9); Nátlucz ślimaków y z fkorupámi/ á obłoż puchlinę/ wfzythkęć onę wilgość wyciągnie/ zá piérwśzym przyłożeniem. *SienLek* 132v, 37v, 38v; wiele ieft rzeczy/ ktore ták

ná pirwzym pórzreniu/ zdádzą fie dobre/ á fą złe *GórnDworz* L3v, D3v, L8, Aa6v; *RejPosWiecz*³ 96v; *BielSpr* 39v, 40, 41; *KochPs* 108; *SkarŻyw* 571; Stáfkowfki ftárfzy nád Dziálámi/ zá pierwzym ftrzenim pod Dziálem Wołofkim ós vtrácił *StryjKron* 757, 310, 527, 587; *CzechEp* 223; *ReszPrz* 75; Co miło bywa zá weyźrzeniem piérwzym/ To kiedy człowiek/ fwym rozłádkiem fzerfzym/ Vważa pilno: z żólcią być zmiéřzano Obaczy *ZawJeft* 25; A ná piérwzé mé ocknienie/ Y fłów kilka przemówienié [...] vćiekl *KochFrag* 19; *WysKaz* 45; *SarnStat* 612; Záraz ná pierwzym ftárciu/ woyfko ptakow ległó/ Choćiay im tyle dwoie ná pomoc przybiegłó. *KmitaSpit* B2v; *KlonFlis* Bv.

Połączenia: »jako pierwszy« (2): odkupiciéł [...] iáko piérwzy dáł fłódká mánnę ludowi fwemu. *BiałKat* 346; *SkarŻyw* 502.

»pierwszy, który (a. co)« (4): [*Kazimierz*] Ten był napierwzy Krol w Polfće kthory pímo Lácińfkie vmiał. *BielKron* 347; *GórnDworz* Kk8v; *BudBib* 2.*Mach* 7/3; Przed Moyzeřzem/ kthory piérwzy był/ iáko *Iozephus* powiáda/ co zakon ludziom nápiáł/ były kroleřtwá od Nemrotá poczęte *SkarKazSej* 697a.

»pierwszy ... jutrzejszy i trzeci« (1): Przeto przypátruią fye dniá piérwzégo/ iefli [*woda*] odchodźi/ álbo nié: tákże iutrzeyřzégo/ y trzeciégo/ iéřli áni meatámi wiefřzemi/ áni poceniém/ lub wednie lub wnocy nieidźie *Oczko* 21v.

»pierwszy ... potym (a. po kim) (... potym (... potym ... na koniec))« = *primitiae ... deinde* *Vulg, PolAnt; prior ... postea PolAnt; primus ... item JanStat* [szyk 7:1] (8): *Leop* 1.*Cor* 15/23; Kryřtus piérwzy powřtál/ potym ci ktorzy fą Kryřtuřowymi/ powřthána w przyřcie iego. *BibRadz* 1.*Cor* 15/23; *BielKron* 265v; *BudBib* *Gen* 25/25; iedná iefł fłolicá/ kthora iefł piérwřa wpořagu/ na kthorey piérwzy řiedziál Piotr/ ponim Linus/ Clemens/ Anáćletus. etc. *SkarJedn* 111; *SkarŻyw* 583; *StryjKron* 94; *SarnStat* 371.

»pierwszy ... wtory (a. drugi) ... (trzeci (...))« = *primus ... secundus* *Vulg, PolAnt, Mącz, JanStat* [szyk *zmienny*] (214): *PowUrb* +3v; *BierEz* D4; *OpecŻyw* 126, 193; *PatKaz* II 42v; *PatKaz* III 100; Wiořna iefł napierwřa częřć [*roku*] [...]. Druga iefł lato/ [...]. Trzecia iefł Iefień [...]. Czřwarta iefł zima *FalZioł* [*8]v; znmieię niełacznego rodzenia/ iefł piérwřego dzieciátka ciężkie j wtorego y trzeciego barzo boleřne rodzenie. *FalZioł* V 18b, II 2a, 15d, IV 11b, V 30, 53v, 57; Pirwřzi prawi trunek iefł ku potrzebie, wtory ku lekarřtwu, trzeci ku rozkořzy *GlabGad* Gv; *WróbŻółt* Bv, I7, aa4 [2 r.]; *LibMal* 1548/141v; *RejKup* q7v; *KromRozm* I N3; *MurzNT* *Mar* 12/20; *Diar* 92; Vczyni kto piérwszy Areřł ná dobrá řwego dłuźniká [...] vczyni teź potym drugi/ máiąc dłuźg [...] Vřzędowym dowodem opiřány *GroicPorz* ee2, iv, kkv; *KrowObr* 41, 182v, Qq4v; *RejWiz* 123v; Y padł piérwřy řos *Iozeffowi* kthory był z řynow Alářf. Wtory Godolialřowi *Leop* 1.*Par* 25/8, 1.*Par* 24/23, 4.*Esdr* 11 /27, *Matth* 22/25; Od piérwřego [*zapisu*] nieřtánego řádowni przyřć ma řzeřnalćie grořzy. tákże teź y od wtorego. *UstPraw* C, B2v, B3v [3 r.], C3, E3, E4 (11); *BibRadz* 1.*Par* 23/11, 19, 20; *Goski* 16v; Pod piąćią Krolow *Iozeph* był w Egipćie: Piérwřzy Nefrem kthoremu řen wykłádał. Drugi Amazys. Trzeci Chebron. Czřwarty Memfes. Piąty Memfres *BielKron* 19; Krewni piérwřego małżeřtwá by fie ná wtorym nie poymowáli *BielKron* 149v, 3v, 14 [2 r.], 17, 39v, 48 (29); *Mącz* 244b, 401c; *SarnUzn* D3v; *SienLek* 33, 75v, 102v, 140; *RejAp* CC, CCv, CC3v, 23, 96v, 113, 141v; Y v zawodu kto nie móże być piérwzym/ wiele ma przed trzeciém/ gdy wtorym przybieży. *GórnDworz* I3, O7v, C5v, N6v,

Llv; *GrzepGeom* L4v; Pierwsze wołanie/ ielt gorzka łkruchá. Wtore zupelna łpowiedz HistRzym 20v, 96v, 100, 101v, 102; Pan powiedác raczy/ iz obełác był on krol raczył pirwzemi y drugiemu połty powołáne ony gošcie łwoie. *RejPos* 238v, 40, 242v; *BiałKat* 343v; *BielSat* M4; *KuczbKat* 60 [2 r.]; *RejZwierc* A3v; *BielSpr* 34, 34v, 54v; *WujJud* 111v; *BudBib* b3, 1.Par 27/2; *Strum* Lv; *BudNT Matth* 22/25; *CzechRozm* 28v, 106, 148v, 155v [2 r.], 238; káždy ktoby łię ná rzecz ktorego duchownego tárgnáll/ [...] zá pirwzym przewinieniem/ w pięciornałob to nágrodził co włzkodził/ zá wtorem w dziešięciór *ModrzBaz* 122, 116v [3 r.]; *SkarJedn* 97 [2 r.], 206; *Oczko* 13, 19v, 20 [2 r.], 20v, 25v; Gdy widziáll czárt iłz mu łię pierwzy łtopieł powiodł/ [...] łkłonił łię do drugiego *SkarŻyw* 261, 263, 268, 397, [407], 453, 480 *marg*; *ZapKošcier* 1588/78; *StryjKron* 351; *CzechEp* 374 [3 r.], 375; *NiemObr* 13, 160; *ReszPrz* 21; *ReszList* 162; *ArtKanc* A10; *GórnRozm* G4v, H4v; *Paprup* A4; *ActReg* 170; Kiedy Kmiećie poczynaia żáč/ dáć im pokoy tydzieł pierwzy/ áby záš drugi tydzieł [...] dzieł podle dnia robili *GostGosp* 102, 66; *GórnTroas* 69; dziełkuy zá przyšcie pierwze w przyięciu człowieczeńłtwá náłzego: życz łobie wtorego przyšcia przez wdzielenie/ [...] łálki *LatHar* 394; Otoż było siedm bráćiey: á pierwzy poiawłzy żonę/ vmárl nie zołtáwiwłzy plemieniá. Y poiał ia wtory/ y vmárl [...] Y trzeći tákze. Y wzięli ia tákze siedm: á nie pozostáwili potomłtwá. *WujNT Mar* 12/20, *Matth* 22/25, *Mar* 12/30, *Luc* 20/29, *Act* 7/12, s. 529 (77); ODnošić té pieniádze Deputat ieden piérwzú ratę/ á drugi/ drugú ratę ma byđż powinien do Lwowá *SarnStat* 363, 140, 254, 408, 462, 575 (34); *SiebRozmyšł* B2v; *PowodPr* 54; Pierwzy gniew może być grzechem ábo też może nie być [...]. A ten drugi ielt grzeche^m *SkarKaz* 313a, 1a [2 r.], 2a [2 r.], 118b; *SkarKazSej* 707b; *KlonWor* 31.

W przeciwstawieniach: »pierwszy ... ostatni (a. ostateczni, a. ostateczny a. ostatek) (21), pošledni (a. pošledniejszy) (20), nowy (4), dzisiejszy, młodszy, nowoożywiony« (48): *OpecŻyw* [162]; Czemu pirwze łny połpolicie łtrałzliwze bywaiá niź pošlednie. *GlabGad* L5; *HistAl* F5; *KromRozm II* i3v; A thákowe łrogošci náđ košciołem Bożym gwałtowniey łie okázác miáły zá tych dziliefylznych łat/ niźli łie okázowály zá pirwzego wieku. *LubPs* A4; *Leop Iob* 8/7; *BibRadz* *2, 4.*Esdr* 3/12, 6/34, *Matth* 27/64, *Hebr* 8/13, 9/15, *Apoc* 2/19; Rebeká [...] miáła wielkú bolešć gdy łie w niey dwoie dzyeci biło łpołu w żywocie/ znák tego był iz ieden lud drugi lud przemože/ á pierwzy młodziemu łłużyć będzeye. *BielKron* 14; *Congruit extrema primis*, Ołtátecznie łie s pierwzemi zgadzáyá. *Mącz* 150a; *Contexere extrema cum primis*, Ołtáteczne ku pierwzym prziltołowác. *Mącz* 453c, 345a; *OrzQuin* E3; Bo przed oná pirwzú bełtia drzał włzyłtek łwiát/ á tá iuz nowo ożywiona bełtia byłá tylko iuz iákoby obraz á figurá oney pirwzey *RejAp* 113, 28v; *GórnDworz* I7; *RejPos* 59, 77, 79; *RejPosWiecz*³ 98v; *BudBib Iudic* 8/2, *Eccli* 24/32; *CzechRozm* 64, 168, 173; y ztáia łię połłepki onego człeká/ ołtátnie gorłze/ niźli pierwze. *SkarŻyw* 36, 580; *MWilcHist* Bv, B2v; *CzechEp* 359, 366; *LatHar* 703; *WujNT Matth* 12/45, 20/8, s. 84, *Matth* 27/64, *Luc* 11/26, s. 463 (11); *SarnStat* 688, 760.

W porównaniu (1): Iáko iágody wpułtyni znalazłem Izráelá/ iáko pierwzy owoc ná fidze ná poczátku iey wyzrałem oyce wálze *BudBib Os* 9/10.

Przysłowie: chlópýetá yáko ich wyelka zgráyá wone yáblká kto pirwly ten lepłly/ zbierály *GliczKsiáz* I2.

Wyrażenia: »pierwszy czas« [w tym: (za) *pirwzych czasów* (8), *pirwzego czasu* (5), *pirwzemi czasy* (1)] = *primo tempore* *Vulg*, *PolAnt*; *superioribus temporibus* *PolAnt* [szyk 12:5] (17); *LibLeg* 11/44;

BielŻyw nlb 4; [według wolej bożej] małżeństwá fye poczęły/ poczawły od czáfu pirwffego/ gdy Adámá pan bog z Ewą w ítađło małżeńkye wpráwił *GliczKsiąż* B6v; *RejWiz* 144v; *Leop Is* 9/1; *BibRadz Gen* 8 arg; *RejPos* 66; Pátrzże w fwe pirwffe czáfy iáko we źwierciáđło/ A pátrż gđzye było brudno/ á gdzie teź nábláđło. *RejZwierc* [207], 136v, 178; Pierwffzego czáfu v Grekow y Lácinnikow wiele było tych/ kthorzy piáli ípráwy rycyrknie potomkom swoim *BielSpr* 28; *BudBib Is* 9/1, 2. *Mach* 14/38; *NiemObr* 4; *ReszPrz* 35; Ták fię iuż dálece te náłze czáfy od onych pierwffzych czáfow poboźnych chrześciánów odłtrzełiły *ReszList* 149; *GórnRozm* Kv.

»(naj)pierwszy człowiek, ociec, przodek« = *Adam*; *primus pater PolAnt*; *primus homo Adam Vulg* [szyk 53:13] (51:14:1): panie [...] racziż fię iuż ímilowatz ij zapomnietz/ iź pirwffý człowiek przikazaniye przeftápił *OpecŻyw* 1v, 1; *PatKaz II* 71v; *MrowPieś* A3, A3v; Iezus Kryftus fyn/ Iádámá pierwffe⁸⁰ tżłowiéká z Dijabelkíey mocy wyrwał *KrowObr* 67v, 60, 189v; *RejWiz* 86, 119, 133, 194; *LeszczRzecz* A2; *BibRadz* *6v, *Sap* 10/1; Bog Adámá pirwffzego człowiéká dobrego ítworzył/ pátrzże záfię iáko fię dziś dáleko od niego wyrodzili *BielKron* 81, 1v, 3v, 127v, 138, 466; Pierwffzy óciec náłz rzeczon íeft Adam *GrzegRóżn* Lv; *SarnUzn* C5; *RejAp* 157v; *HistRzym* 6, [39]v; dobrotliwy Pan/ íelzche onego pirwffzego nędzniká przodká náłzego/ w onym Ráiu rofkofzy íego/ był óswiećić raczył *RejPos* 337v, 14v, 49, 49v, 76v, 100v (9); *BiałKat* 168v; *WujJud* 165v; Adám on náłz pierwffzy óciec/ [...] ná Boże podobieńftwo ítworzony *CzechRozm* 88v, 59, 60v, 155v, 234; *SkarŻyw* 2, 399; *SkarŻywBog* 357; *StryjKron* A; *CzechEp* 206, 294, 295, 306, 314; *WerGość* 262; íkoro ítworzył człowiéká pierwffzego/ wnet mu przydał towarzýłzá íście nadobnego/ Pánnę piékná *ArtKanc* N11, D19, N9, N11, T4, V2v; *LatHar* 55; *WujNT przedm* 14, s. 380, 1. *Cor* 15/45, 47, Bbbbbbb4v; *WysKaz* 24; *SiebRozmyśl* A2v.

»dni pierwsze« = *początek*; *dies priores Vulg*, *PolAnt* [szyk 3:1] (4): Rozpomnieycie íedno íobie pierwffe dni [*pristinos dies*] w ktore będąc ówieceni/ wythrmáliście wielkie íthoffy *Leop Hebr* 10/32; *BibRadz Deut* 4/32; *CzechEp* 25; *WujNT Hebr* 10/32.

»pierwszy dwoje« = *Adam i Ewa* [szyk 1:1] (2): *KromRozm III* A8; Tegoć nas chytre iábłko nábwáwił/ Ktore ták ímáczne pierwffzym dwoygu było *RybGęśli* D.

»pierwszy grzech, upadek, przestápienie« = *grzech pierworodny* [szyk 12:1] (10:2:1): *RejKup* m4v; Wffýftko ludzkie pokolenie/ za pierwffe przeftápienie/ wtym fię złym grzechu poczyna *SeklPieś* 32; *RejWiz* 189v; Kryftus [...] vkazał nowá drogę ku oczýścieniu pirwffzego grzechu przez wodny krzeft *BielKron* 138v, 4 [2 r.], 470; á w then czás [Pan] iuż obiecał nigdy nie wfpomináć złości ich/ y onego pirwffzego vpadku przodkow ich. *RejPos* 274v, 291; *RejZwierc* 124v; czynicie vczynki dobre/ pirwffzym grzechom przeciwné. *WujNT* 12, 746; *WysKaz* 32.

»tym imieniem, tego imienia pierwszy (wezwany)« [szyk zmienny] (9:2): A kthorzy fię tym obyczaiem rodzą thy lácinniczy Czezarzmi Popólzku [!] wyprothki albo wyrzezańcze zowá/ Zkądże w Rzymie rod Czezarzow powftáł/ bowiem pierwffzy thego gimienia był z mathki wyrzażan. *FalZiol* V 34v; *GroicPorz* e4v; A chcefz fłyfzec/ ktory to Papiełz naprzod wymyflil? Alexánder tym imieniem Papiełz pierwffzy *KrowObr* 122v, 117v, 196 [3 r.]; Máchomet tym imieniem pierwffzy/ ále w rzędzie ízofty Krol Turecki. *BielKron* 241, 199; *RejZwierc* 273v; *BiałKaz* Iv.

»(naj)pierwsze lata« = *primitivi anni, priora tempora Mącz* (3): *Ultimus pro primus aliquando ponitur ut variis ab ultima antiquitate repetitis, Rozmáyte rzeczy od pierwzych lat przypomináyąc. Mącz 501, 322a, c.*

»pierwsze lata« = *dzieciństwo, wczesna młodość; primi anni Modrz* (5): *GliczKsiąż E5; Tak tędzy z pierwzych lat maią być poştanowione dziatki/ yżeby fię y o wielkie rzeczy kuścić śmiały KwiatKsiąż Nv; Abowiem nie dopieroć dziś znać mądrość twoię/ ale wnet w pierwzych lećiech [a principia dierum] twoich wzyfscy ználi roftropność twą BibRadz Iudith 8/18; ModrzBaz 10v; StryjKron A3v.*

»(za) pierwzych lat, przed lany pierwzymi« = *dawniej; annis superioribus JanStat* [szyk 6:2] (7:1): *LubPs R5v marg; BielKron 408; Zá pierwzych lat noşıly náfze pánie dułzki/ Pácierze Burłztynowe/ nie Złote łancułzki. BielSat D2; KochPhaen 5; BielRozm 26; KochWr 26; ku vczyniēniu téy vftawy byliśmy porułzeni łzkodami y krzywdami poddánych náfzych/ które przychodźily piérwzych lat dla niebytności kśiąg Grodzkich SarnStat 538, 938.*

»pierwszy list« = *oryginał dokumentu* (1): *Vrzędnicy Káncelláriiēy náfzēy będą powinni [...] lifty z kśiąg náfzych/ nie odmiēniáyac nic z piérwzych liftów [literas ... non mutato priori JanStat 289]/ pod pieczęcią náfzą wydać. SarnStat 321.*

»(naj)pierwszy ludzie« = *Adam i Ewa* (6): *KromRozm I D2; KromRozm II i3; oboye piérwzych ludzi [...] od Bogá y woley yego łye odwroćili/ łáfkę bożą vtráćili KromRozm III A7, A8; GrzegŚm 2; nigdy sie táki czás nietráfi/ ktoregoby Pan Bog mogł ludzi zápomniec/ áby oycowłkiey miłości pokázac im niemiał; tedy Plebani okażą to bárzo iáfnym przykádem onych napierwzych ludzi KuczbKat 375.*

»pierwsza matka Jewa, białagłowa, niewiasta« = *Ewa* [szyk zmienny] (2:1:1): *PatKaz II 55v; PatKaz III 92v; KrowObr 225; Toć fie te łlawne dzieie wthen czás poczęły/ kiedy piérwza białagłowa łámá zgrzełzywzy/ przywiodłá ná to oycá náfzego Adámá GórnDworz Y.*

[*peryfr.* »pierwszy motor« = *stwórca*: *A to wzytko odpráwuie łye zacnością y mocą łwych intelligency rozumnych álbo łámo przez fię/ álbo mocą motorá piérwzēgo/ którym iēft Pan Bóg JanSyjon 9.*]

»pierwszy ociec, przodek« = *protoplasta; patriarcha Mącz* [szyk 3:1] (3:1): *LibLeg 7/40v; Genarcha, Piérwzi ociec ktorego pokolenia/ od którego wżiftek rodzay ydzie. Mącz 143c, 283c; StryjKron 145.*

»pierwsze pieniądze« = *pierwsza rata* (8): *Michał Kąntrznyczky dal pyerwzych Pyęnyędzi przy tym łzyę [lege: tymże] lytkupye dzelzyęcz ZapKościar 1584/51; Grzegorz Gołtomłky [...] polofzyel pyerwzych pyenyedy sto m. y 20 lyczby prufky ZapKościar 1582/31, 1582/8v, 1584/43v, 1585/57v [2 r.], 61, 1588/78.*

»najpierwszy od początku« (1): *Ultimum principium, Nayoftáteczniēyfy przodek/ álbo nappierwzy od początku. Mącz 501c.*

»pierwszy pokos« (1): *piérza trawa odrafthálá/ po piérwzych pokofiech traw Krolewłkich. BibRadz Amos 7/1.*

»pierwszy pozew« = *prior citatio JanStat* [szyk 22:3] (25): *my po oyczach swych yestesmy wposeszy do wydanya pyerwszego poszw o tho ymyenyę ZapWar 1525 nr 2317, 1521 nr 2218, 1527 nr 2378, nr 2379, 1528 nr 2366, nr 2457; A gdzieby na piérwszy pozew nie łtanęli, taką Summę przepadaia*

ZapKościar 1580/14; GórnRozm H4v; Anoby inać lepiéy, coby potwarcá przyśiągł, co powiada że wydał piérwży pozew, áno nie wydał. *SarnStat* [1281], 292, 408, 567 [2 r.], 626 [4 r.], 753 (17).

»pierwsze(-y) Przymierze, Testament, Zakon« = *Stary Testament; prius testamentum PolAnt, Vulg* [szyk 20:3] (9:8:6): *KromRozm II* i3v; Miało thedy y piérwże przymierze włtháwy około słuźby Bożey *BibRadz Hebr* 9/1, *2, *Hebr* 8/13, 9/15, 18; *BielKron* 136; *RejPos* 103v, 169v; Chrístus dla tego iest Posrzednikiem nowego przymierza/ áby przez śmiec ná odkupienie onych wyśtepkow ktore były pod piérwżym Teštámentem/ ci ktorzy wezwáni są/ wzięli obietnicę wiecznego dziedzictwa. *CzechRozm* 260, 22, 79v, 86v, 93v, 116 (9); A niedziwuy sie [...] onym wielkim krolom y prorokom zakonu piérwżego. *SkarŻyw* A5; *WujNT Hebr* 8/7, 13, 9/15, 18; [*BudArt* b2].

»piérwszy przystęp« (1): Ledwie się co dotknęła młoda Muzá moiá Helikońskich ogrodow/ párnálskiego zdroiá. Y tak przed cię z ofiárą łtánąc mi kazála/ Ktora/ profzę by przystęp piérwszy otrzymála. *SapEpit* ktv.

»(za) (na)piérwszy raz, (za) piérwszym razem, piérwszą razą« = *prima vice JanStat* (38:9:2): *LibLeg* 11/185v; *FalZioł* II 18a, IV 3c, 24d; Dał pan Iefus owocz odkupienia ludskiego y łaski łwey, atho gdy piérwżim razem na łwiath przyłzedł *WróbŻołt* Bv; *RejKup* t2; *HistAl* D4; *MurzNT* 131; *KromRozm II* q3; *KrowObr* 182v; *Leop Gen* 42 arg; Gdy kogo kto záłtanie w łwoim gáiu á on rąbi/ takowemu piérwży raz ma być wzięta siekierá/ drugi raz łuknia/ trzeci raz woły álbo konie *UstPraw* E4, E3, F; Trzy drogi czynił do Mołkwy á káżdą raz inłzą drogą: Piérwży raz (piłze) ieździł ná wielki Nowogrod *BielKron* 436, 69v, 100v, 105, 131v, 147 (9); *KwiatKsiąż* Lv; *SienLek* 75v, 140; *GórnDworz* O7v; ty Książki/ iefli ie drugi raz przeczytał/ bedźiefz ie lepiéy rozumiał niż zá piérwżym rázem *GrzepGeom* B4; *RejPos* 183; *BielSpr* 17v; Iudałz też cudá czynił/ ná on czás gdy też z inłżymi napierwży ras od Pána wyłłany był *CzechRozm* 189; *SkarJedn* 97; A iłz dopiero piérwży raz tak pił [*Noe*]/ iáko wodę zwykłą ono wino: zniebaczenia się bárzo vpił *SkarŻyw* 271, 453; *StryjKron* A6, 240, 351; *CzechEp* 210; *ActReg* 170; A włyszawłży Iákob iż były zboża w Egipcie/ połłał oyce náłze piérwży raz [*primum*] *WujNT Act* 7/12; WIZERVNK Y ROZDZIAŁ STATVTV NOWOWYDANEGO, NA kłztałt dwunaście tablic łtórych praw Rzymłkich, piérwżą rázą Królowi Iego M. ná Séymie 1592. podány. *SarnStat* 5; ten którego łás bedźiefz/ zá piérwży raz wieprzá: wtóry raz iefli ich naydzie/ dwa wieprzá bedźiefz mógl y ma zábić *SarnStat* 670, 691, 676, 784, 1213 [2 r.]; *KlonKr* A2; *KlonFlis* Bv.

»(na)piérwszy rodzicy, ojcowie, przodkowie; piérwszy rodzic, rodziciel« = *Adam (i Ewa); primi parentes Modrz* [szyk 35:9] (40:1:1;1:1): *OpecŻyw* 179v; *PatKaz I* 5v; włzelky zoczczá y matky rodzączy wpada wpyeruorodny grzech {popr} náłżych pyerwłżych rodzyczow {-} *PatKaz II* 66; *SeklKat* Q4, T4v; *KromRozm I* E3, N2; *KromRozm II* i3; *KromRozm III* B4; Rodzicy náłły pyerwłły Adam y Ewá yáko im łkoro pan Bog płod dał wyelce sie rádowáli *GliczKsiąż* C2, H2; *LeovPrzep* I2v; *RejPos* 330; *BiałKat* 253v; Acz byli ciężzko náłży piérwży rodzicy zgrzełżyli/ przedsię ich Pan Bog nieopuścił. *KuczbKat* 375 marg, 375 marg; *WujJudConf* 63; *BiałKaz* A4v [2 r.]; *CzechRozm* 24v, 87, 87v, 163; *KarnNap* A4, F2; *ModrzBaz* 56v; *SkarŻyw* 257, 260, 261, 263; *CzechEp* 202 [2 r.], 205 [2 r.], 206 [2 r.], 211; *KochWz* 135; náłży piérwży rodzicy/ [...] w Ráiu wtrácieli śláchetność náłury/ dla tego/ że iedli owoc zákazány *WerGośc* 207; *LatHar* 108 marg, 576; *WujNT* 64; Iádám piérwży rodziciel ludzki/ miał dołkonála wolność *PowodPr* 61, 11.

praw. »pierwszy rok [= termin rozprawy sądowej]« [szyk 68:14] (82): do ktorego kolwiek Sądu thak grodzkiego iako ziemskiego na pierwszym roku yako na zavithym strona pozwana ma sthacz *ZapWar 1550 nr 2655, 1548 nr 2668, 1549 nr 2657, nr 2662 [2 r.], 1550 nr 2676 [2 r.]; RejRozpr E2v; RejKup f3; Diar 96; GroicPorz qv [2 r.], f2, f3; RejWiz 123v*; Gdy pozwany ná Roku pierwzym nieftanie/ tedy nieftanego ma dádz ładowi łzeftnacie grofzy *UstPraw Cv, Av, A2v, A3v, B2v, C3 (12); RejZwierz 101v*; ta łzuma wyłzy opifzana ta ma bycz na Roky wydana iako na pyerwzy Rok ot thego zapusthu za rok 10m. *ZapKościer 1582/28; GórnRozm H4*; ładowi zamkowému będzie wolno ná pierwzym roku o takowé kmiecie łprawiedliwość vczynić *SarnStat 664, 77, 390, 391, 395, 402 (53)*.

praw. »pierwsze roki« = *wyznaczane przez ustawę pierwsze posiedzenie sądu; primi termini JanStat [23:9] (32)*: Stanyslaw [...] ma przysyacz w pierwsse roky Blonskye yz nyepzripisal tich pieniędzy. *ZapWar 1550 nr 2666, 1550 nr 2665, nr 2666*; pozwalamy/ áby piérwzé Roki Ziemfkie były ładzone w Dobrzyniu/ we Wtorek po niedzieli Wftępnéy *SarnStat 728, 140, 269, 327, 555 [2 r.], 613 (29)*.

peryfr. »pierwszy sakrament, pierwsze omycie« = *chrzest [szyk 2:1] (2:1)*: Wielkieć to iest miłośierdzie [...] iż gdy zaś wftapiemy po náłzym pierwzym omyciu od prawdziwey Chrześciánfkiey drogi/ [...] náłz miły Pan pokutę świętą wftawił/ [...] nam *KarnNap C3*; iest [*krzest*] pierwzym Sákramentem wiary náłzey/ y pierwzym wftępem do religiey Chrześciánfkiey. *WujNT 543, 11*.

»pierwszy syn« [szyk 4:1] (5): Delphinatus iest kliéftwo/ ktore Krol dawa pierwzemu łynowi *BielKron 281v, 386, 433; BudBib c2; StryjKron 557*.

»na pierwsze światło wydźwigniony« = *wydany po raz pierwszy (1)*: [*kronika*] Przez MACIEIA OSOSTEWIVIVSA STRYIkowlkiego dołtátecnie nápiłána/ złożona/ y ná pierwze światło [...] wydźwigniona *StryjKron kt*.

»(na)pierwszy na świecie, na ziemi« (3:1): Látá przed národzeniem Pańskim 1240. DEdálus cieflá miłterny/ napirwzy ná łwiecie/ tego czáfu był/ ten napirwey budowác y przykrywác domy [...] wymyflil. *BielKron 23v, 54; SkarJedn 196; SarnStat 1269*.

»pierwsze usprawiedliwienie [= odpuszczenie grzechów]« [szyk 14:1] (15): *RejAp 158v*; Abowiem tu Páweł o pierwzym wfprowiedliwieniu mowi/ ktorým człowiek z niewierniká stawa łie wiernym *WujJud 111v, 108v, 109, 111v, 112*; Nie vczynki ále łczyra łaska łprawuie pierwze wfprowiedliwienie. *WujNT 536 marg, 222, 529 marg, 530, 537, 671 marg (9)*.

»pierwsza wiara, przysięga« = *prima fides Vulg [szyk 11:1] (10:2)*: S. Páweł o wdowach Bogu połlubyonych piłse/ iż gdy tylko zá mąż chcą [...] máyą potępyenye. Abowyem pirwłá wyarę zniłfczyły. *KromRozm I C2v*; Są thedy znáki/ iż łie pierwzey przyłięgi Pánu Bogu vtzynioney przyćie/ y wyrzekaćie *KrowObr 138v, 137v; BielKron 209, 362; RejPos 245; WujJud 210v; SkarŻyw 457*; A komuś byłá piérwzłą wiarę dálá/ Temu iá choway/ áż duch zbędzie ciálá *PudłFr 48; WujNT 1.Tim 5/12, s. 730 [2 r.]*.

praw. »pierwsze wici« = *primae literae Modrz (5)*: *ConPiotr 31v*; Pożytecznieyby to tedy Rzeczypołpolitey było/ áby pirwzemi wiciámi kazano łię gotowác *ModrzBaz 116v, 116v [2 r.]; KlonWor 31*.

»pierwszy wiek« = *początek; annus antiquus Vulg; prius tempus PolAnt; aetas prima Modrz [szyk 10:3] (13)*: Wiek człowieczy czworaki iest, Pierwzy dziecińftwo: krewne⁸⁰ y powietrznego

przyrodzenia. Drugi młodość *FalZioł* [+8]v; *BibRadz* 4.*Esdr* 6/34; Pierwszy wiek światą poczyna sie od Adámá *BielKron* 1, 5, 104v, 296; *RejPos* 17; *RejZwierc* 30, [121]v; *ModrzBaz* 9, 13v; *StryjKron* 150; Póki płynął chwalebny ón piérwzy wiek złoty/ A ludzie przełtrzęgáli dobrowolnie cnoty *KochPhaen* 5.

»(za) pierwszego wieku (a. pierwszych wieków)« = *dawno* (4); *LubPs* A4; Przyczyná długiego życia zá onego wieku pierwszego/ dla tego nawięcey byłá/ áby był rozmnożon narod ludzki. *BibRadz* I 3c *marg*; *BielSpr kt*; *WujJudConf* 144v.

»[kto, co] pierwszych wieków (a. pierwszego wieka)« = *żyjący lub będący dawno, na początku*; *primaevus Calep*; *[aliquis] anni antiqui Vulg* (8); *KromRozm III* N5; O iako grośna pokuta/ przyżłá godnie na człowieka/ za grzech piérwśego wieka. *SeklPieś* 32; *Leop Mal* 3/4; *GórnDworz* X5; wiele o tym czytamy/ iż oni [...] ławni á zacni Hetmáni wiekow piérwzych/ záwždy więcey rozumem á wważnemi rádámí łwemi porażáli/ niżli czáfem mocámí. *RejZwierc* 163; *BudBib* 4.*Esdr* 7/13; *Calep* 848a; *WujNT* 84.

»pierwsze wydanie« (1); *POSTILLA*/ [...] ná wielu mieyfczach nád piérwze wydanie poprówioná. *RejPos kt*.

»pierwsze wzruszenie« = *natychmiastowa reakcja* (5); Abowiem toć iełt prawdá/ iákochmy y piérwey łyżzeli/ iż piérwśego wzrúżenia w przyrodzeniu łwóim nie może nikt zárazem w łobie pomiárkowác *RejZwierc* 77v, 73v [2 r.], 77v, Bbbv.

»pierwsze zęby« [*szyk* 1:1] (2); *FalZioł* IV 4b; po siedmi lat piérwze mu zęby pádáia á trwałze ná to mieyfce nádraftáia *LeopPrzep* I.

»pierwsze zmartwychwstanie« = *resurrectio prima Vulg* [*szyk* 5:5] (10); *SeklWyzn* a2v; *RejAp* 167v [2 r.], 168 [2 r.], 174; On iełt piérwzym z martwychwłtaniem/ włzytkich wiernych poćiefzeniem *ArtKanc* F18v; Błogołławiony y łwięty ktory ma część w piérwzym zmartwychwłtaniu: nád tymi wtóra łmierć mocy nie ma *WujNT Apoc* 20/6, s. 883, *Apoc* 20/5.

Szeregi: »pierwszy albo bliźszy« (3); *ZapWar* 1550 nr 2665; chcemy/ áby tákowa [*wdowa*] mogłá byđż pozwána/ álbo do łádu Ziemiłkiego/ álbo ná piérwze álbo bliźze [*primam et proximam JanStat* 576] połóžení ksiąg *SarnStat* 634; Wtóre łádenie [...] w piérwzy álbo bliźzy dzień práwny po łwięcie S. Woyćiechá. *SarnStat* 729.

»pierwszy i nadawniejszy« (1); *COMMVTATIO*. TO iełt piérwzy y nadawnieyzy contract ná łwiecie *SarnStat* 1269.

»pierwszy i niniejszy« (1); *SPRáwá Rycerłka* według połtępku y zachowánia łtárego obyczáiu *Rzymłkiego*/ [...] y innych Narodow piérwśego y ninieyźego Wieku *BielSpr kt*.

»(jako) (naj)pierwszy, (i, tak też) ostatni« = *primus et novissimus Vulg*; *primus et extremus Mącz* [*szyk* 9:2] (11): A ine dzieie [= *czyny*] Iofáfátowe piérwśe y ołtátne/ nápiłáne łá w łłowach Iehu *Leop* 2.*Par* 20/34, 26/22; *Mącz* 48a; *BiałKat* 346; *CzechRozm* 106 [2 r.]; Piérwzy dzień dał [*Bóg*] káždému Y ołtátni/ á k łwému Końcowi włzyłcy idziem *KochFrag* 54; *WujNT* 842; *SarnStat* 804, 816, 911.

»(na)pierwszy i ostatni (a. ostateczn(iejsz)y)« = *Bóg jako początek i cel wszystkiego (przekład i aluzje do Is* 41/3, 48/12, *Apoc* 1/17, 2/8, 22/13); *primus et novissimus Vulg*, *PolAnt* (33): Ia iełtem Alfá y Omegá piérwśy y ołtáteczny: początek y koniec. *Leop Apoc* 22/13, *Is* 48/12; *BibRadz Apoc* 2/8,

Is 41 *arg*, 41/3, 48/12, *Apoc* 22/13; Coż do tego kościoła ten pirwły y oštátecznieyły rofkázowác raczy? *RejAp* 21v, 10, [15], 16 [2 r.], 21 [2 r.], 24 (13); Bog o łobie v Ezaiáfz powiáda: Ia ieft piérwły/ ia ieft oštáteczny: przedemną Bóg niebył *BiałKat* 108v; *BudNT Apoc* 1/17; *CzechRozm* 4v; *CzechEp* 271, 272; *WujNT Apoc* 1/17, s. 841 [3 r.], 883, *Apoc* 22/13 (8).

»i pierwszy i ostatni« = *jedyny* (1): przyftąpię iuż ku wypilaniu tey niełzczeńey bitwy Ludowiká Krolá z Solimanem Cefárzem Tureckim/ ktora krolowi y pierwła y oštátia byłá. *BielKron* 307.

»pierwszy i pośledni(ejszy)« = *primus et novissimus PolAnt* (4): *BibRadz* 2.Par 12/15; íprawy pierwłe y poślednieyłe Afy/ nápiłáne łá w kłięgach krolow Iudfkich *BudBib* 2.Par 16/11, 2.Par 20/34; Z tych łłow vczymy łię naprzod/ iż nic nie grzełzú Kátholicy/ złączáiąc połpołu Bogá y łtworzenie iego/ iáko pierwłá y pośledniá przyczynę: y ieden łkutek obiema przypiluiąc *WujNT* 462.

»pierwszy i pośledni(ejszy)« = *Bóg jako początek i cel wszystkiego (przekład i aluzje do Is* 41/3, 48/12, *Apoc* 1/17, 2/8, 22/13); *primus et novissimus PolAnt* (6): Iam ieft Bog Krol Izraelłki odkupiciel Bog załtępow pirwły y poślednieyły. *SarnUzn* E3, E3 [3 r.], G4v, H.

»(naj)pierwszy a najstarszy (a. stary)« [*szyk 1:1*] (2): Aborigines, Naipierwły/ á Nayłtárłzi przichodniowie w Italii/ albo Włofkiewy ziemi. *Mącz* 1c; *RejAp* 67.

Wyrażenie przyimkowe: »po pierwsze« = *pierwszy raz* (6):

~ *Połączenia*: »po pierwsze ... po wtore ... (po trzecie (...))« (5): obzáłowány przed Sądem o zámordowanie tego. N. przywołány po pierwłe/ po wtóre/ po trzecie/ po czwarte mimo práwo/ niełtánął *GroicPorz* n2, 13, nv, o2, v.

»po pierwsze ... drugá raz« (1): A gdy go iuż ták po pierwłe przywoła/ wroci łye do Sądu y zezna/ [...]. Drugá raz łługá tákże iáko pierwey [...] przywoła mężoboyce *GroicPorz* nv. ~

Zestawienia liczebnikowe z innymi liczebnikami [brak postaci na(j)pierwszy] (27):

Zestawienia bezspojnikowe (18):

dziesiątki i jednostki (12): Siodmego Miełiáćá á dniá dwudzieltego pirwłzego tegoż miełiáćá/ łłowo Páńłkie podáne ieft przez ręce Aggeufz Proroká *BibRadz* Agg 2/2; YAn dwudzyełty pirwły był dziewięć lat Papiežem *BielKron* 176v, 421v, 470v; *RejPos* 241v žp; *SkarŻyw* 67 *marg*, 163 *marg*, 248 *marg*, 346 *marg*, 569 *marg*; Miechouius [...] pilze/ iż [*król Władysław*] dwudzieltego pirwłzego Roku zginął wieku łwego. *StryjKron* 607; *WujNT* 680 *marg*.

setki, (dziesiątki) i jednostki (3): y wełłi w zamek trzeciego y dwudzieltego dniá/ wthorego miełiáćá/ roku łethnego łiedmdzielłatnego pierwłłego *Leop* 1.*Mach* 13/51, *Gen* 8/13; *BibRadz* *Gen* 8/13.

tysiące, setki, dziesiątki i jednostki (3): *ZapKościar* 1581/23; Działo łie to ná Séymie Piotrkowikim/ w Piątek po Oktawie Swiátecznéy/ Roku páńłłkiego Tyłiáćnégo/ czteréłłetnégo/ piędźiáćnégo piérwłłzého. *SarnStat* 384, 381.

Zestawienia ze spójnikami: spójnik „i” łaczy (7):

dziesiątki i jednostki (4): *KrowObr* 197; Náziutrz w dzień swiętego Máłtheufzá/ dniá dwudzieltego y pierwłzego Wrzełniá/ łłhałá łie koronácyá Krolowey *BielKron* 330; *BudBib* 2.Par 16/13; *SkarŻyw* 308.

setki, (dziesiątki) i jednostki (2): ROku fto pięćdziesiątego y pierwżego Demetrius syn Seleukułow wyiechawfzy z Rzymá/ przyciągnął z wielkim poczthem ludu *BibRadz 1.Mach 7/1; KlonWor 80*.

tysiące, setki, dziesiątki i jednostki (1): Działo fie to w Piątek po Przewodný Niedzieli/ Roku Páńkiégo/ Tyśiącnégo/ Cztéréhfetnégo/ Dwudziéstégo y piérwżégo. *SarnStat 957*.

Zestawienia osobliwe (2): Roku czterdziéstego piérwżego po tyliączu y dwu fet [tj. r. 1241], wtargnąwfzy Thatarzy w Ruską ziemię Kijow [zburzyli] *MiechGlab 5, 47*.

W przeni (6) :

Wyrażenie: »pierwszy kwiat(ek) (młodości a. niewinności a. urody)« [szyk 5:1] (6): *Calep 297a; fízatan [...] rad bárzo ná piérwży owoc y kwiat niewinności zmierza LatHar 1; Gdźież oná twa ozdoba? wdzięczna páni moiá/ Piérwży twéy kwiat vrody? kędy białość twoiá? GosłCast 23, 10, 41; TY młodziuchna niewiáftko ktora fwe iągody/ Kwiatem piérwżym okrywałz twoy wiek bárzo młody ZbylPrzyg B2*.

α. *W bezpośrednim związku z czasownikiem; primus HistAl, Vulg, Mącz, JanStat; prior PolAnt, Mącz, Vulg; primitiae PolAnt [w tym: na(j)pierwszy (33)] (100) : FalZioł IV 17d; BielŻyw 1; LibLeg 11/135v; RejKup e3v; thedy fie Alexander rozgniewał/ á wezwawfzy kłiążąt fwyh piérwży fám przefzedł/ potym go wśzyfcy náfládowáli. HistAl E3v; Leop Job 29/24, Is 41/27, Ier 50/17, *2v; My go miłuiemy/ ábowiem on nas piérwży vmiłował. BibRadz Ioann 4/19; Celestynus Papież then piérwży Angliki Krześciáńkiewy wiáry vczył. BielKron 277, 148v, 153, 169v, 174, 185 (9); Primus Papisius est vocari desitus, Ośtátny yeft ná którym to ymię PápiŃtus przestáło/ álbo piérwży yeft który to ymię PápiŃtus vtrácił. Mącz 395c, 217d; OrzQuin I4; á to iż fye tego ważę/ iákoby práwie piérwży z Polakow/ podác w poľpóľtwo/ ták rzecz w lékárftwiech potrzebną SienLek 193; RejPos 277v; BiałKat 181; Napierwży byli do wiáry S. Bulgárowie/ iáko fię wyźlzey námieniło SkarJedn 225, 69, 75, d8; SkarŻyw 362; (nagł) Iádam (-) Iż iákom ia był początkiem Przez grzech/ wízem ludziom vpadkiem. Táki niechay będę napierwżym Sławić o zmartwychwftániu twym. MWilkHist F4; StryjKron 602; CzechEp 121; AuguŃtyn mym zdániem napierwży był/ ktory śmiál fię tego ważyć/ źle wyrozumiawfzy fłowá páná ChriŃtuŃfowe NiemObr 148; Nie ieden Menelaus o żonę fye wáđził: Nie piérwży Agámemnon tyśiąc naw prowadził. KochMuza 27; KochSz C; KochPam 82; PaprUp G3; GórnTroas 50, 64; GrabowSet D2v; LatHar 405; Piotr napierwży z Bozkiego obiáwienia poznał dwie naywyźsze táiemnice wiáry náłzey WujNT 67, 67 marg, Ioann 5/4, 8/7, s. 430, 435 [2 r.] (19); SarnStat 323, 581, 772; LECH, Słowiánin nappierwży pánował Polánom KlonKr wstęp A2.*

pierwszy do czego (3): [św. Małgorzata] W poŃluźeńftwie bárzo bylá gorąca: gdy co wśzytkim ftarfza rofkazála/ oná bylá do czynienia piérwżą. *SkarŻyw 161, 160; ReszList 168*.

pierwszy z kogo [w tym I (3)], z czego (20): ChryŃthus wftál zmartwych: napierwży ftych ktorzy poľnęli. *Leop 1.Cor 15/20, 2.Reg 19/20, Rom 10/19, 1.Tim 1/15; BibRadz 1.Cor 15/20, 1.Tim 1/15; BielKron 165v, 168v, 468v; SienLek 193; SkarJedn 172; Piotr piérwży ze wśzytkich poczyna Ewángelią Pogánom opowiedác WujNT 440; ChriŃtus Iefus przyŃzedł ná ten Ńwiat grzeŃzne zbáwić/ z ktorych iam ieft piérwżym. WujNT 1.Tim 1/15, 398 [2 r.], 403, 510, 511, 519, Aaaaaa 4v.*

pierwszy ku czemu (2): *BibRadz Deut* 13/9; Potior fit qui prior ad dandum est, Ten lepszym ma być który pierwszy yeft ku daniu. *Mącz* 316a.

pierwszy nad kogo (1): Ian świadczy o nim/ y woła mówiąc: Tenći był o ktorymem powieđał/ ktory zá mną idzie/ słał się przedemną: bo był pierwszym náđ mię *WujNT Ioann* 1/15.

pierwszy między kim (8): Zálię po śmierci iego [*Andromacha*]/ Ptolomeus Lágow lyn/ ktory pierwszy między iego kfiążęty Egipt trzymał/ [...] kościołowi gwałt [...] wyrządził. *BielKron* 265v, 69v; *KwiatKsiąż* Q2v; Dofyc ná thym że się więcej Kronikarzow ná to zgadza/ iż Słowánki narod między thymi ktorem wymienił/ ieft naypirwszy. *GórnDworz* F4v; *StryjKron* 125; *NiemObr* 125; *WujNT przedm* 41, s. 419.

pierwszy po czym (2): *SarnStat* 1182; Po Iádámowym grzechu/ napierwszy był grzeźnik mężoboycá lyn iego ftárfzy Kaim. *SkarKaz* 314b.

pierwszy skąd (1): onych pięknych á známięnych náuk/ o którés fye ty piérwszy z Ruśi pokuśił/ [...] owoc ná świat wydaway *OrzQuin* E2.

b. *Poprzedni, wcześniejszy; pristinus HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz; primus PolAnt, Mącz, Modrz; prior Vulg, JanStat [brak postaci na(j)pierwszy] (718) : ZapWar 1510 nr 2075; MetrKor 37/2v, 40/815; ListRzeź w. 26; Niewiáftá odpowiedziáła/ Pierwsze śmętki ktorem miáła: Koźdy mi z nich łatwieyfy był/ Aleć mię iuż ten potępił. BierEz G4v, K3v, N2; FalZioł V 18c; BielŻyw 41, 43, 157; GlabGad K6 [2 r.], K7; MiechGlab 29; WróbŻółt oo3v; RejPs 76v, 118v; yeślyze wy ych bedziecie karacz [...] tedi mi śwamy wedlug pyerwfczej przifsyfegy bedziemi wdobrej przyazny LibLeg 11/91, 11/83v, 87v; ComCrac 13v, 17v, 21v; LibMal 1543/77; SeklWyzn G4; RejFóz K5, N5v, N6v; RejKup x2v; HistAl D3v; MurzHist Mv; KromRozm III D6v; KJM od pirwszej swej sentencyji i owej srogiej winy nie odstąpił, i owszem ją poćwierdzając [...] nazywał dekretem Diar 59, 53, 77, 84 [2 r.]; DiarDop 106; GliczKsiąż M3; LubPs L4v, O3, Q2, V6v, X4v marg (8); ZLoczyńcá gdy zna vczynek fwoy ná męce/ á po męce go przy/ może być wtore męczon ku piérwzemu zeznaniu/ ále lżej niż piérwej. GroicPorz ii3, a3, e3, qv, f2v, f3; KrowObr 63, 92v, 148; ięzyk/ álbo wymowá/ álbo káźdy iny kftákt dzifiefyfy Polakow/ ku piérwzym terminom Polfkim ieft podobny RejWiz A5; Leop Gen 41/31, Lev 13/55, Num 6/12, Deut 25/6, Eccli 21/1, Is 41/22, 65/16; KochZuz A4v; RejFig Ee3; RejZwierz 12v, 18v, 39v; Y ktoź między wámi zośtał ktoryby widziáł dom ten w piérwzey iego chwale BibRadz Agg 2/4, *4, *4v, *5, Num 22/37, I 301b marg (14); OrzRozm D2, E3, E4v; rzekł Pan Bog do Moizelzá/ wyciełz łobie dwie tablicy kámienne ná kftákt piérwzych/ [...] ktoreś potłukł BielKron 35, 17v [2 r.], 20v, 35 [2 r.], 38v, 53 (57); Redire ad rem, Wroćyc się k rzeczy piérwzey. Mącz 105d, 60b, 221a, 322d [2 r.], 410b (9); Pánie Boże day to/ áby Król [...] Królestwo śwé/ ku vpadku bárzo náchylóné/ dźwignął y w miarę piérwzą wftáwił. OrzQuin A4v; SienLek 32 [2 r.]; RejAp BB8, 17v, 18, 18v, 19 (14); GórnDworz R2v, T, T3v, Dd4; HistRzym 7 [2 r.], 130; Pan á zbáwiciel náłz [...] odpuścić iey [*Marii Magdalenie*] ono wśzytko piérwsze przewinienie iey y vpadek iey/ raczył. RejPos 307, 11v, 12, 14v, 61v, 176v [2 r.] (19); RejPosWiecz³ 99v; GrzegŚm 66; A gdy się tak będziefz śpráwowác/ tedy mocno onemu piérwzemu ćwiczeniu pothkówek przytwirdził/ iż się rzadko będziefz mógł polliznąć RejZwierz 26, 42, 67 [2 r.], 124 [2 r.], 162 [2 r.], 201 (10); BielSpr 34v, 46 [2 r.]; WujJudConf 162v; RejPosWstaw [110³]v; BudBib b, b3, Ex 34/1 [2 r.], 4, 4.Reg 1/14 (14);*

BudNT przedm b5v, dv, k. Ff6; *StryjWjaz* A4; *CzechRozm* Av, A2v, A3v, 16v, 53v (16); *PaprPan* S3; *ModrzBaz* 44v, 57, 105v, 139; *SkarJedn* A*, 223, 293, 295; Przy pierwŝey połłow łkárdze/ dałem doftátieczną Spráwę o łobie *KochOdpr* B3v; *Oczko* 2v, 10, 38; *KochPs* 113, 166; Niegodzieneś/ bráćie/ ná twoie pirwŝe mieyfce wftápić/ prze grzech ktoryś popełnił *SkarŻyw* 184, 82, 167, 234, [237] [2 r.], 238 (21); *ZapKościar* 1580/4, 17, 1581/12, 17v [2 r.], 18v (10); Ták ich łzczeńcie zdrádziło po pierwŝey pogodzie/ Mędrŝy záwŝdy ieft Polak iák mowiá po łzkodzie. *StryjKron* 632, 123, 150, 255, 335, 380 (18); *CzechEp* 68, 70, 229, 330 [3 r.], 332; *NiemObr* 14, 161, 164; *KochFr* 85; Ale iáko żelazu sńrębro vftápiło/ Ták nád piérwŝé gorŝyeh fyé ludŝi námnożyło *KochPhaen* 5; Alem ia od rzeczy záczętey/ ná rzecz bárzo pierwŝey przeciwná/ niewiem iáko vftápił *ReszList* 183, 147; *WerGość* 252; *BielSen* 11, 15; *ArtKanc* A16, I16v, P19, Q20; *BielRozm* 34; *GórnRozm* I2, L2 marg, M3, M4; Artykuły piérwsze przez Krole Henryka y Stefana poprzysięzone wewszytkim moźnie trzymać *ActReg* 42, 30, 41, 42, 97, 108 (9); *Calep* 292a, 909b; *GórnTroas* 40; *KochFrag* 26; *OrzJan* 136; *LatHar* 675; *KoľakCath* B4v; Pámieťayze tedy łkádeś wypadł: y pokuty/ á vczynki piérwŝe czynń. *WujNT Apoc* 2/5, *Matth* 21/36, s. 319, 424, 498, *Eph* 4/22, *Apoc* 2/4; *SarnStat* 14, 68, 72, 77, 79 (51); (*nagł*) Włádyŝlaw Iágiełło. (–) Włádyŝlaw będąc Chrztem przyozdobiony, Y Duchem ŝwięty m w wierze oŝwiecony. Odwiodł poddáne od błędu piérwŝego, Samze ich vczac znác Boga práwego. *KlonKr* E3v, A2, Ev; *PowodPr* 60; *SkarKaz* 208a; *VotSzl* D; *GosłCast* 18, 44; *PaxLiz* B3; Pod dwunaŝciá Woiewod doználi Polacy iáko był zły rząd/ y prędko fię do piérwŝego y przyrodzonego łpofobu wroćili mowiác: *Mala eft pluralitas principum, fit ergo vnus rex*. *SkarKazSej* 619b; *KlonFlis* Bv; Będziefz da Bog potomki po chwili liczełá/ Będziefz piérwŝe ŝieroctwo dźiedzicmi ćiefzyłá. *SkorWinsz* A3; *SzarzRyt* C2v, D2v.

piérwszy kogo (1): Tenći ieft o ktorymem iá powiedáł/ za mná idźie mąż ktory ŝię przedemná s ftáł/ Bo piérwŝy mnie był/ A iámći go nieznáł *MurzNT Ioann* 1/30.

piérwszy przed kim, przed czym (3): *KrowObr* 232; *BibRadz Is* 48/3; A ták wŝytki wolnoŝci ktorych ći piérwŝy przede mná krolowie dopuŝćili tych y ia tobie teras potwierdza^m *BudBib* 1.Mach 15/5.

piérwszy (a)niź(li) kto, co (10): *PatKaz II* 21v; *KrowObr* 24v; *Leop Ioann* 1/30; Moizełz wftápił do Bogá na gorę po Zakon/ bronili mu go Anieli/ mowiác: żełmy my godnieyŝy zákonu tego iáko fláchetnieyŝy/ y piérwŝe ŝtworzenie niźli wy Zydowie. *BielKron* 463v; *SkarŻyw* 363; *CzechEp* 256; *RybGęŝli* C3v; práwá żony iego ieŝliby ie miałá piérwŝé niźli ten vczynek [zabójstwo] ŝtał fie/ niwczym nienáruŝáiác *SarnStat* 1171, 591, 637.

Połączenia: »piérwszy ... drugi (a. wtory) ... (trzeci (...))« [*szyk zmienny*] (28): *Leop Ez* 10/11; *UstPraw* B3v [2 r.]; *BielKron* 17v, 57, 60v, 305, 355v, 378; *Mącz* 447c; ktemu naydźiefz wiele przykłádów w Krónikách w Gréckich/ w Niemieckich/ w Polłkich/ [...] gđzie poddáni [...] ná mieyfce piérwŝyeh złyeh/ dobre łobie drugié Króle obiéráli *OrzQuin* S4; *BielSpr* 45v; *BudBib Dan* 7/24; *BialKat* I4v; bezpiecniey ieft áby vrzędy były doczeŝne/ á pewnym iákim czáŝem zámierzone/ ktory łkoroby fię łkończył/ drudzyby nowi náłtěpowáli/ á piérwŝy liczbę z onego vrzędu czynili. *ModrzBaz* 44v; *StryjKron* 547 [2 r.]; *CzechEp* 380; *GrochKal* 26; *WujNT* 80 [2 r.], 725, 730, 782; *SarnStat* 1159, 1160, 1167, 1271.

»in(sz)y ... pierwszy« [szyk zmienny] (10): *MurzNT Matth* 21/36; *Diar* 29; OSieł gdy Bogá prosił/ o páná inłzego/ Iákoś mu fie sprzykrzyło/ było v pirwłzego. *RejZwierz* 121; *BibRadz Ier* 36/32, *Matth* 21/36; przemieniono mu imię pirwłze/ á Sergius ine dano *BielKron* 171, 431v; *RejPos* 230; *ArtKanc* N15; *SarnStat* 1164.

W *przeciwstawieniach*: »pierwszy ... nowy (a. nowotny) (23), ten (4), inny (a. inszy) (3), pośledni (2), dzisiejszy, ostatni, terażniejszy« (35): *BierEz* C4v, O4v; *BielŻyw* 160; *LibLeg* 11/40v, 11/41v; *GroicPorz* ii3; y przełłás ono pierwłfe miłosierdzie tym poślednieyłym *Leop Ruth* 3/10, *Is* 42/9, 65/17; *BibRadz Agg* 2/10; *BielKron* 79, 103v, 206v, 302v, 431v, 467v [2 r.]; *RejAp* 174 [2 r.]; ludzie łthárzy niemal włyfczy łkárzą fie ná dziliefyze czály/ á ony pirwłze zbytnie chwałá *GórnDworz* H5; *CzechRozm* 38; *KarnNap* Dv; gdybyś ráchował to co kółztuie nowe budowánie po zgorzeniu pirwłzego/ nálazłbyś że dáleko więcey kółztu wyniesie *ModrzBaz* 35v; *SkarŻyw* 318, 528; *KochWz* 136; *ActReg* 59, 138; *GórnTroas* 62; *WujNT Apoc* 21/1 [2 r.], 4; IEłli powodowa łtroná łtráci pozew przed wkróceniem w práwo/ [...] tedy bęđzie mógl pozwác łobie winowátęgo innym pozwem ná kłztałt piérwłżęgo *SarnStat* 827, 403 [2 r.].

Zwrot: »wrocic (sie) (a. przyśc, a. przywieśc, a. przywrocony itp.) do pierwszego, ku pierwszemu, na pierwsze, w pierwsze, pierwszemu [+ rzeczownik oznaczający stan]« = *ad [aliquid] pristinum revocare HistAl; constitui in [suum] initium Vulg; [aliquid] veterem reconciliare, in [aliquid] antiquum restituere Mącz; ad [aliquid] priorem reducere, in [aliquid] pristinum reducere, ad [aliquid] priorem reducere JanStat (53:30:12:4:2): OpecŻyw* 193; *FalZioł* V 106; A pofolguy máłuczko mnie od łrogółci káránia twęgo/ ábych mógl przydz ku pirwłfey mocy łwoiey *RejPs* 59v, 62, 120v, 177; *HistAl* E2v; *MurzHist* Cv, L2v, M; *LubPs* A4v [2 r.], A5, B5v, L2v, Sv; *KrowObr* 70v; *BibRadz Os* 11 arg, 3.Esdr 4/34, 4.Esdr 12/18, *Tob* 11/6; *BielKron* 176v, 180v; *KochZg* B; *Mącz* 62d, 105d, 409c, 414a [2 r.], 501a; Náwroc fie do pirwłzych vczynkow twoich/ á czyn pokutę. *RejAp* 19v, 17, 19v [2 r.], 25v; *HistRzym* 30; *RejPos* 49, 77v [2 r.], 102v, 222, 344v; *RejPosWiecz*³ 98v; *BiałKat* 328v, 383v; *BielSat* G, G3v; *KuczbKat* 275; *BielSpr* 34v, 72; wymyłilem tołz Krolełtwo łobie ófwobodzić/ ábych ie połtánowił y ku piérwłżęmu łtanu przywrocil [ut restituam illud ut erat prius]. *BudBib* 1.Mach 15/3, 3.Esdr 4/34, *Tob* 11/6; *BudNT przedm* b2; Antichrił pilnie fie o to łtára/ iákoby ku piérwłzey powadze y zwierzchności przyśc mógl. *CzechRozm* *, 248, 255v; *KarnNap* F2v; áby on lekarz vdzielił náuki łwey/ á dáł łpofob leczenia drugim/ ktorziby ná mieyłcu ięgo leczyli niemocene/ á ku piérwłżęmu zdrowiu przywracáli [hominibus ... ad sanitatem restituendis]. *ModrzBaz* 92; [drugiego cieplice tak wysuszq] że go wodá wyłsie/ wytrawi/ á łkóre mu zawárlzy/ zdrowiu/ y krałie piérwłżęy/ z podziwieniem wróci. *Oczko* 25v, 14v; *KochPs* 165; *SkarŻyw* 136, 167, [237], 250, 268, 298; *StryjKron* 46, 547, 692; Iuż mię niewracay ku piérwłżęy wolności: Bo niewiem bych żyć vmiáł bez miłosci *KochFr* 75; *ReszList* 146 [3 r.]; *BielSen* 13; *KochTarn* 75; *ArtKanc* E10, 118; *Calep* 900b; *Phil* N2; *KochFrag* 42; *OstrEpit* A3v; włyłtkie przywileie náłzé/ y przodków náłzych [...] do piérwłżęy kluby przywóđzimy [ad statutum priorem reducimus *JanPrzyw* 18] *SarnStat* 894, 13, 61 [2 r.], 199, 386, 607 (15); *PowodPr* 26; *GosłCast* 38, 72.

Wyrażenia: »dzieci pierwsze« = z *pierwszego małżeństwa* [szyk 4:1] (5): Dzieci pierwšie [!] Andrzei i z Barbarą zostały przy pultoru boru, A pani wdowa także przy pultoru boru *ZapKościer 1580/7*, 6v [2 r.], 7, 7v.

»pierwszy mąż, ślubny« = *primus maritus JanStat* [18:6] (23:1): *BierEz P, Pv; GroicPorz gg4v*; iż fię po iey śmierci przywiának wroci ná potomki mężá iey pierwżego. *UstPraw B2v; BielKron 45, 57, 75v, 118, 141v; KochMon 24* [2 r.]; *ZapKościer 1581/6, 1585/56v, 60*; [grzechy przeciwko szóstemu przykazaniu] Ślub z infzą/ ábo infzym/ brány zá żywotá pierwżey ślubney/ ábo także pierwżego ślubnego. *LatHar 116; WujNT 80* [2 r.], 782; *SarnStat 634* [3 r.]; *SkarKazSej 690a; PudłDydo A3, A3v*.

»pierwsza żona, małżonka, ślubna« = *prior uxor Mącz* [szyk 42:16] (53:4:1): *ZapWar 1522 nr 2267*; Moy pan Crol ye⁸⁰m yfz sdawna przyaczielem yełth C. Ianowy yełcze gdi sobye byl syoftrą ye⁸⁰ za małżonką pyerwżą poyanl *LibLeg 7/34v; LibMal 1547/132v, 1554/190v; GroicPorz gg4v; UstPraw B3v* [2 r.]; *BibRadz I 453d marg*; Papież [...] krolá vpominał y proźbami y groźbami/ áby tey żony Boleniey poniechał/ á z pierwżą miefzkał. *BielKron 212, 60v, 69* [2 r.], 212, 305, 325v [2 r.] (18); *Mącz 191b; RejZwierc 273v*; Po śmierci pierwżey żony fwey. Augułt Pan náłz zmárty/ poiął drugam żonę. Bárbárę Rádziwiłownę *BiałKaz I4v, I4v, K; SkarŻyw 242* [3 r.], 456 [2 r.]; dzieci pierwżey żony, ktore bely pozostały, naprzod maią wziąć polowicę wżytkich dobr *ZapKościer 1580/6v, 1580/6v, 1581/17v, 1582/31, 1589/89v; StryjKron 547* [3 r.]; *ReszPrz 42; KochPieś 1; LatHar 116; WujNT 725, 730, 782*; gdyby mąż trzy żony miał, tedy piérwżey nie może zápiřać Opráwy iedno ná połowicy dóbr fwyth *SarnStat 1270, 599, 601, 1159, 1160, 1266* (8).

Szeregi: »pierwszy a także (i też) potomny (a. pośledniejszy)« (2): *BibRadz Eccle 1/11*; Niemáfz pámięci pierwżym [rzeczom]/ á (takież) y potomnym ktore będą. Nie będzie im pámięci v onych ktorzy będą potym [Non est memoria priorum et etiam posteriorum qui erunt, non erit memoria cum his qui erunt postea]. *BudBib Eccle 1/11*.

»pierwszy i stary« (1): ludzie/ ktorzy z oboiéy ftrony dziedżiny miefzkaia/ wolnie będą łowić: iáko przedtym czynili/ gdy wodá fwym piérwżym y ftárym [primaevum seu antiquum] rzéczyłkiem fzlá. *SarnStat 466*.

»(i) pierwszy i terazniejszy« (2): *KrowObr B4v*; Marszałek [...] vczynił do Krola competentem orationem vkazuiąc mu służby Pana Hetmanowe y pierwsze y teraznieysze *ActReg 59*. [Ponadto w przeciwstawieniu 1 r.]

αα. W funkcji rzeczownika (2) :

»pierwsze« (1) :

Połączenie: »pierwsze ... wtore« (1): Otoż idę/ ábym czynił o Boże wolą twoię: Odeymuie pierwże/ áby wtore pořtáwił [primum ... sequens]. *WujNT Hebr 10/9*.

»pirwszy« = *pierwszy mąż* (1) : Wízakoż lekce v fiebie wżytko pokládála/ Prze flub ktory pirwżemu chowác obiecála. *PudłDydo A3*.

α. Po którym nastąpił drugi, tak samo nazwany, ale w istocie będący kimś a. czymś innym [brak postaci: na(j)pierwszy] (28) : Abowim gdy go do fżkoły przywyoda/ nie ináczey by go znowu myeli krzćić [...]. Tak yáko ná krzcye pirwłfym *GliczKsiąż L3v; RejAp 142v, 174*; ktoby fię z nowu nie

narodził przez Duchá świętego z wody nie odrodził/ then káždy w pierwlym swoim rodzeniu zginie/ y kroleństwo Boże to go pewnie minie. *ArtKanc* N3v.

Połączenie: »pierwszy ... wtory (a. drugi)« [szyk 5:2] (7): *BibRadz* II 135c marg; *Pirwłza* śmierć iest gdzie tylko łamo ciało vmiera/ á dułzá przedię żywa zołtanie. Ale to nierowno okrutnieyła/ [...] kto muśi potym vmrzeć łmiercią drugá *RejAp* 23; *BielKron* 3v; *IEzus* Pan miał być wtorym Adámem/ ktoryby też rodzić miał łyny iáko on perwly [!] *CzechRozm* 155v, 155v marg; *CzechEp* 295; *WujNT* 383.

Wyrażenie: »pierwszy Adam« = *pierwszy człowiek w opozycji do Chrystusa nazywanego wtórym Adamem* [szyk 12:10] (22): *GliczKsiqz* C7; ábowiem Kriřtus iest wtory Adam/ iáko przez pirwłzego łmierć/ ták przez wtorego żywot przyłżyły *BielKron* 3v; *GrzegRóżn* Lv; *BiałKat* 176; *WujJud* 93v; *CzechRozm* 28, 89v [2 r.], 124v, 155v, 155v marg (13); *CzechEp* 295; A iáko z boku pierwłzego Iádámá łpiącego/ wysłła Iewá oblubienicá iego; ták z boku wtorego Iádámá ná krzyżu włpionego/ wykłztaktowan iest kořciol *WujNT* 383, Xxxxx; áby káždy wiedział/ iż chrzeřt náłz zámknione grzechem pierwłzego Iádámá niebo nam wraca *SkarKaz* 516b.

c. *Początkowy, poprzedzający, wstępny, po którym następuje część, etap właściwy [brak postaci na(j)pierwszy] (20)* : *FalZiol* V 9v; *DEmořtenes* [...] był barzo vczony, iedno wđdy pirwłze⁶⁰ łłowa niemogł wymawiac á iakoby łie zaiąkał *BielŻyw* 59; *GlabGad* E8; *Praeludium*, *Pierwłze* przegránie álbo przebieżenie przed práwym gránim. *Mqcz* 199a; *Umbrae pictorum*, *Pierwłze* liniye máłárskie/ pierwłze náznáczenie máłowania. *Mqcz* 501d, 501d, 502a [2 r.]; *Oczko* A3; *Tyś* pierwłzá bryłę ciála/ poczátki máłé/ Y liniye człowieka nie dołkonáłé *Widział KochPs* 203; *KochPhaen* 20; *KochProp* 14; *Calep* 301a, 953b.

W charakterystycznych połączeniach: *pierwszy(-a, -e) bieg lat, bryła, forma, kształt, linije (2), mrok, nakryszenie, naznaczenie, połozenie, przegranie, słowo, strawność, trawienie, wschod.*

Wyrażenia: »(jak) pierwszy sen« [szyk 2:2] (4): *Concubia nox*, *Die tzeit der nacht* łzo es vmb den erřten łchloff iřt, *Pyrwospye* álbo łen pyrwłly. *Murm* 12; *BartBydg* 33; *LubPs* T6; *Pan* młody bez baczenia/ iák kot zágorzały. A gdy pierwly łen przełpi/ á obaczy błędy: przyidzie mu ná pámięć z kim łpi/ ábo kędy *KlonWor* 68.

»w pierwsze sny; w pierwszego snu czasy« = *wczesną nocą (1;1)*: A wpierwłze łny wnocy/ złtąpił *Aniol* Boży y ział go zdrzewá/ y z gozdzi/ y vczynił go zdrowego *SkarŻyw* 188; *StryjKron* 632.

d. *Dawny, starożytny; pradawny; prior, pristinus Vulg; priscus Mqcz [w tym na(j)pierwszy (2)] (187)* : *KromRozm III* P7v; *Dałes* nas zá przypowyęć w połtronne narody/ Ze oni nye rołpomnyá ná pirwłłe przygody/ Coś nád námi poczynał *LubPs* M2, Fv marg [2 r.], R5 marg, S3v marg, S4v, Z4v marg; *Pelágyus* Wthory/ *Papiełz* [...] ponowił vřtáwy/ pierwłlych *Antykryřtow*/ y řrodze przykazał/ áby księzá álbo żony włalne/ porzucili/ álbo w kořcielech łudziom niełłuzyli *KrowObr* 233, 89v, 229v, 230v, 232, 232v, 236; *Leop Iob* 8/8, *Zach* 1/4; *RejZwierz* 81; A iákoż *Krolowie* pierwly przodki náłze łądźili? [...] łatwie tho poznáł z *Kłyąg łtárych OrzRozm* T2v, O; *Konrad Mázowieckie* *Kłiążę* był vciřnion od *Pogan* pierwłlych *Prułow* *BielKron* 231v, 232, 318 marg, 359; *GrzegRóżn* F4v; *Prisci* poloni, *Pirwly* polacy. *Mqcz* 322c; *RejAp* 112v, 144v; *RejPos* 265v, 312; *RejZwierc* 260v; *BielSpr* 62; *RejPosRozpr* cv; *pierwly* *Izraélczycy*/ ktorzy byli w *Bábilonie*/ grzechy łwe poználi y onych

lie káiáli *CzechRozm* 166, 169, **v; *SkarJedn* 178; ZA czałow pierwzych Gotow/ wedle Spoletu miáltá/ był mążz wielebnego żywota Izáák [!] *SkarŻyw* 324; *CzechEp* 47, 374; *NiemObr* 158; *WujNT* 411 [2 r.], 619, *Gal* 2 arg, s. 658, *Iudae* arg.

W charakterystycznych połączeniach: pierwszy(-e) antykrystowie, apostołowie (3), biskupi (2), cesarzowie (4), chwalcy, cuda (2), dobrodziejstwa (2), dobrotliwości, Gotowie, Izraelczycy, koncylija (2), krolowie (5), męczennicy (2), mniszy, narody (2), niezbożnicy, obyczaje, patryjarchowie, poganie, Polacy, prorocy, przygody, przypadki, rycerze, rzeczy (3), Rzymianie (2), słudzy, ustawy, walecznicy, wierni, zakonnicy.

Wyrażenia: »(na)pierwszy chrześcijanie, chrystyjanie« [szyk 13:3] (12:4): *KromRozm I* M2; *MurzNT* 56; Iepli ták ieft/ iáko ty tu powiedalz/ tedyc pierwzy krześcójánie/ [...] obrony żadney w Kościele krześcójánłkim nie mieli? *KrowObr* 89v; *BielKron* 269v; *BiałKaz* G2; *SkarJedn* 12; Napierwzy Chrześciane byli iáko dziś w kłaźtorách zakonnicy *SkarŻyw* 535 marg, 463; *StryjKron* 210; *CzechEp* 52, 71; z czego wżytkiego pokázuie fię: iż oni pirwzy Chriśtyánie/ nie śpiefzyli fię do chrztu *NiemObr* 147, 11; *LatHar* 253; *WujNT* 408, 412 marg.

»(na)pierwszy kościół, zbor, zgromadzenie« [szyk 81:25] (94:11:1): *KromRozm I* Fv; *KromRozm III* D8v; to co przed tym w pirwzym kościele bywało/ iuż lie tho dziś mniefy/ á nie ták częfto/ okázuie *LubPs* A3, Q2v; *KrowObr* A3, A3v [2 r.], 24v, 83v, 101 [2 r.] (35); *RejAp* 30, 67, 185v, BB8; Tákowa zgodá/ miłość/ y iedność w pirwzym onym kościele Páńłkim zázwdy kwitnęła/ o czjm w dzieiach Apoftolłkich. *RejPosWiecz*² 94; A wy śmiecie mowić/ że te Paćierze nie były znáioime pirwzemu kościołowi. *WujJud* 187, 118v, 142, 186v [2 r.], 208v, 226v (11); Y ieft to pewna á wiadoma rzecz/ że w onym pierwzym kościele po Apoftolech rozne były miedzy ludźmi Chrześcójánłkimi pofty *WujJudConf* 193v, 8, 14v, 39v, 156v, 186v (14); Czytamy też że y niewiáfty wdowy fłużyły w pirwzym kościele *RejPosRozpr* c2v, c2v; *RejPosWstaw* [143²], [143⁴], [143⁴]v [2 r.]; *BiałKaz* G2; *BudNT przedm* d2v; *CzechRozm* 267; *SkarJedn* d6v; *CzechEp* 44; Apoftołowie/ rządząc zbory one pierwże/ [...] wyznawali Piotrowę zwierzchność nád sobą *NiemObr* 27, 13, 51, 55, 58, 65, 66; *ArtKanc* K9v; Stádcí poźły Wigiliae/ to ieft/ czuyności y nocowania ná modlitwach/ ktore były w pierwzym kościele zwyczajne wżytkim Chrześcójánom *WujNT* 116; Philon Zydowin [...] widząc w Alexándryey ono pirwże zgromádzenie Chrześcójánow po wielkiefy części z Zydow náwroconych [...] księgi nápiśal o wielkiefy ich pobożności *WujNT* 125, 72, 125, 248, 337, 452 (16); *PowodPr* 21; *SkarKaz* 458a.

»pierwszy ludzie« (7): pirwzi ludzie byli mocniefyżego przyrodzenia *FalZioł* I 45d; *GliczKsiqż* Ev; Gdyż tedy tákie rzeczy fą wątpliwe/ przez dawność á niepiśanie pierwzych ludzi *BielKron* 335, 333v [2 r.]; *RejZwierc* 12, 267.

»pierwszy ojcowie (kościół a. święci)« (9): oni pirwzy oycowie ftárego kościoła/ o fpołeczności wiernych Páńłkich/ nigdy ták grubie nie rozumeli *RejPosWiecz*² 95v; *CzechEp* 45; do kilku fet lat po Chriśtuśie pánu/ oni Oycowie pierwzy/ nigdy o iednym Bogu/ ze trzech perfon/ áni wierzyli/ áni wyznawali *NiemObr* 127, 133, 135 [2 r.], 137, 147; *SkarKaz* 43b.

Szeregi: »pierwszy, (a) dawny« [szyk 2:1] (2:1): *WujJudConf* 235v; Łukasz święty z nądchnienia Duchá S. on pirwłzy á dawny Kofcioł s taką pilnołciá nam opifuie. *RejPosWstaw* [143²]; (*marg*) *Dilatio infirmitatis* ná Seymie. (-) Niełtychána to byłá rzecz zá pierwłzych dawnych Krolow. *OrzRozm* H4.

»pirwłszy a starożytny« (1): [*Elijasz i Jan Krzciciel*] náłladuyáć pirwłłego á łtárożytnego žyčya/ nyedbáli nic o rzemyellá te/ w kthorych łie dzis nyewymownye kochamy. *GliczKsiáz* H2.

2. *Dotyczy kolejności pod względem miejsca, usytuowania w przestrzeni; primus HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz [w tym: na(j)pierwszy (4)] (118) : ZapWar 1551 nr 2684; OpecŻyw 182v [2 r.]; FalZioł V 16 [2 r.]; GlabGad A5v; KłosAlg D; LibMal 1545/101v; HistAl G3; Strzeż łie w mowie łtrzeż łie w tańcu Połtáwiá cie w pirłwym łzańcu BielKom G3; Leop 2.Mach 8/23; BibRadz Ex 26/6, Ez 45 arg, Zach 14/10, 4.Esdr 15/33, Iudith 14/1, 2.Mach 8/23, Hebr 9/2; Włzytká žiemíá Duńłka morzem á Infulámi przegrodzona/ Pierwłza ielt od łłońcá włchodu/ ktorey część ielt Szkánia/ [...] drudzy zowá [...] Szkándináwia BielKron 292, 119, 142v, 222, 233v, 244v (10); Primum pilum vocabatur prima centuria in exercitu apud Romanos, Pierwłzy łzyk. Mącz 299d, 248b, 299d, 322b; SienLek 153; HistRzym 2v, 3v; według wielkołci łudzi rząd pirwłzy/ co zowiemy Czołó: łtáwić BielSpr 9v, 12v, 14 [2 r.], 23v, 30v, 35, 35v, 65; BudBib I 1a marg, Iudith 14/1, 2.Mach 12/22; Strum L3v; BudNT Gg3; Ná Grocká też wlıcę z Rynku w pirłwym wełciu/ Bramę vbudowano StryjWjaz C; CzechRozm 16v; SkarJedn 118; StryjKron 230, 390; KochPhaen 7, 14, 23, 24; KochSz A3v [3 r.]; BielSjem 32; Calep [863]a; GostGosp 118; GrochKal 27; [Horacyjus Kokles] olięgnáwłzy pirwłzá część mołtu nieprzyiácielá idácego/ ná łobie męźnie trzymał/ áż mołt rozerwany był Phil C; KochCz B2; do pierwłłego przybytku włtáwicznie wchadzáli kápláni/ ktorzy ofiáry odpráwowáli. WujNT Hebr 9/6, s. 189 marg, Hebr 9/2, 8; SarnStat 1286; KlonFlis G2.*

pierwszy od czego (1): iedz iey [ryby] mięłó zgržbieta od głowy pierwłłe zwono, wtore y trzecie/ á z brzucha nie iedz mięłá FalZioł IV 45c.

Połączenia: »pierwszy ... drugi (a. wtory) ... (trzeci (...))« (40): *FalZioł* IV 45c, V 7, 12v; *GlabGad* C4; *KłosAlg* B; *HistAl* G3; *Leop Act* 12/10, 21/19; *BibRadz Ex* 28/17, 39/10, *Act* 12/10, *Hebr* 9/6; Ná Pektorale połóżyłz czterzy rzędy kámieni. W pirłwym będą Smárágdus/ Topázjus/ y Sárdus. W drugim Kárbunkulus/ [...] W trzecim [...] W czwartym rzędzye Krizolit *BielKron* 34; [*Salomon umyślił*] miáłto Ieruzálem trzemi mury obtoczyć/ ták áby w pirłwym okręgu był kołcioł [...] W wtorym okręgu áby miełzkáli łudzye [...] W trzecim rzemięsnicy. *BielKron* 76, 147, 276, 280v [2 r.], 315v, 427; *Mącz* 438b; *SienLek* 197, Aaaa3; obráli miedzy łobá kilku/ czo czerłthwieyłzych/ á duźłzych/ áby naypirwłzy/ mocney łie gáłęzi wiáł y trzymał/ á drugi iego nog/ á záłię trzeci wtorego nog *GórnDworz* P5v; *HistRzym* [2], [2]v; *BielSpr* 20, 30v; *BudBib* 4.Esdr 11/27; *Strum* Kv, O; *CzechRozm* 174v; *CzechEp* 12; *KochProp* 11; Regeltr ábo łpifek łłow y rzeczy przednieyłzych/ ktore łie w tym Nowym Tełtámenćie y w Annotácyách iego zámykáiá. Pierwłza liczbá/ Rozdział; á wtora (y trzecia gdzie łię tráfi) wierłz [...] pokázuie. *WujNT* Xxxxx, *Act* 12/10, *Apoc* 21/19; *WysKaz* 27; w tym łłowie, piie, biie, etc. tám iuż piérwłłé/ i/ włáłna vokaliłz, á drugié iuż conłonans. *JanNKar* E4v; *CiekPotr* 91.

»ostatni (a. połedni) ... pierwszy« [szyk 3:1] (4): *KłosAlg* F; [o szyku bojowym] Ołtáthni rząd niepołednieyłzych męźow potrzebuie iedno iáko y pierwłzy. *BielSpr* 20, 9v; piłárze gdy łię gdzie

które słowo też dwa kroć nie daleko siebie trafiło/ tedy oni śpiesząc się częŝto z pierwszego na poŝednie
fakali *BudNT przedm b4*; [który na Turpianá Ambiusęgo ŝprawuującego Komedią/ pátrzy/ z bliŝká
w pierwszej formie na Theátrze/ ten się wiécey wcieŝy: iednákże y ten nieieŝt bez wciechy/ który
pátrzy w oŝtátniej formie zdáleká *CiceroBBud 23*].

»pierwszy ... potym« (2): DVńkie Kroleŝtwa zámyka w łobie niemáją część ziemi okrom wyŝpow.
Pierwŝa Dánia/ [...] á potym Iucia *BielKron 292*; *SienLek 25v*.

Wyrażenie: »pierwszy [= wskazujący] palec« = *index Murm [szyk 2:2] (4)*: *Murm 58*; Tak iżeby
pierwŝy palec brzuŝczem leżał na podle fame^{ŝo} ftawu dłoni koŝci, wtoro/ trzeci y czwarto, ieden
wedle drugie^{ŝo} naporzá. *FalZioł V 12v*; Puŝczay krew s palca pierwszego/ Miod iedz/ a chron ŝye
zimnego. *Goski A6 [idem] SienLek 43*.

Szereg: »najpierwszy, najbliŝszy« (1): *Vicinus proximus*, naypierwŝy/ naybliŝŝy ŝáŝiad. *Mącz 493d*.

α. W funkcji rzeczownika (1) : Dworzánin/ [...] czáfu woienney potrzeby [...] [*ma się starać*] żeby
záwdy na czele/ záwdy miedzy pierwszemi bywał. *Górndworz D7*.

3. Dotyczy kolejności w tekŝcie [*brak postaci na(j)pierwszy*] (1054) : *BierEz H2v*; *Opecŝyw 1 [2 r.]*, 68v, 69, 143v [2 r.]; *OpecŝywSandR nlb 2, 2v, 3v, 4 [2 r.]*; *PatKaz III 120*; *FalZioł II 2a, V 2, 60v*; *Bielŝyw 63*; w pierwszej częŝci tych tho ksiąg wypifane ŝá przyczyny ŝkádnoŝci á wŝtawienia
wŝitkich członkow człowieczych. *GlabGad M, A4v, F4, O5*; Rozdział pierwszy o Ruŝkiey ziemi y o
iey powiatach. *MiechGlab 76, 2*; Przykład na pierwszá częŝć Reguły. *KłosAlg F3v*; Pienie abo pieŝn
pierwŝa/ ieŝt o Iezufie *Wróbŝołt B, oo6, pp3v*; *Rejŝóz A4v, A5*; *SeklKat H3v, N3v, O2v, O4, X2*;
RejKup z6v; *KromRozm I 14v*; *MurzNT kt, 1, 46*; czterzei Ewangeliftowie ŝwięci/ pierwszá czeŝć
Teŝtamentu nowého/ ŝá terás ięzykiem Polŝkim/ [...] wydrukowani *MurzNTSekl A2*; *KromRozm II*
av, q4v, t4v; *BielKom nlb 5v, 8, k. B*; *GliczKŝiąŝ H*; A toć ieŝt pierwszá czáŝtká modlitwy *LubPs A3v, B*
[2 r.], *Bv ŝp, B4v ŝp, G2, N5 (16)*; *GroicPorz C marg, a, a ŝp, nn*; *KrowObr 2v, 70v, 127, 127v, 151v*
(11); *RejWiz A5, A9, 2 ŝp*; Opifuie w pierwszym Pfálmie drogę ku wiecznemu Błogolláwieŝtwa.
Leop Ps 1 arg, A, A ŝp, V3v ŝp, Kk5v ŝp, L14v, Ez 10 arg, SSss5v ŝp; *RejZwierz 2 ŝp*; Pierwŝe
Kŝięgi Moizeŝzowe/ które zowá ięzykiem Greckim Genefis/ á po polŝku/ Początkiem álbo Rodzáiem.
BibRadz I 1, I 1 [2 r.], 2 ŝp, 6 ŝp, 33d *marg, 156 ŝp (18)*; *OrzRozm A, B*; *BielKron A6 [2 r.]*, 4,
5v, 10, 20 [2 r.] (54); *GrzegRóŝn H*; *KwiatKŝiąŝ L*; Praefatio, Przedmowa/ To yeŝt pierwszá rzecz
przed yákiemi xięgámi. *Mącz 119a, 327c*; To ludŝie obraŝa/ żeŝ w tym pierwszym Dyáлогу Polŝom
Koronnym nieumieŝtnoŝć zádał *OrzQuin E4, A2v, A4v, B ŝp, E2v, E3, E4, Hv*; *SarnUzn B, Bv ŝp,*
C5; będzie pierwszy rozdział o Częŝciach Wagi y Miáry Lekárfkiey. *SienLek 45v*; miey na bácznoŝci
pierwŝá literę onego imienia/ bierz ŝye z nim/ do vkázáczá/ którego porzádek ieŝt podług obiecádlá
SienLek 196, 1 [2 r.], 14v, 15, 32, 40 (17); *LeovPrzep a3, G4*; *RejAp BB7v, 94, 183v*; *Górndworz B,*
H4v; Wŝytkich tedy miar na dłuŝá będzie dwieŝcie y ŝiedmdzieŝiát/ ták iáko y w pierwszym piŝaniu
ŝmy mieli. *GrzepGeom L4, E, F4v, L4 [2 r.]*, L4v; ZDa mi ŝie żeŝ zrozumiał moy Bráćifzku miły/ Co
zá náuki Páńŝkye w pierwszej częŝci były. *RejPos 156v, 1, 11v [2 r.]*, 82, 215, 255 (12); *RejPosWiecz²*
90v; *RejPosWiecz³ 97v, 99*; *BialKat 73v, 81, 113v*; *Grzegŝm 1*; A to niechay będzie krotkie opifanie
tego Artikułu pierwszego. *KuczbKat 10, 10, 30*; *KuczbKat 45, 340 [2 r.]*; *RejZwierc A5 [2 r.]*, A5v, Bv,
B2v, 1 (8); *BielSpr 1*; *WujJud 17v*; *RejPosWstaw [21³]*, 41v; *BudBib b2, b2v [2 r.]*, b4, cv, I 1a (15);

BiałKaz F2; Pierwzłe księgi wczyniłem o wżytkiem Theofile. rć [*Act* 1/1]: TEŃ wirłz mógłby y ták być przełożon/ Pirwżą rzecz/ (álbo mowę) wczyniłem o wżecz (rzeczach) Theofile. *BudNT* Ii6, *Act* 1/1; *CzechRozm* 1, 1v żp, 15 [2 r.], 25 marg, 26v (19); Zgromádzenie wżytkich náuk/ á zámknienie pirwżych Ksiąg o Obyczáioch. *ModrzBaz* 68, kt, 1, 2v, 9v, 69v (19); *SkarJedn* A7v, A8, 1, 3 żp, 5 żp (12); *KochPs* 3, 5 żp; *SkarŻyw* kt, A3v, 257; *MWilKHist* A4 [2 r.], Bv; Macieia Striykowńkiego [...] Kroniki Litewńkiey Kłiąg pirwżych Rozdział pirwży. *StryjKron* 1, 6 żp, 86; przyłżłymi [*lege*: przysżł mi] naprzod ná pámięć ty trzy sentencie pílmá ś. ktore oto ná pirwżey kárćie położone W.M. bacżyłz *CzechEp* *3v, *4, [3], 12 żp, 15, 16 (38); Pierwża część zámýka w łobie wważanie zápalczywey gorliwóści Xiędzá Kánoniká *NiemObr* 7, 7, 20, 41, 48; *KochFr* 5 żp; *ReszPrz* 75; *WerKaz* 279; *KochPieś* 1, 3 żp; *PudłFr* kt, 65; *BielRozm* 3; *GórnRozm* G, N3; *KochPropKKoch* 3; *KochWr* 25; *GostGosp* 6, 7 żp; *GórnTroas* 7, 8 żp; OKSZA STANSLAWA [!] ORZECHOWSKIEGO, Albo do Rycérftwá wżytkié⁶⁰ o woynie Tureckiéy RZECZ PIERWSZA. *OrzJan* 5; Naydziefz w pirwżym rozdźieleniu kilká modlitw *LatHar* 426, +12, ++8v, +++v, 1, 74 (27); W Pirwżey Gęśli kárte przewróciwży w pirwżym wierżu nie dołożono tego słowká Roki. *RybGęśli* A4, A4, B; w tym pirwżym rozdziale mamy wzmiánkę wżytkich trzech Bożkich ołob *WujNT* 307, *przedm* 32, 33 marg, s. 1 [2 r.], 124 [2 r.], 126 marg (26); *WysKaz* 3 żp; PIERWSZE KSIĘGI PRAW KORONNYCH: W ktorych [...] Wżyżtko Wielkié y Wálné Práwo fie zámýka. *SarnStat* 1; Ten Tytuł Contumáciiey ma ftać ná pocżátku piérwżey części Proceffu *SarnStat* 776, 5 żp, 5v, 7 żp, 9 żp, 19 (130); *SiebRozmyśl* F2v [2 r.]; *WitosłLut* A2v; *KmitaSpit* A2; *PowodPr* 6, 15 żp, 30; *SkarKaz* 2a, 39a, 39b, 80a, 117a (23); *CiekPotr* 92 [2 r.]; Threń Pirwży. O łáłkę ku Pánu wołáiący *CzahTr* B3, C4; *GostCast* 13 [2 r.], 21; *PaxLiz* B; *SkarKazSej* 657b żp; *RybWit* [A2], [A2v]; (*nagł*) NAPIS PIERWSZY. (-) PAnieńftwá kwiátek tu leży fchowány *SzarzRyt* Dv, D.

W połączeniu z wyrazem „list” lub „epistoła” (przeważnie dodatkowo z imieniem lub nazwą adresata) (99): *OrzList* kt; Marius Collus, Rzymiánin [...] nápiłaf w pirwżym liśćie/ áby drugich nie rułzáli á nie odwieráli áż powtore do nich półżłá. *BielSpr* 38; Po napisaniu pierszego listu do wm MMPana iechałem z Kr. IM^a naprzeiasczkę *ActReg* 172; *SarnStat* 981.

~ O listach apostolskich (96): o tim napíłaf Ian święti w pirwżey Epíftole *SeklKat* L4, H2 [2 r.], H2v, L3, M2v, O4v, P2v, R2; *KromRozm I* B4v; yákye przykazányá Páweł dał Korynthczykom/ o ktorych łpomina w pirwłlym liśćie do nich píłłác. *KromRozm II* g2v, ev, e2, e3, e4, e4v, m4, x4v; *KromRozm III* I3v, P2v; *GliczKsiąż* O5v; Przetzytay tełz łobie pirwży lift Páwłá świętego/ ktory píłze do Koryntow *KrowObr* 202; Argument álbo fummá Epíftoły pirwłłey do Korintow. *Leop* 1.*Cor* arg, OO3 żp, QQ5v [2 r.], QQ6 żp, RR2, RR2 żp (11); *BibRadz* II 93 żp, 113, 115v, 128, 133; *RejPos* 301 [2 r.], 302; *KuczbKat* 410; *RejPosWstaw* [110³], [143²]; *BiałKaz* Dv, D3v; Iełzcze/ lepak dziwnieyłżá tobie vkażę niezgodę/ wpirwłzem liśćie do Korint: w Roz: 15 *BudNT* *przedm* b2v, *przedm* c, k. 12, Kk3; *CzechRozm* 267v; *SkarJedn* 86, 92; *CzechEp* 317; *NiemObr* 30, 33, 34, 45, 76 (10); *LatHar* 285; [*Budny*] odrzuca y on cály wierłz z liftu pirwłżego Ianá S. *WujNT* *przedm* 6, *przedm* 30 [5 r.], s. 511, 513 [3 r.], 516 [3 r.], 520 (31). ~

Połączenia: »ostatni ... pierwszy« (2): Ieſli wybáwićiel ſwiátá/ ieſt ſynem Bożym/ á ieſt Bogiem/ tedy nie może być iedno Bogiem prawdziwym. [...] A ták gdy przyczyny przą/ oſtáttniey częſći iáko ſkutku/ przą ſie welpólek [częſći] pierwſzey/ iáko początku *CzechRozm* 61v; *CzahTr* A4v.

»pierwszy ... wtory (*a.* drugi) (... trzeci (...))« (43): *GlabGad* A4; *Pyrwſía* częſc wiary była o bogu oyczu ktory wſzytko ſtworzył Wtora o Bogu ſynie/ ktory nas odkupił. Trzecia o duchu ſwiętym/ ktory nas poſwiacza *SeklKat* Pv, R4v; *MurzNT* A4 [2 r.]; *KromRozm II* e3v, r4; *LubPs* O6, aa4; *GroicPorz* C; *KrowObr* 2; *BibRadz* *4 [3 r.], I 451a marg; *BielKron* 78v; *OrzQuin* Hv; *BialKaz* F, G; A to o tey pierwſzey częſći doſyć. Teraz o drugiey *BudNT* Ii; *CzechRozm* 93v, 168, 201v, *, **7; *CzechEp* 278; *NiemObr* 6, 22; Bo ták nápiſano w Kſięgách *Genefis*, álbo Rodzáiu/ w pierwſzym y we wtorym Kápitulum *WerKaz* 282; *ArtKanc* A9v; niektorzy náznaczyli pierwſzy ártykuł [*Kreda*] Piotrowi ſ. drugi Iędrzeiowi/ trzeći Ianowi/ czwarty Iákubowi *LatHar* 9, 507; *WujNT przedm* 41, s. 16, 124, 187, 298 (8); *SarnStat* 877, 1267; *SkarKazSej* 657.

W charakterystycznych połączeniach: pierwszy(-a, -e) akt (3), artykuł (7), baśń, cząstka (10), część (126), dyalog (8), ewangelija (4), fabuła, gęśl (2), kápitulum (25), kazanie (8), ksiąſzka (16), księga (230), miejsce (9), napis (2), oracyja, pieſń, piosnka, pisanie (8), pismo, powieſć, psalm (8), rozprawa (3), rozdział (45), rozdzielenie (14), rozmowa (8), rym, rzecz (4), ſłowa (6), sprawa (4), strona (19), tren, wiersz (5), wſtęp (2), wykład wywod.

Wyrażenie: »pierwsze przykazanie« = *primum mandatum Vulg* [szyk 24:2] (26): *SeklKat* B3, D2v, G2, S2v; *LubPs* S4 [2 r.]; *KrowObr* 111v; *RejAp* E5v; Pięrwſzé przykazanie Ia ieſt pan Bóg twóy/ którym cie wywiódl z Egiptu/ z domu niewoſtwa: Nie będziefz miał bogów inſzych przedemną. *BialKat* 43v, 46, 48v [2 r.]; *KuczbKat* 270, 275, 280 źp; Pierwſze Przykazanie nie zgoła Obrázow/ ále bałwánow czynić y ſtáwiác zákázuie. *WujJud* 46 marg, 46, Mm7v; *CzechEp* 239; *ArtKanc* M2v; o pierwſzym Przykazaniu maſz wyráſne Dekrety Koncylium Lugduńſkiego *LatHar* 120, 113, 130; *WujNT Mar* 12/30; *PowodPr* 28, 39.

Zestawienia liczebnikowe (20):

Zestawienia bezspójnikowe (16):

dziesiątki, jednostki (14): napifał Izaijaſ/ we czterdzieſtę pirwſſé kapi: rzekątz: Iako oblubienicę okráfil mie koroną pán buog *OpecŻyw* 189; *RejPs* 62; *LubPs* E4v źp, Hv źp, L2v źp, N3v źp, O5v źp (8); *SienLek* 78v, 120; *ModrzBaz* 49, 96v.

setki, jednostki (1): Pſalm Setny pirwſſy. *LubPs* X3 źp.

setki, dziesiątki, jednostki (1): Pſalm ſetny czterdzieſty pirwſſy. *LubPs* ee3 źp.

Zestawienia ze spójnikami: spójnik „i” łączy dziesiątki i jednostki (4): Rozdzyał dwudzieſty y pirwſzy kfiąg pirwſzych/ o záłożeniu Rzymu/ y o ſpráwie iego. *BielKron* 98v, 129v, 233; *SarnUzn* G4v.

a. *Poprzedni, wcześniej wymieniony* (41) : *FalZioł* V 33; *SeklKat* O4; *KromRozm II* dv; Tę wátpliwoſć (odpráwiwſſy yuż pirwſſá) tu Mnich Dworzáninowi wybiya/ y okázuye mu/ co á ktory yeſt práwy koſćyoł boży *KromRozm III* A2v; *RejWiz* 156v; *BibRadz* I 126b marg; *OrzRozm* Q3v; *BielKron* 241, 287, 438v, 447; *GrzegRóżn* D, G3; *SienLek* 40v, 49, 53v, 121, 121v; To piſanie z ónym pięrwſzym ſye zgadza *GrzepGeom* L3v, I2; *RejZwierc* 89v; Y ten tákże dowod/ podobny ieſt pierwſzemu. *CzechRozm* 44, 43; *SkarJedn* 72; *CzechEp* 255, 303, 306; *KochPhaen* 8, 15; *LatHar* 208

marg, 277; Inłże potwierdzenie Státutów Zupnych, iednákíe z piérwłzym, iedno íż krótfzé. *SarnStat* 337 [*idem* 338, 381], 36, 47, 338, 381, 617.

piérwszy przed czym (3): Słyzelichmy tu w tey przed tą piérwłzey rófprowie/ iáko dla złego á ofpátego páłterzá giną [...] owieczki *RejAp* 36v, 79, 80.

W *przeciwstawieniu*: »piérwszy ... pósfedni« (1): potrzebá áby íe [*książki*] porząd czytał z przodku poczáwłzy áż do kónicá: ábowiem tu iedno z drugiego idzie/ ták íż bez piérwłzych rzeczy/ pósfednieyłzé nie mogą być rozumiané *GrzepGeom* B4.

b. O którym wzmiankowano w piérwszej kolejności; *prior Vulg, Modrz, JanStat; primus PolAnt, Modrz* (204) : *LibLeg* 6/55; *OpecŻyw* 74v; *PatKaz III* 92v, 140v; *HistJóz* Bv; *PAproc* [...] íeft ma ktori rófcie iáko by pióro ítrusowo [...] íeft też drugi rodzaj paproci ktorą zową Sarex tey lífcie íefth podobne piérwłzey/ iedno íż ma gętfłze gałáfki *FalZioł* I 55d, I 3b, 37a, 38c, 41c, 62a (24); *GlabGad* Lv, L6; *MiechGlab* ktv; íeftli piérwłzy y trzeci termin: maíą rozne mianowanie/ tedy íe obroć na iedno mianowanie. *KłosAlg* E3v, A3, D4, E3, E4, F (11); Thy trzi pyrłwłze modlitwi íą prółby odułzne rzeczy *SeklKat* S3, V4; *MurzNT* 3v, 58v, 96 [2 r.]; *Diar* 41; *GliczKsiąż* P5v, Qv; *LubPs* G2 *marg*, O4v *marg*, S3, Y4v *marg*; *KrowObr* 81 [2 r.], 84v; *RejWiz* 80, 168; *Leop* 1.Par 11/21; *RejFig* Cc6; *BibRadz* Ez 10/11, 40/29, *Dan* 7/8, I 481, *Matth* 21/31; *BielKron* 239v, 287v; *OrzQuin* D3, P4v; *RejAp* 172, 173; [*trojaki sposób jest trefnowania*] Włzytki thákowe powieści/ należą piérwłzemu ípofobu dworowánia. *GórnDworz* O8, O4v, O8v, P6v, S4; *GrzepGeom* I2v; *HistRzym* 58; *RejPos* 45v, 126v, 135v, 137v, 143v, 274, 297; *KuczbKat* 95, 170, 330; *RejZwierc* 94v, 142; *BielSpr* 14, 30v, 62; Tákże cí [*Kalwin i Beza*] íą íłudzy Boży/ iáko y oni piérwłzy ktoreście przed tym wyliczyli *WujJud* 13; *RejPosWstaw* [110²]; *BudBib* *Dan* 7/8; Piotr z Ianem wełpołek chadzáli [...] Tákże Páweł z Bárnábázem ípolnie chodźili y náuczáli/ á obádwa też iáko y piérwłzy wiernymi byli *CzechRozm* 190, 13, 18v, 19, 29v, 99, 189v; *ModrzBaz* 3v, 34v, 71, 123; *Oczko* 34v; *SkarŻyw* 338; *ZapKóścier* 1580/11, 1582/28; *StryjKron* 457, 492; *CzechEp* 76, 113, 115, 143, 254 (9); *ActReg* 107; *GrabowSet* K; [*państwa i bogactwa szczęściem i mądrością stoją*] mądrość/ ácz podleýłza íeft owégo piérwłzého/ wíetłza iednák nád inłże włzyłtkie przymioty y dáry *OrzJan* 92, 49; Piérwłzy ípofob nalepłzy íeft/ miedzy temi trzemá. *LatHar* 514; *WujNT* *Matth* 21/3; *JanNKar* F2; *JanNKarKoch* D4v, Ev, E3v, Gv; *SarnStat* 294; *SkarKaz* 6a; *SkarKazSej* 664b.

Półczenia: »piérwszy ... pósfedni (a. ostatni, a. ostatek)« [*szyk* 8:1] (9): *KromRozm II* q4v; *BibRadz* I 451c *marg*; *KwiatKsiąż* Kv; *RejAp* 43; *CzechRozm* 63; Piérwłze mężoboyłtwo názowmy rozmyłłne y vmyłłne/ drugie nagłe/ trzećie potrzebne/ czwarte niebáczne á przygodne. Dwoie piérwłze gárdłó zásługuie/ ále dwoie pósfednie nie *ModrzBaz* 78v; Iedná z nich [*z gwiazd*] Cynozurá po Grecku íye zowie: Tá druga íeft Helice. pósfednieý Grékowie/ Ale piérwłzéý Sydonłkie nawy vzywáią *KochPhaen* 2; *ActReg* 111; Luter [...] íobie ná grobie nápiłác dał: *Peftis eram uiuus: moriens ero mors tua, Papa*. Piérwłze íłowá íą prawdziwe: [...] ále ósfátne prorocłwo opák wyłłło *PowodPr* 55.

»piérwszy ... ten« [*szyk* 7:6] (13): *KromRozm III* D6v; Wielka tu rozność íeft/ iedney od drugieý [*pani*]/ y niewiem komuby íie tey fáłłz podobác/ á oney piérwłzey pomierne ochędołthwo/ á ízczryóć nie podobác mogłá. *GórnDworz* G2, D2v; *GrzepGeom* F2v [2 r.]; *ModrzBaz* 76v [2 r.]; á íeftliby/

poki ieden mowi/ było drugiemu od Duchá ś. nátnchniono co lepźzego/ áby pierwłzy milczał/ á ten mowiL *WujNT* 615; *WysKaz* 20, 31 [2 r.]; *CiekPotr* 46; *GosłCast* 30.

»pierwszy ... wtory (a. drugi)... (trzeci (...))« [szyk zmienny] (43): *PatKaz III* 146v; *FalZioł* I 140d; więcey lie raduy z wczynionego dobrodzieyftwa niż z przyiętego, bowiem pierwłza rzecz tobie ku chwale, á wtora ku potępię będzie. *BielŻyw* 51, 161; *MiechGlab* 21; *LibMal* 1545/106v; *KromRozm I* 12v; *MurzNT* 43v [2 r.]; *KromRozm II* b4, r4; *GroicPorz* ee2; *RejWiz* 76v; *BibRadz* 1.Reg 6/25; *KwiatKsiąż* F3v, G, L3; Wiem też iednego/ ále to mędrłzy/ ktory vmie dwie náuce/ iednę náder dobrze/ á nie czyni iey fwą profellią: á drugą vmie też niezle/ ále wdy nie ták/ iáko pirwłzą/ á they czyni profellsią. *GórnDworz* N5; *HistRzym* 97v; *RejZwierc* 268v; *BielSpr* 20v; *CzechRozm* 18v [3 r.], 19, 36v, 189; *ModrzBaz* 46, 121v [2 r.]; *SkarŻyw* 243; *CzechEp* 359; *NiemObr* 39; *ActReg* 135; *LatHar* 74, 128, 375, 558; Pan Chrístus ná oštátniey wieczery ftoł pólpolity z ftołem świętym złączył; y ná pierwłzym báránká/ á ná wtorym ciáło y krew fwą rozdawał *WujNT* 419, 288; *WysKaz* 20; *CiekPotr* 35; *SkarKazSej* 707a.

α. W funkcji rzeczownika: »pierwsze« (1) : Wráczáiąc lie tedy do pirwłzego/ ták powiedam pánie Boiánowłki/ iż [...] *GórnDworz* li4v.

4. Dotyczy umownej kolejności; *primus* *Miech*, *HistAl*, *Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*, *JanStat*; *prior* *Modrz* [w tym: *na(j)pierwszy* (21)] (514) : *PatKaz III* 117v; *FalZioł* I 1a, V 16c, 23; Rozdział 2. O pirwłzym fmyfle ktory ieft widzenie. *GlabGad* B4; Ta napierwłza licźba rozdzielanie przyimuie/ gdyż ze dwu rzeczy lubo częłci lie zkláda *KłosAlg* A2, A2v; *MiechGlab* 76; Aleph. To ieft pierwłfe fłowo żydowłkie wobiecádle ktore zową po żydowłku Aleph *RejPs* 175, 175v; *SeklWyzn* ktv, A; *RejJóz* N6; *SeklKat* G4v; *MurzNT* 18v, 91; *GroicPorz* x marg; *KrowObr* 85 marg, 101v marg, Tt3, Tt3v; *RejZwierc* 134; *WyprKr* 48; *OrzRozm* V3; *BielKron* 132, 196, 253, 263v, 331v, 450; *RejAp* 117v; kazał fład ftánać fwiádkom y fpytano pirwłzego/ iákąby tego wiadomoś miał *GórnDworz* R3v; *GrzepGeom* Pv; A to małz pirwłzą náukę s tey Ewányeliey fwiętey/ ábyś lie thego ftrzegł/ żeby cie nic inšzego nie wwodziło ná żadną iną ftronę *RejAp* 70v, 183v, 300; *BiałKat* 76v, 171, 328v; *KuczbKat* 70, 75, 90, 110, 310, 355; *RejZwierc* B, 57, 89, 139 [2 r.], 141v; Pirwłza [...] Rotá włyfłtki inne przechadzáł wielkościá [...] W ktorey też bywáli Mężowie przednieyfy y ták fpráwni iáko pierwłzy *BielSpr* 12, 14; *WujJudConf* 188; *RejPosWstaw* [21²]; *BudBib* Gen 32/17; *BiałKaz* K4; *BudNT* Matth 20/10, 21/29; *CzechRozm* 5, 18v, 141, 155, 209, 216v; Ofóbliwa ono kaźń/ ktorą Kámbifes Perłki Krol Syfámneho pirwłzey częłci Azyey Stároftę fkaráł. *ModrzBaz* 88v, 121v [3 r.], 122v [2 r.]; *SkarJedn* 17 marg, 233; *SkarŻyw* 143, 180, 312; *ZapKości* 1581/24; *StryjKron* 46; *CzechEp* 111 marg, 174, 296, 352 marg, 359; *NiemObr* 51, 127; *WerGośc* 237; *ArtKanc* M3; *GosłGosp* 38; *GrabowSet* K; *LatHar* 98, 392; Przyzwawłzy tedy z ofóbná káźdego z dłuźnikow paná fwego/ rzekł pierwłzemu: Wieleś ty winien pánu memu? *WujNT* Luc 16/5, 21/28, 90 [3 r.], 838; Imioná Panow Swietckich té fą. Piérwłzy Pan Ian z Melftiná/ Káłztelan Krácowłki *SarnStat* 371, 2, 27, 48, 63, 70 (16); *SkarKaz* 485b; *GosłCast* 21, 40, 52, 68, 75; KAZANIE WTORE. O miłóści ku oyczyźnie/ y o pierwłzey chorobie Rzeczypołp: ktora ieft z niezyczliwości ku oyczyźnie. *SkarKazSej* 664, 678a marg.

pierwszy z kogo, z czego (6): *KromRozm III* I3; *BudBib* 2.Mach 7/2; potrzebá tu iuż rzecz pierwłzą ze trzech/ z początku tey Káp. námiennionych/ obaczyć. *CzechEp* 231, 287, 378; *NiemObr* 122.

sg *N n* oraz *f w* funkcji przysłówka: »pierwsze, pierwsza« = *po pierwsze* (2:1): *RejPos* 12v; *Napierwsze* Pan Hetman powtorzył co i pierwej [...] Powiedział y to ze za niedziel kilka [...] woisku służba wychodzi *ActReg* 15.

~ *Połączenie*: »pierwsza ... druga« (1): O tymże wienie, y o opráwie. *PIérwíza/* gdy kto pánią wiáno máiącą wypędzi z opráwy: *Druga/* gdy brát brátu dżiału pozwolić niechce *SarnStat* 532. ~

Połączenia: »pierwszy ... drugi (a. wtory) ... (trzeci (...))« [szyk zmienny] (338): *BierEz* F, M2v; *OpecŻyw* [34], 74v, [80], 179v, 186v; *FalZioł* I 18a, V 15, 31, 32, 99v; *GlabGad* B3, B5 [2 r.], B7v, D7v, E2 (13); *CZtirzy* fą *Hordy*, to ieft, *vphi* *Tatarow* [...] *Pirwíza* [*horda*] ieft *Tatarow* *zawoľk*ich. *Druga* *Przekoľk*ich. *Trzecia* *Koľan*skich. *Czwarta* *Nohay*skich. *MiechGlab* 28, 3, 10, 21, 73; Ósmiora liczba ieft teź od zacznóci nie oddalona, bowiem ona z *pierwízey* y z *wtorey* *rowney* liczby składa fie to ieft^h gdy wezmę cztyrzy kroć dwoie/ bedzie [!] óm/ thakieź dwa kroć cztyrzy *KłosAlg* A3v, kt, E2v, F4, G2v, G4v [7 r.], H, Hv; *Głupi* człowiek ieft *troiaki*, *Pirwízi* był *Adam* *ktory* [...] *zapprał* fie *pana* *Boga* [...] *drugi* ieft *wízelki* *poganin* *ktori* fie *przi* *pana* *boga* *Trzeci* ieft *zydowin* *ktori* *przy* *tego* *aby* *pan* *Ieľus* był *wiernym* *bogiem*. *WróćŻoľt* E, D6v, S5v; *SekłWyzn* Ev; *SekłKat* E4, N2v, O4, Sv; *HistAl* N5; *GliczKsiąź* N5; *LubPs* Cv *marg*, F4v *marg*, Gv *marg*, K3v *marg*, Z3v; *GroicPorz* c4, f2, k2, k3, i4v (8); *trzy* *przytzy*ny *być* *powieda*/ *dla* *kthorych* fie *Papieże* *wádzą* o *papieľstwo*. *Pierwíza* *przytzy*ná *Bogáctwá*/ *Druga* *Pychá*. *Trzecia* *Roľkoľzy* *tego* *świátá*. *KrowObr* 28v, 64v, 102, 156, 214, 238, Uu3v; *Pierwífe* *oblicze* *Człowiecze*/ *Mátheuľfá* *znáczy*: [...] *Wtore* *oblicze* *znáczy* *Márká* *Leop* *2v, *2v, 4.Reg 25/18, *Luc* 14/18, 19/16; *Kondrat* [...] *targu* *chćiał* *dowieľć* *ľzeľciá* *świádkow*/ *Z* *ktorych* *pierwízy* *Piotr* á *drugi* *Iákub* *Kmotr* *tego* *Kondratá* *UstPraw* C4v; *RejZwierz* 132; *WyprKr* 3, 31v, 33, 35v; *BibRadz* I 111b *marg*, 281a *marg*, *Ez* 10/14; *OrzRozm* D2, S4v, V2; *W* *Angliey* *fą* *trzy* *ięzyki*/ *pierwízy* *ktorym* *poľpolicie* *mowią* *Szkoty* y *Angli*/ *Drugi* ieft *Hibernicki*/ *ktorym* *mowi* *lud* *poľpolity* w *Szkociey*. *Trzeci* ieft [...] *Brytáńki*. *BielKron* 277v, 7 [2 r.], 23, 27, 38v, 57 (22); *KwiatKsiąź* Bv, H4; *Mącz* 198d; *SarnUzn* G5, G8v; *SienLek* 15, 28, 28v, Vuu2v; *LeovPrzep* a2v, H3, I3v; *RejAp* 48v, 96v [2 r.], 172, 183, 193v, Ff4v; *GórnDworz* L4; *Iż* *kiedy* *cztyry* *rzeczy* *máią* *iednáką* *proporcya*/ *iáką* *piérwíza* *do* *wtóréy*/ *táką* *trzećia* *do* *czwartéy*: *tedy* [...] *GrzepGeom* P, E4, H3, Pv; *HistRzym* 99v; *RejPos* 73, 157, 191, 193, 221; *RejPosWiecz*² 91 *marg*, 93v [2 r.]; *RejPosWiecz*³ 99; *BiałKat* 171; *GrzegŚm* 35, 36; *KuczbKat* 40, 110, 330, 355, 381, 425; *Pierwíze*/ *wtore*/ *trzecie*/ *czwarte* *lekarftwo* *ná* *gniew*. *RejZwierc* B, A6, 79v, 108v; *BielSpr* 6v, 12, 13, 13v, 19v (9); *WujJud* 42; *RejPosWstaw* [21²] [2 r.], [41⁴]v, [143²], [143³]; *MycPrz* II B4, C, C4; *Strum* B2v; *BudNT* *przedm* b4 [2 r.]; *CzechRozm* Av, A4v, 7, 15, 136v (8); *ModrzBaz* 4, 15, 78v, 121v [2 r.]; *SkarJedn* 75, 122, 168, 263, 274, 275, 369; *SkarŻyw* 152, 168, 173, 189, 260 (8); *ZapKóscier* 1582/28v, 1584/44v, 52v, 1585/68; *StryjKron* 612, 682, 752; *CzechEp* 138, 185, 188, 235, 239 (10); *NiemObr* 7, 50, 51 [2 r.], 101; *PIérwíza*/ *wtóra*/ y *trzećia*/ *czwartá* *wieľ*/ y *piątá*/ *Szóľtá* *tákże*/ y *śiódmá*/ *óľmá*/ y *dżiewiątá*/ *Niewiem*/ *miły* *doktorze*/ w *któréy* *maľz* *kráinie*/ *Iam* *tylko* *był* w *dżieśiátéy* [*nazwa* *miejskowa* *wsi* *bęďącey* *własnościá* *Montanusa*]/ *która* *przy* *Lublinie*. *KochFr* 71; *KlonŻal* A3; *ReszPrz* 111; *WerKaz* 283, 285; *BielSen* 9; *GórnRozm* B3, K2v; *Te* *przyczyny* *KIM* *do* *tego* *przywiodły* *Pierwsza* *obyczaie* *wm̄* *pobozne* *skromne* *niewyniosłe* *Druga* *zacnosc* *Familiey* [...] *Trzecia* *zasługy* *wm̄* *przeciwno* *RPtey* *ActReg* 47, 4, 4v, 25, 27, 39 (13); *Phil* F; *Przyľzli* *tedy* *drabi*/ y *złamáli* *goleni* *pierwízego*/ *tak[że]*

y drugiego/ który z nim był vkrzyżowany. *LatHar* 736, +3v, 13, 58, 59, 97 *żp* (24); *WujNT przedm* 9, 17, s. 23 *marg*, 30, 193, *Luc* 19/16 (15); *WysKaz* 3, 4, 15, 17; *JanNKar* E3v; *JanNKarKoch* D4v, Ev [2 r.], E2v, E3v, Fv, F2v, G; GŁOWNE PRZYWILEIE y Wolności cztery [...] PiérwŹy, iż łobie wolnie obiéramy Páná wŹyŹcy. Drugi, iż nic nowego niemoze Król PolŹki Pan náŹ łtánowić bez nas wŹytkich, Trzeci, iż [...] Czwarty, iz [...] *SarnStat* 65, 68, 241, 318, 515, 578 (11); *SiebRozmyśl* G2; Iáko Połpolite ruŹzenie ćwiczone do boiu/ y opátrzone w potrzeby boiowe vczynić/ Punkt piérwŹy. [...] Punkt wtory [...] Punkt trzeći. [...] Punkt czwarty. [...] Punkt piąty. [...] *GrabPospR* K2, L2, M2v [2 r.]; *PowodPr* 17; *SkarKaz* 39b, 240b, 278b, 484b; *VotSzl* D, D4v; *CzahTr* L4; *GosłCast* 4; *SkarKazSej* 664b, 678a [2 r.], b, 689a; *KlonFlis* A4v; *KlonWor* **2; *ZbylPrzyg* *ktv*.

»piérwŹy ... ostatni« (2): Szkoł vczenia ábo Akádemiy wŹytkich trzech ięzykow/ ieŹt [*w Hiszpanijej*] siedm. PiérwŹa Sálmáticeńka/ [...] Illerdeńka oŹtátnia. *BielKron* 279v; *CiekPotr* 68.

»piérwŹy, Źrzedni, ostatni« (2): *KłosAlg* F3v; PiérwŹe woŹfko wiodł SáŹkie Kłiąęę/ weŹrzednie [*tj. Źrodkowe*] Lántgráv/ oŹtáthnie Iurgá MáŹpurŹki *BielKron* 227v.

Zwrot: »na piérwŹym mieyŹcu kłáŹć (*a. stawić, a. połóżyć*); na piérwŹym mieyŹcu połózon« [*ŹyŹk zmienny*] (7;1): Abram tu ná piérwŹym mieyŹcu połózon/ nie dla thego Źeby był piérworoďnym/ ále dla ie⁸⁰ HiŹtoryey ktorą potym wypifuie *BibRadz* I 6d *marg*; *SkarJedn* 65, 75 [2 r.], 76; *WujNT* 519; Znáczna tedy ieŹt roŹnoŹć y w tym obierániu ktore Pan czyni Piotrá Ź. od innych ApoŹtołow/ gdy go ná piérwŹym mieyŹcu łtáwi: y oŹobne náď inne [...] przywileie dáie *SkarKaz* 607a, 606b.

Wyrazenie teol.: »piérwŹa osoba, persona« [*o Ojcu w TrójŹwiętej*] [*ŹyŹk 9:6*] (9:6): powiedamy Źe Oćiec ieŹt piérwŹą perŹoną/ nie ták to rozumiec mamy/ iákoby w Troycy było co piérwŹego áŹbo poŹledniego *KuczKat* 15, 10 [2 r.], 15 [3 r.]; ták wierzą y ták twierdzą: Źe Bog oćiec/ to ieŹt piérwŹa oŹobá w Bołtwie/ mowił y roŹkázował *CzechRozm* 15, 16v [2 r.]; *CzechEp* 146 [2 r.], 174, 214 [3 r.].

a. *O Piotrze Apostole (w rozwaŹaniach na temat znaczenia okreŹlenia „piérwŹy” w Matth 10/2)* [*brak postaci: na(j)piérwŹy*] (25) : *BudNT Matth* 10/2; Gdy teŹ MáteuŹ S. ApoŹtoły miánuie/ mowi: PiérwŹy Piotr/ Y inni dwa EwánieliŹtowie ná piérwŹym go mieyŹcu náď inne łtáwią *SkarJedn* 65, 74, 75 [2 r.]; *SkarŹyw* 536, 597; *WujNT Matth* 10/2, s. 43 [4 r.].

piérwŹy czym (3): tedyć muŹi być [*Piotr*] piérwŹy/ abo piérwoŹcią powołania/ [...] ábo iákim doŹtoieńŹtwem. *SkarJedn* 74, 75, d8v.

piérwŹy miedzy kim (6): *SkarJedn* 74, d8v; AmbroŹy S. ták ná to mieyŹce piŹze: Godna rzecz byŹá/ áby Páweł prágnął widzieć Piotrá: iż on był piérwŹym miedzy ApoŹtoły/ ktoremu był Pan ChriŹtus pieczá koŹciołow zlecił. *WujNT* 652, 655, Aaaaaa4; *SkarKaz* 546a.

Połáczenia: »piérwŹy ... wtory ... (trzeći (...))« (2): Bo rzekłŹy PiérwŹy Piotr/ miáŹ mowić wtory Iędrzey/ trzeći Philip (czego lidzbá potrzebowaŹá) LecŹ tego nie czyni/ dáiąc znác/ iż nie dla lidzby rzekł piérwŹy Piotr/ ále dla doŹtoieńŹtwa. *SkarJedn* 75; *SkarŹyw* 597.

W porównaniu (2): A iáko głowá piérwŹa ieŹt miedzy innemi członkámi/ ták piérwŹy Piotr/ ktoremu łámemu po tey mocy ktorą wŹiáŹ z innemi łpolnie/ rzeczone: PáŹ owce moię. *SkarKaz* 606a-b.

Wyrażenie: »pierwszy w porządku« (1): Miedzy Apoštoły S. PirwŃy Piotr: powiadaia/ iż iest pierwŃ[z]y w porządku á w niedoŃtoynoŃci [lege: a nie w dostojnoŃci]/ ábo iáko po Láćinie mowia/ ordine non dignitate. *SkarJedn* 74.

5. *Dotyczy wartoŃciowania (600) :*

a. *NajwaŃniejszy; najwiêkszy, przodujácy, najwyŃszy w hierarchii; primus PolAnt, Vulg, Mącz, Modrz; primarius Mącz, JanStat; altissimus, cardineus, cardinalis, praecipuus, princeps, summus Mącz; principalis JanStat [w tym: na(j)pierwszy (84)] (494) :* Zrządzenie pierwŃze po Bodze/ Dáło ludziem tu dwie drodze: Ktorzy ich nie dobrze wiedza/ W błêdzie wielkim záwŃdy chodzã *BierEz* F; *OpecŹyw* 84v; *FalZioł* +2; *BielŹywGlab nlb* 15; wŃzelka rzecz Ńtworzona záwŃze ciãgnie ku doŃkonoŃci Ńwey. A ile nawiecy moŃe tim barziesy Ńada przyrownãc Ńie ku oney bytnoŃci pirwŃzey ánie Ńmiertelney, ktora iest Pan Bog *GlabGad* A4v, A5; *MiechGlab* 64; *ComCrac* 15v; Bo to [pokój] pierwŃŃy klenot BoŃy Z ktorego Ńie zgodã mnoŃy *RejRozpr* I4, B4v; *RejŃóz* O2; *RejKup* b3; wálŃá AntyocheŃska Ńtolicã/ ktora nyegdy pirwŃŃa byŃá/ RzymŃkyey vŃtãmpiŃá *KromRozm III* N7, P2v; *Diar* 30, 88; *BielKom* A4v; Tácyest pirwŃŃa mãdroŃc/ pãná bogã Ńie bać *GliczKsiãŃ* P6, 17 [2 r.], 120; *RejWiz* 74v, 80, 168, 192v, 192v marg, Dd2; Ńynowie Dawidowi/ pierwŃŃy przy rãce KrolewŃkiesy. *Leop* 1.Par 18/17, *Ez* 27/17, *Dan* 10/13; *RejZwierz* 113v, 134; *OrzRozm* L4v; KŃieŃtwo SuzdalŃkie [...] byŃo tho KŃieŃtwo napierwŃze/ poki byŃ Ńtholec KniãŃzow wielkich w WoŃodŃimierzu. *BielKron* 434, 81v, 119, 121, 151, 209, 213v, 413v; *KwiatKsiãŃ* C3v, Iv; Primario loco esse, W pierwŃzey powãŃnoŃci być. *Mącz* 322a, 12b, 38c, 131a, 235a, 321d (18); *OrzQuin* S, V3; *SienLek* 79; *RejAp* 16v, 42; [Cesarz Lew] roŃkazaŃ wãŃyniã trzy obrãzy/ ktoreŃ w koŃciele napierwŃzym poŃtãwiwŃy [...] przykazaŃ groŃnie/ áby wŃzytscy ony obrãzy chwalili. *HistRzym* [2]; *RejPos* 49v, 56, 69v [2 r.], 79, 170v [2 r.]; Doktor Optatus iednã Kãtedrã opowiadaia być pierwŃzã/ ná ktorey siedziaŃ Piotr ApoŃtól/ wnet wylicza ŃuccesŃyã *BialKat* 123v, 125v, 253v; *KuczbKat* 205; TO napierwŃza obronã Zamkow ábo MiaŃth/ miec doŃtãtek wŃzyŃtkiego/ á nawiecy Ńtrzelby i prochu *BielSpr* 64, 12v, 29; *WujJud* B2, 120 [2 r.], 122; *RejPosWstaw* [41⁴], [41⁴]v; *BudBib* 2.Reg 19/43; *BudNT Luc* 15/22; *StryjWjaz* A4; *CzechRozm* 221, 259; *PaprPan* Q3; NapierwŃze Ńtãranie ma być o nãuczycieloch y o wãŃnioch *ModrzBaz* 134v, 15, 70, 181, 190 [2 r.], 381; Ale BocheŃskie ábo Wieliczkie Zupy/ czemu nie pierwŃzy dŃiw/ nie w PolŃcze tylko/ ále ná wŃzem Ńwiecie bẽdzie? *Oczko* 8v, 3v, 18v, 22v, 26v; bogoboynoŃc pierwŃzy iest fundãment wychowãnia dobrego *SkarŹyw* 153, 26, 46, 140, 172, 211 (15); *MWilkHist* Ev; *StryjKron* 46, 165; ŃluchaymyŃ teŃ kanonu SyrmieŃskiego Koncilium: Z ktorych pierwŃzy iest. Iesli kto oycã y Ńynã powieda być dwu/ Bogu/ niech bẽdzie przeklãty *CzechEp* 249, 138, 205, 254; *NiemObr* 66; *KlonŹal* A2; *ReszList* 181; *WerGoŃc* 215; [Jan Tarnowski] ByŃ wŃziãtym v wŃzech ludzi/ niŃŃ pierwŃzã wrãdy *KochTarn* 78; *KochWr* 32; gdyz natakiesy wrãdy ludzie domow pierszych zawŃdy bywali obrani. *ActReg* 47, 43; *GostGosp* 6 [2 r.]; NapierwŃza to cnotã/ iãzyk Ńwoy hãmowãc *Phil* G; *WujNT* 68, *Matth* 20/27, s. 93, 141 marg, *Mar* 10/44 (8); *SarnStat* 41, 55, 192, 492, 1073 (10); ná tã pierwŃzã gwaŃtownã y Ńilnã potrzebã/ w nãŃzey Rzeczyp. ŃoŃnierz Ńnãdnie zebrãny być moŃe. *GrabPospR* L2; *PowodPr* 17, 26, 66, 80; *SkarKaz* 43b, 80b [2 r.], 117a, 348a, 455b, 514a [2 r.], 606b; *GosŃCast* 15, 16; A ktora iest pierwŃza y záŃŃuŃeŃŃza mãtkã/ iáko oyczyznã od ktorey imię mãcie/ y wŃzytko co mãcie od niey iest? *SkarKazSej* 665b, 679a marg, 696a, 707b; *KlonWor* 3.

pierwszy z kogo, z czego (7): Iefus przyłzedł na świat/ aby grzélzné zbawił/ łktrychem iá piérwłzy iefł *MurzHist* F2v; Napierwey bądź łpráwiedliwy/ boć łpráwiedliwoć ze włzech cnot iefł napierwłza *BielKron* 258, 117v; *RejPosWstaw* [143²]; *SkarJedn* 195; *CzechEp* 111, 118.

pierwszy nad kogo, nad co (7): *KrowObr* 142v; A nád włzytki rokłofzy to iefł piérwłza iemu/ Aby łobie po pracy wdzyćcznie odpoczłnył *RejWiz* 31; *OrzRozm* E3v; *Mącz* 123a; *SkarJedn* 168; IEZVS, wziłł po onym vniżeniu łwoim ná źiemil/ [...] wielkú y napierwłzú czeć v Oycá nád włzytko łtworzenie *SkarKaz* 242b; *SkarKazSej* 660a.

pierwszy czym [= *pod względem czego*] [*w tym: u kogo* (1)] (5): przywiódł bym wiele łudzi á przykłád/ ktorzy vrodziwłzy łie w piérwłzych zacnoćciú domiech/ łromotnie żyli *GórnDworz* D3; *SkarJedn* A5v; Co to iefł/ ilz ten vćiebie łłuzyl/ ták zacny cłzek y Senator/ á prawie v nas dołtoynoćciú piérwłzy/ Piotr Mytnik? *SkarŻyw* 99.

pierwszy między kim, między czym (35): *PowUrb* Iv; *FalZioł* IV 49b; *KromRozm I* C3v; áby biłkupowye włfeh narodow wyedźyli/ ktorzyby myędzy nimi piérwłłym był *KromRozm III* N6, H3; *RejWiz* 26v; *Leop* 1.Par 11/25; Zdobiác ze włząd łwe łpráwy/ piéknemi cnotámi/ A to łnadź piérwłza rokłofz/ między rokłofzámi. *RejZwierz* 134; *BibRadz* *5; *OrzRozm* R; *BielKron* 305v [2 r.]; *KwiatKsiąź* K3v, N3v; *Mącz* 297a, 322b; *GórnDworz* Dd7v; *RejPos* 276v; *RejZwierz* 119; *BielSpr* 44; *BudBib Ex* 12/2; *SkarŻyw* 597; *GórnTroas* 21; Mágdalená/ [...] piérwłza między grzełłnymi do oglądánia Páná zmartwychwłtálego przypułłczona byłá *LatHar* 463, 211, 484; *WysKaz* 40; *SkarKaz* 606a.

pierwszy nad kim (7): *RejPs* 132v; *BielKron* 69v; wedle połtánowienia cłterech Synodow/ naywłźłzy łtáregu Rzymu Papielz/ piérwłłym iefł nád włzytkimi káplány. *SkarJedn* 147, A8, 117, 180; *SkarŻyw* 318.

pierwszy po kim, po czym (49): *BierEz* F; *ForCnR* Bv; *WróbŻołłGlab* A3; Iozeph był przełozon piérwłzy po krolu *RejJóz* L8, L, L3; *KromRozm III* P8; *Leop* 3.Esdr 3/7; Thaprobaná nád Indyłłkim Oceanem wielki wyłep/ kthory ná łwiece po Ameryce piérwłzy. *BielKron* 462, 305v [2 r.], 433; *KwiatKsiąź* B2, E2; Secundus a rege, Piérwłłzy po krolu. *Mącz* 378a; Secundae autoritatis homo, Piérwłłzey powági á zwierzchnoćci po yednym. *Mącz* 378a, 1a, 378a [2 r.], b, 449c; *RejPos* 215v; *BiałKat* 111v; *RejZwierz* 125v, [203v]; łtolicę Cárogrockú piérwłzú po Rzymłłkiey vczyniono *SkarJedn* 181, 117, 183, 187, 261 [2 r.]; *SkarŻyw* 115, 132, 189, 318, 321, 597; *StryjKron* 406, 617; *KmitaPsal* A3; *WujNT* 68, 125 [2 r.], 511, 777, 796, Xxxxx; *GrabPospR* N3; nadroźłza dziewico napiékniefłza oblubienico Bogá náłłzego/ napierwłza po Chryłłstúłie poćiecho y łłodkoćci moiá. *SkarKaz* 578b.

pierwszy przed kim (2): A włzákoź ono dziecié thák odkupione/ chocia v rodzicow będąc/ tedy zówłđy miáło piérwłłe práwo przed inemi dziećmi *RejPos* 56; *SkarJedn* 174.

pierwszy w czym [= *pod względem czego*] (12): *OpecŻyw* 2v; *HistAl* A7; Ruben piérworodny łynie/ tył iefł moc moiá á pocłłek bolełci moiey/ piérwłłzy w dárzech/ wiefłłzy w pánowaniu *BielKron* 18v, 99v; *Mącz* 45b; Gdyłłemy od tego niepocłłeli/ co iefł w táy rzeczy piérwłłł/ tedy áni onego dowieđziemy/ co iefł w tym połłednieyłłé *OrzQuin* C; *BielSpr* 67; *SkarŻyw* 29; *LatHar* 512; Piotr przyzwłłil y vłłtápił brátu mnieyłłzemu: áby ták był piérwłłłym w pokorze/ iáko był piérwłłłym w vrzędzie Apołłtołłkim. *WujNT* 655, 655.

pierwszy gdzie, w czym (12): *OrzRozm* Hv; *BielKron* 197; przez filozofią możemy dobrze porozumieć/ czo iest wkażdey rzeczy naipierwzgo *KwiatKsiąż* H3v; *Mącz* 447d; *OrzQuin* O2, R4; *SkarJedn* 184; Był w Anthyochiey ieden bårzo zacny miełczżánin pierwzły práwie w mieście. *SkarŻyw* 180, 304 [2 r.], 411; Káplán pierwzły vrzędnik w krolełtwie. *SkarKazSej* 678a marg.

pierwszy (a)niż(li) co (4): Przeto muśim dáć pirwzge mieyśce Zydowłkim hiłtoryom/ niż innym *BielKron* 98; Spráwiedliwość piérwzfa á niżli moc. *OrzQuin* S2v marg; W zakonie nowym pierwzge káplánłtwo niżli krolełtwo. *SkarKazSej* 679b marg, 679b.

Połączenia: »pierwszy, śrzedni, ostatni« (1): náuká lámá yełt tákowe dobro/ ktore [...] yákoby z oczu cyemność/ przecyera/ ábyfmy rzeczy y kthore fą ná nyebye/ y na żyemi/ pyerwłfe/ frzednye/ oftátne ználi á wiedzyeli. *GliczKsiąż* G8v.

»pierwszy ... wtory (a. drugi) ... (trzeci (...))« (12): *GroicPorz* cc4v, ff3; *Leop Ruth* 4/4; ták Káplán iáko y Krol od Páná Bogá fą ludziom dáni/ niemogá być rowni łobie: ále muśi miedzy nimi ieden być wyłzłzym/ á drugi niłzłzym/ bo gdzie rząd iest/ ták muśi być pierwzły/ muśi też być y wtory/ bo inák rząd trwác niemoże. *OrzRozm* D3v; *Prot* D4v; *GórnDworz* N3v; *RejZwierc* 129v; *ModrzBaz* 65v; *SkarJedn* 261; *SkarŻyw* 320; *ReszList* 192; PAN BOG pierwzłą przyczyną/ á tyś drugą byłá: Ten zgotowál Mátkę mnie/ tyś w cnoćie ćwiczyłá. *WisznTr* 3.

»pierwszy ... wtory i ostatni« (1): pirwzłą zwierzchność niechaiby miał Kroi/ á wtora/ y oftátnią drudzy *GórnDworz* Hh5v.

W połączeniach szeregowych (6): Praecipuus, Naypierwzłzi/ Naygodnieyłzi/ Nayznámienitłzi. *Mącz* 36d, 327d; *OrzQuin* Tv; *RejPos* 92v; tę ziemię [...] królełtwu Polłkiému/ iáko piérwzému prawdżiwému á włáfnému ciáłu iéy á głowie [...] przywrócamy *SarnStat* 1058, 1188.

W przeciwstawieniach: »pierwszy ... (na)pośledni(ejszy) (16), (na)ostateczn(iejsz)y (15)« (31): *MurzNT* 96, *Luc* 13/30 [2 r.]; *KrowObr* 3; Iełli ktho chce pierwzłym być/ będzie włfech naoftátiecznieyłłym y łługá włzyłtkich. *Leop Mar* 9/34; A otoż fą oftátiecznemi ktorzy będą pierwzemi/ á fą pierwzemi ktorzy będą oftátiecznemi. *BibRadz Luc* 13/30; *OrzQuin* C; A w tym wiecznym Bołtwie/ nie małz nic wiéłzgo/ nic mnieyłzgo/ nic pirwzgo/ nic poślednieyłzgo *SarnUzn* B5; *RejPos* 59 [2 r.]; *KuczbKat* 15; *BudNT Matth* 20/16 [2 r.], *Mar* 9/34; *CzechEp* 145, 195, 214, 239, 251, 264; *LatHar* 373; *WujNT Matth* 19/30 [2 r.], 20/16 [2 r.], *Mar* 9/35, 10/31 [2 r.], *Luc* 13/30 [2 r.].s

Wyrażenia: »pierwsze baczenie, oko« = szczególna uwaga; *prima a. prior ratio* *Modrz* (3:2): *ModrzBaz* 26, 124v; Przy rozłádzieniu Sędziów, napiérwzłé baczenie ma byđ ná łpráwiedliwość. *SarnStat* 788; A my pierwzge oko ná łwoie domy obracamy: by dobrze Rzeczpołp: przepádłá/ byle náłze zbieránie cáłe było *SkarKazSej* 669b, 679a.

»(na)pirwsze dobre« (5): *BielŻyw* 121; *WróbŻołt* H3; Bo to pyrwzge náłze dobre Kiedy kto nia [*lege*: ma] łercze łczodre. *RejKup* k5; *RejPos* 42 [2 r.].

»jeden z pirwszych« (2): *BielŻyw* 147; *Primarius*, Ieden z pirłzich zacnieyłzi. *Mącz* 322a.

»ludzie (na)pierwszy« [*szyk* 2:1] (3): *KwiatKsiąż* N3v; *SkarŻyw* 102; Iest to przedsięwzięcie IKM aby dwor swoy wporządek dobrywprawic raczeł gdyz to iest ozdoba wielka *Dignitatis Regiae*. I ztąd ludzie piersi wychodzą *ActReg* 47.

»(na)pierwsze miasto« = *największe miasto, stolica; prima civitas Vulg* [szyk 10:2] (12): *OrzRozm M3; MOnáfterz* miáfto napierwíże w Weftfáliey Biłkupie *BielKron* 213v, 220, 222, 290v; *SkarJedn* 168, 190; Chował fię Rzym iako pierwíże miáfto y głowá świátá wízytkiego *SkarŻyw* 536, 501; *StryjKron* 617; *WujNT Act* 16/12, s. 513.

»(na)pierwsze miejsce« = *najwyższa pozycja w układzie, klasyfikacji lub ocenie wartości; principatus HistAl, Mącz; honor, prima pars, primus locus Modrz* [szyk 48:3] (51): *FalZioł* IV 49b; *HistAl* A7; *KromRozm III* P8; *LubPs* Rv; *Leop Eccli* 41/24; *BibRadz* *5; Doktorowie Páriyfcy czynią pierwíże mieyfce íwoim naukom we wízey Europie. *BielKron* 197, 80v, 98, 99v; *Secundum fratrem illis plurimum tribuebat, Po brácie ym pierwíże mieyfce dawał. Mącz* 378b, 45b, 123a, 447d; *SienLek* 197; *GórnDworz* N3v; *KuczKat* 330; *RejZwierc* 122; *BielSpr* 67; *RejPosWstaw* [143³]; *BudBibKaw* A2v; *ModrzBaz* 82; *SkarJedn* 114 [2 r.], 174, 184, 242, 261 (8); po mowie y kazaniu/ groby świętych napierwíże/ záprawdę/ máią mieyfce/ ífz dużze [...] ku ich nálládowaniu pobudzáią. *SkarŻyw* 132, 185, 206, 244, 597; *KochFr* 25; v nas ma záwždy miefce pierwíże cudzoziemiec. *KlonŻal* D3v; *KochDz* 104; EWA/ wízytkich rodziáiów mátká/ flufnie w tych Hiftoriach pierwíże mieyfce záftępuie. *KochWz* 135; *BielSjem* 5; Myłmy niecnoćie pierwíże mieyfce dáli. *PudlFr* 9; *KochCn* B3; *LatHar* 484, 512; *WujNT* 125 [2 r.], 193, 461, 519 *marg*, Xxxxx; *WysKaz* 40; Dałbyśbył [profbie] mieyfce pierwíżé/ á páńfkiéy zacnoći Pochlébiłbyś *GosłCast* 58, 15.

»(na)pierwsze miejsce« = *najwyższa godność, stanowisko, pozycja w hierarchii społecznej; primatus Mącz* [szyk 12:1] (13): *MetrKor* 31/620v; Starořta na tym zámku po panu Szczeńciu pierwíże miefctce má *ForCnR* Bv; *RejWiz* 26v; *BielKron* 69v; *Mącz* 447d; *OrzQuin* R4; *RejPos* 66v; *BielSpr* 44; *SkarŻyw* 115, 207; *NiemObr* 115; *BielSjem* 18; ieřli wrędy y pierwíże mieyfca zá pieniádzmi idá/ tám nie dżiw że ludzie fá chćiwi/ y łákomi *KochWr* 30.

»pierwsze(-a) [= *najbardziej zaszczytne*] miejsce, siedzenie, stolica, zasiadanie« [w tym: po kim (1)] = *primus discubitus PolAnt, Vulg; primarius locus JanStat* [szyk 19:2] (11:8:1:1): [Jezus] dál miefctce komu świetłkiému pierwífé/ a fá m z Zacheuřfem niżey fiedziál/ iako miřtrz pokory *OpecŻyw* 62v; *MurzNT Luc* 20/46 [2 r.]; *Leop 3.Esdr* 3/7; *BielKron* 407v; *BudNT Luc* 14/7; *SkarJedn* 116; Nie przyřtoi mnie/ ktorým ieřt ípráwiedliwy y mądry/ dáć wam pierwíże řiedzenia/ przeto iżeřćie powinowáći moi: ále tym ktorzy ie záflůżá. *WujNT* 84; Strzeřćie fię Doktorow zakonnych/ ktorzy chcá chodźić w ízátách dlůgich/ y miłuiá pozdrawiánia ná ryńkách/ y pierwíże řtolice w boźnicách/ y pierwíże zářiadánia ná vctřách *WujNT Luc* 20/46, *przedm* 38, *Matth* 23/6 [2 r.], s. 97 [3 r.], *Mar* 12/39, *Luc* 11/43 (13); *SarnStat* 1094.

»niemal, małem, prawie, mało nie pierwszy« (2:2:1:1): pana tak wielkie^ę a znamienitego w kroleřtwie tym/ po krolu iego miłóci niemal pierwíżego za mążonka miała *WróbŻořtGlab* A3; *MurzNT* 111; *Mącz* 114b; [Wapowski] pomniác fię być/ máło nie pierwíżym Senáthorem w Polřcže/ [...] wřtháwicznie tho omyřlał/ řkądby Kroi iego M. cześć/ á narod Polřki řlawę/ v pořtronnych miał ludzi *GórnDworz* B7; *SkarŻyw* 180; *WysKaz* 40.

»pierwszy ociec« = *Bóg* (2): Cześć ku nim [rodzicom] powinna te^ę w řobie nie zámyka/ ábyřmy ich pyťáć/ ábo z ich wolá poczynác winni/ gdy co Pan Bog pierwíży ociec rořkázuie/ ábo zbáwienie nářze potrzebuie. *SkarKaz* 43b, 43b.

»pierwsze prawo« [szyk 2:1] (3): *BielKron* 239; (*nagł*) O wazności Zapifów. (-) [...] áby fie ludzie nie záwodzili pożyczaiąc pieniędzy *super bona onerata*, poštánawiamy. Iż kto będzie miał piérwzé práwo y zapis *ad bona aliqua*, tego będzie *potioritas SarnStat* 760 [*idem*] 688.

»(naj)pierwszy stan« = *principalis res Mącz* (2): [*falszywi prorocy*] chcąc okazać że zwielką reuerencją chfałę bożą stroią/ i prawemi iei a wielkimi miłośniki są/ żon włáfnych prawie najpiérwzemu stánowi zákázali mieć *MurzNT* 111; *Mącz* 322c.

»pierwszy na świecie« (4): *BielKron* 462; [o *Aleksandrze Wielkim*] czyi dekret spráwiedliwzy być może/ iáko tego który był Hetmanem piérwzym ná świecie? *GórnDworz* G8, F; *StryjKron* 617.

»piérsza wážność« (1): sprawce póspolitego dobre^g, máią fie strzec wżech igier, kunftow, y innych lekkich rzeczy [...] aby oni fwey piérwzey wážności nigdy nie zapominali. *BielŻyw* 63.

»pierwszy wzgląd« (5): [*niektórzy uczą się rachunków, aby chytrze złupić bliźniego*] Nie ten iest piérwzi wzgląd they nauki *KłosAlg* A4v; *CzechRozm* 118; *NiemObr* 36, 38, 108.

»piérwszym względem« = *przede wszystkim* (1): trzeba baczyć iż ta nauka piérwzim względem będzie dana o znamionach członkow męłkich. *GlabGad* M.

»ziemie piérsze« = *dobra królewskie* (2): obiecuiemy iż nie będziemy záłtawiać w pieniędzy Zamków y Ziem piérwzych [*terras principales seu capitales JanStat* 91] *SarnStat* 910 [*idem*] 83.

Zestawienia: »piérwszy kapłan« = *arcykapłan* (1): Heli kapłan s potomftwá Itámár [...] Ten był piérwzym kapłanem/ przeniozfy ie od fynow Eleázárovych *BielKron* 62.

»piérwszy kasztelan« = *mający najwáżniejszą kasztelanię w województwie* (2): *ComCrac* 15v; Woiewodowie/ y piérwzy Káztelani [*primarii Castellani JanStat* 117]/ będą powinni záplácić/ iefli przez vpor ná Séymie nie będą/ [...] dwádzieściá grzywien *SarnStat* 29.

»piérwszy pisarz, sekretarz« = *protonotarius JanStat* (3:2): Pan Michálko Kánonik Krácowki/ piérwzy Piárz Królá Ie^g M. *SarnStat* 371, 323, 896, 899, 942.

Szeregi: »najpiérwszy a najgruntowniejszy« (1): *Cardo litium*, Naypiérwza á naygruntownieyza obroná w práwie. *Mącz* 38c.

»(na)pierwszy a (i) (na)główniejszy« (4): drudzy krolowie máią zá to/ iákoby piérwza/ á głównieyza ich powinność tá była/ Itárác fie o zhołdowanie gránicznikow swoich *GórnDworz* Hh; *SkarJedn* 342; Pan Iezus [...] Piotrá ná piérwzym y nagłownieyzym po sobie Apoftótem vczynił *SkarŻyw* 597; *NiemObr* 117.

»(na)pierwszy a (i) najpotrzebniejszy« [szyk 5:1] (6): *SienLek* 186; A piérwza iefth/ y naypothrzebnieyza [*regulka dla dworzanina*]/ áby fie strzegł nád wżythko [...] wydwarzániá. *GórnDworz* I6; *RejPos* 250; *GostGosp* 1, 160; *WujNT* 102.

»(naj)pierwszy i (na)przedniejszy« [szyk 6:3] (9): Będzyelz miłował Páná Bogá twego wżythkim fercem thwoim/ wżythką dużą twoią/ wżythką myllą twoią. To iest naypiérwze y przednieyze rofkazanie. *RejPos* 229v; są [*słowa Ewangelisty Łukasza*] naftárze/ y nápiłáne o nadawnieyzym y ze wżech napierwzym y napřednieyzym Kołcyele Páná Kryftułowym w Ieruzalem *RejPosWstaw* [143²]; *SkarJedn* 15, 177; *SkarŻyw* 483; *CzechEp* 118; *NiemObr* 36; *WujNT* 38. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»najpierwszy a najwyborniejszy« (2): *KwiatKsiąż* Pv; *Lectissimi atque ornatissimi viri, Náypierwŷzy á naywybornieyŷzi mężowie. Mącz* 187b.

»(naj)pierwszy, (i, albo) (naj)zacniejszy« (4): *BielKron* 439; *Primi ex omnibus Philosophis, naypierwŷzy álbo názacnieyŷzy. Mącz* 321d, 316a; *A Kátolicy/ o ŷwoiey troycy ták vczą/ iż w niey nic pirwŷzego/ nic zacnieyŷzego NiemObr* 123. [*Ponadto w połączeszeregowym 1 r.*]

»(naj)pierwszy a (i) na(j)znamienitszy« (4): *Triumphus, [...] tákowe wieŷdzáne [!] Rzimiáne [!] wiedli/ á zá naypierwŷze á nayznámienitsze czći wyrządżanie poczitáli Mącz* 466a, 114b, 297a, 322b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»(na)pierwszy, (i, a, albo) wielki (a. nawiętszy)« = *primus et maximus PolAnt, Vulg; primus seu maiorus JanStat* [szyk 7:7] (14): *Tenci ieŷt náypierwŷzy i ná więtszy przykłąd przewrotnoŷci MurzNT* 31, *Matth* 22/38; *KromRozm III* H3; *Leop Matth* 22/38; *BielKron* 18v; *SarnUzn* B5; *KuczbKat* 15; *SkarJedn* 376; *mordercą ŷamemu ŷobie być/ nie ieŷt to żadna cnotá/ ále wielki y napierwŷzy grzech. SkarŻyw* 29; *ReszList* 144; *WujNT Matth* 22/38; *SarnStat* 323, 942; *SkarKaz* 242b.

»pirwszy i znaczniejszy« (1): *ten przerzecżony ártykuł iáko mamy znáć Pána Bogá náŷzego ieŷth pirwŷzy y znácznieyŷzy SarnUzn* C4v.

»pirwszy a zwłáŷciwy« (1): *Tedy miedzy inemi pociechám i wŷzytkimi tę pirwŷzą á zwłáŷciwą powiedzyeć im raczył: Iż wam wiernym ŷwoim dam zrozumieć tháiemnice wŷytki kroleŷtwá moiego niebieŷkiego RejPos* 276v.

W przén (2) : *pirwŷzy poŷlubiony małżonek iego [Chryŷtus]/ s tákimi przywileymi á s tákimi minutám dał rękę iemu RejPos* Ooo3, Ooo3.

a. *W funkcji rzeczownika* (9) : *KromRozm III* O4; *Prodictator, naypirwŷzą zwierzchnoŷć máyący przy którym drugim teyże doŷtoynoŷci dla nieyákiey prętkiey potrzeby ku pirwŷzemu przifádzony/ namieŷnik. Mącz* 324c; *WujJud* 117v; *Ewzebius Cefaryiŷki nawiętszego nád Apoŷtoły Piotrá S. y Kŷiáŷęciem nád pierwŷzemi zowie. SkarJedn* D5, 71; *SkarŻyw* 361.

Zwrot: »za pierwszego mieć, pirwszym obrać« (1:1): (*nagł*) *Stániŷław Węgleŷski Podŷtoli. (-) Społem z Liciniuem gdyby obá ŷtali/ Wierzę żeby náŷzego iuż pirwŷzym obrali PaprPan* Dv; *SkarJedn* 110.

Szereg: »pierwszy i przełożony« (1): *Piotr S. iáko pierwŷzy y przełożony powŷtawŷzy/ Dekret vczynił SkarJedn* 76.

b. *Będący początkiem, pierwszym etapem, pierwszym stopniem, najprostszym elementem czegoŷ [w tym: na(j)pierwszy (5)] (106)* : *GliczKsiąż* K7v; *GroicPorz* ee5 [2 r.]; *WujJudConf* 199; *niechby o te^m było ŷtáránie/ áby ŷtudenći przećwiczywŷzy ŷię w pirwŷzych trzech náukách Grammatiki, Dialektiki, y Retoriki, káždy ŷię wdał w tę náukę/ ktoreyby ŷię naywięcey vczył ModrzBaz* 134v; *SkarŻyw* 520.

Połączenie: »pierwszy ... wtory (a. drugi) ... (trzeci (...))« [szyk zmienny] (34): *PRoŷo ieŷt zimne w pirwŷzim ŷtopniu á ŷuche w wtorym ŷtopniu. FalZioł* III 18b, I 1a, 2a, 7c, 8b, 11d (28); *KV Spadkowi po vmárłym/ ktory Teŷtámentu nie vczynił/ ieŷt czworáki ŷtopieŷ. Ná pierwŷzym ŷtopniu ŷá dzieći. Ná wtorym Rodzicy. Ná trzecim [...]. Ná czwartym [...]. GroicPorz* ff3, cc4v; *Prototypus [...] Latine Primum exemplar, Naypirwŷzy przykłąd naypirwŷza formá ná ktorey xtałt drugie czyniá. Mącz* 328a; *SkarŻyw* 320; *tákże y ci co z łodki koŷcioła Bożego wypádlu/ lubo ná pirwŷzym ŷtopniu/ lubo ná*

wtorem [...] łzczęblu bluźnierftwá łtánęli/ zbáwieni być żadną miarą nie mogą *ReszPrz* 192; *SarnStat* 1273.

W przeciwstawieniach: »większy a zacniejszy, wyższy ... (naj)pierwszy« (2): *GroicPorz* bb; yżebyfmy fię nietylko tych więtfzych a zacnieyfych [!] nauk [...] ále też y naipierwfzych żywiołow/ álbo początkow nauk od wybornych á doświatczonych nauczycielow vczyli *KwiatKsiąż* K3v.

Wyrażenia: »(naj)pierwsza forma« = *primum exemplar, prototypus* *Mącz* (2): Archetypus, Naypirwfa formá/ początek. *Mącz* 471b, 328a, 471b.

»pierwsza [= *pierwotna*] materyja« (1): Nápifał też Rábi Eliefer [...] iż Niebo ięft łzátá Boża iáfna/ á ziemiá fie s łtála z mue według Filozofow/ to ięft s pierwfzey máteryey s ktorey y żywioły *BielKron* 462v.

»pierwsze początki« = *rudimentum Calep* (4): *NiemObr* 90; potrzebá kóniecznie Zlý napiérwfzē początki żądze wykorzeniē/ A dziēlem prácowitfzym piefczotę odmieniē. *KochPieś* 2; *Calep* 930b; záfię potrzebuiecie áby was vczono ktore łá pierwfze początki [*elementa exordii*] mow Bożych *WujNT* *Hebr* 5/12.

»pierwszy [= *pierwszej instancji*] sędzia« (1): ięfliby co przed pierwfzym Sędziem było opułczono/ mogą obiedwie łtronie przed wyłfzými Sędziámi/ od których fye iuż nie godzi áppellowáć/ dołóżyć y okázáć. *GroicPorz* bb.

»(na)pierwszy stopień« [*w tym: czego* (4), *do czego* (3), *ku czemu* (2)] = *prior gradus* *Modrz* (9): Pierwfly łtopien mądrołci báć fie bogá mięgo. *RejPs* Ff5v; *RejKup* h7v; Abowiem napierwfzy ku naukam á včeníu to łtopien ięft/ gdy kto wátpi *KwiatKsiąż* L3; *GórnDworz* B; *RejPos* 116; *KuczbKat* 65; Niech przeto pirwfzy łtopien cnoty będzie nikogo nieobrázáć *ModrzBaz* 65v, 65v; *ReszList* 192.

»pierwszy stopień« [*o pokrewieństwie, dziedziczeniu i innych sytuacjach prawnych*] [*szyk 5:1*] (6): KV Spadkowi po vmárłym/ ktory Teftámentu nie vczynił/ ięft czworáki łtopien. Ná pierwfzym łtopniu łá dzieci. *GroicPorz* ff3, cc4v; Iáko ná przykłađ, Brát á Brát, łá łobie w pierwfzym łtopniu. A przetóz y brátá mégo (Zołwicá) żóná ięft mi krewna w pierwfzym łtopniu. *SarnStat* 601, 601, 792, 1273.

»pierwszy stopień (a. łłopień« [*o pozycji w hierarchii kołcielnej*] [*szyk 2:1*] (3): *KrowObr* 119v; Pierwfzy łłopien ięft tych/ ktore prołtými Káplány zowá *KuczbKat* 245; *SkarŻyw* 320.

lek. »pierwszy stopień (a. łłopień« [*o najniłszej sile działania terapeutycznego*] (71): Slaz. Ięft zimny w pirwfzim łłopniu á wilki w wtorem *FalZioł* I 81a; KÁłztany łá zimne okołó pirwfzego łłopnia/ barzo małą ciepłóć w łobie maiácz *FalZioł* III 14c, I 1a, 2a, 7c, 8b, 11d (71).

gram. »pierwszy stopień« = *stopień równy przymiotnika i przysłówka* (1): *Positivus gradus*, Pierwszy łłopien álbo gruntowny łłopien. *Mącz* 310a.

** *Dubium* (1) : A w tym zawođdzie bieżac ze wlytkiego łłoku/ Inffuly mi fię chćiało y pirwfzego Roku. *Prot* Bv.

II. Bez funkcji liczebnikowej jest określeniem rzeczowników, które zawierają w swym znaczeniu element początku i nie mogą wchodzić w połączenie z liczebnikiem „drugi” [*w tym: na(j)pierwszy* (5)] (59) : w pirwfłym łwym počęcyu łáfcye przewrotnemi A z żywotá mátki łwey w złołci obłędnemi *LubPs* O3v, eev; *RejPos* 232 [2 r.]; kto łobie przypomni [*Turczyná*] pirwfzy włzczętek ięgo/ Tedy fie márnne záczał z narodu chłoplkiego. *RejZwierc* 241v; *ReszPrz* 28; Ná pierwfzym káżdego narodu

náwroceniu ná wiárę Kátholická/ pewna formá y ípofob náuki ábo regułą wiáry bywa podawána *WujNT* 543, 533.

Wyrażenia: »czoło [= *pierwszy szereg w szyku bojowym*] *pierwsze* [szyk 1:1] (2): przeto fie nie mogli zgodzić o czoło *pierwíze* kto fie miał *pierwey* pothykác. *BielKron* 409v; *StryjKron* 527.

»(na)*pierwsza* młodość« = *prima iuventa* *Mącz* [7:1] (8): *LubPs* X4v; Obácźże ludzki żywot od *pirwízey* młodości/ iákich íełt pełen przygod/ iákich okrutności. *RejWiz* 94v; *Mącz* 321d; *KochPs* 103; *StryjKron* A3v; O Zacny RADZIWILE/ z *napirwíszéy* młodości/ Myfłiłeś ząwždy fławy domowéy poprąwíc *KochJez* A2; *KochBr* 152; *KochFrag* 21.

»*niewinność* *pierwsza*« [szyk 2:1] (3): bo ízechmy utracili *niewinność* *pirwszą*, [...] teraz wrodzone nam są z grzechu íne chuci *Diar* 34; *KołakSzczęśł* C4v; *WujNT* 259.

»(na)*pierwszy* początek« = *elementum, rudimentum* *Mącz* [szyk 15:1] (16): A tenże [Cinglis] był *pirwízy* początek [*primus propagator*] *zawołfkich* tatarow *MiechGlab* 29, **4; *RejPs* 165v; *BibRadz* II 9c *marg*; *Mącz* 101c [2 r.], 359c; *OrzQuin* T2; *RejAp* 120v; *RejPos* 252, 269v; Żywot moy íak v Tkaczą íié/ prędko muśi rozerwan być/ bo y *pirwízy* moy początek/ znałem że był fłaby wátek. *ArtKanc* P18; *GórnTroas* 4; *Pierwízy* náłz początek y ítworzenie/ íełt z íziemie. *LatHar* 667; *WujNT* 396, *Hebr* 6 arg.

»*pierwsze* początki« (1): Tyrocinium – *Pierfze* wnaukach początki. *Calep* 1097b.

»*pierwszy* przodek« = *pierwszeństwo* (1): Dicuntur etiam comitia, in comitijs praerogativa, Syem/ *pirwízy* przodek máyący/ pázedłóżeńfzi [*lege: przedłóżeńszy*]. *Mącz* 358b.

»(na)*pierwsi* przodkowie, ojcowie« [szyk 5:2] (5:2): *RejZwierz* 57; *RejZwierz* 112v, 267v; *BudBib* Sap 18/9; Achab [...] Tym nawięcey nád fwoie/ *pirwíze* przodki fłynął/ Ze íe złością przechodził *HistHel* B; *CzechRozm* 35v; *RybGęśłi* C2v.

»*pierwsze* stworzenie [= *stworzenie świata*]« (6): Z rozładkiem Pan íprawy fwoie wykonał od początku/ á od *pirwízego* ítworzenia rozrządził [*ab initio et a factione eorum distinxit*] káżdą cząłtkę ích. *BibRadz Eccli* 16/25; *CzechRozm* 38; X.K. fłowem Bożym te^{go} nie dowiedźie/ żeby on miał wżytkie rzeczy y człowieká ítworzyć mowiąc/ o *pirwízym* onym/ ktore Moíżełz naprzod opifał ítworzeniu *CzechEp* 275, 159, 180, 256.

»(na)*pierwszy* wstęp(ek) [= *początek*]; na *pirwíszym* wstępie« [szyk 5:1] (3;3): *SkarŻyw* 371; *CzechEp* 133; [*chrzest święty*] ná *pirwízym* wstępie żywotá náłzego przíymuiemy *ReszList* 147; Y to íełt *napiérwízy* wstępek ku włéczeniu wízelákiéy niemocy/ íkromné á mierné poítánowanie życia. *KochPij* C2v; [*krzest*] íełt *pirwízym* Sákrámentem wiáry náłzey/ y *pirwízym* wstępem do religiey Chrześcijánńkiey. *WujNT* 543; *SkorWinsz* A2v.

»*pierwszy* wynaleziciel« (1): Cinici, Sectá byłá *Philofophów* którym fie íic íie podobało/ [...] ích míłtrz á *pirwízy* wynaleziciel był Antífthenes. *Mącz* 76c.

*** *Bez wystarczającego kontekstu [w tym: na(j)pierwszy (2)] (7) : Murm* 202; Prior comparativus a *pridem*, *Pierwízy*. *Mącz* 321d, 321d, 322a, c; *CzechEp* 305; *Primus* – *Pierfzy*. *Calep* 847b.

Cf **[PIERWIASTNKI]**, **PIERWSZYKROĆ**, **1. PIERWY**, **[PIRWNY]**, **WTOROPIERWSZY**